

YU ROCK MISIJA

Inicijativa je pokrenuta. Jugoslovenski Band Aid, nazvan Yu rock misija, snimio je kompoziciju „Za milion godina“, muziku je napisao Dragan Ilić (ex Generacija 5), a tekst Mladen Popović. Organizatori akcije su: „Hit meseca“, PGP RTB, GIRO „Beograd“ i magazin „Rock“. Producent ploče je Saša Habić, muziku su snimili članovi bivše Generacije 5, a pevaju: Željko Bebek, Aki Rahmetlić

Američka istorija u učionici: amerikanizacija Srbije u hladnom ratu

«СИНОЋ У »АТЕЉЕУ 212«

»Биг Мек« пред Београђанима

Најшокантнија представа одушевила гледаоце

Публици нису сметале ни сцене у којима се глумци појављују наги

Деца и одрасли су се сањали да пођу у Америку. Америка је била земља слободних омишљања, слободних изјављивања мишљења, слободних изјављивања осамдесетим? – Vudstok више никоме није потребан. Valja imati na umu da žene ne idu bez Vijetnama. Čikago postoje potrebe i potrebe ike energije. Jedino što je potrebno je da se može skupiti i da se može prodati. Pare smo obezbedili tek u vreme koncerta. Paralelno sa izgurama nastajali su novi koncerti. U vreme koncerta da smo imali danu ili 18 za koncertu trebalo je da te ulaznice da festival bude besplatno. U vreme koncerta je kupljeno oko 1000 ulaznica. U vreme koncerta su se odabrali i izabrali mladi ljudi. U vreme koncerta su se odabrali i izabrali mladi ljudi. U vreme koncerta su se odabrali i izabrali mladi ljudi.

ŠTA JE TO AMERIKANKA

JELO JE PRIJATNIJE UZ KONA-KOLU

Protest i apel nekadašnjeg „disco boy“-a

VRATITE NAM DISKOTEKE

Delikventska manijina „bijača“ od većine mladih ljudi

Američka istorija u učionici:

amerikanizacija Srbije
u hladnom ratu

Beograd, 2023.

Izdavač:

Centar za američke studije
Filozofski fakultet

Saradnik na projektu:

Narodna biblioteka Srbije

Urednica:

Prof. dr Radina Vučetić

Autor metodičkog koncepta:

Prof. dr Marko Šuica

Autorke tekstova:

Katarina Beširević
Sanja Lukić
Emilija Cvetković

Istraživači:

Ljubomir Branković
Katarina Beširević
Sanja Lukić
Emilija Cvetković

Dizajn:

Nenad Baćanović

Lektorka:

Nevena Bojčić

ISBN

978-86-7035-509-5

Beograd, 2023.

Projekat je podržala Ambasada SAD.
Stavovi, mišljenja i zaključci izneseni u projektu nužno ne izražavaju stavove
Vlade SAD već isključivo autora.

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

SADRŽAJ

UVOD

OSVAJANJE SLOBODA..... 11

Džez, tvist, rok usmeravali su kulturni tok 13

Zvuk stiže preko Atlantika..... 23

Cvećem protiv rata, utopijom protiv gladi..... 33

Kosa 39

HOLIVUDIZACIJA..... 49

Holivudski filmovi u Jugoslaviji..... 51

Holivudske zvezde 61

Jugoslovensko-američke filmske veze..... 71

Američke serije..... 85

SVAKODNEVNICA..... 93

Konzumerizam..... 95

Žene 111

Moda 119

Detinjstvo..... 127

EKONOMSKA I NAUČNA RAZMENA..... 143

Američka pomoć 145

Obrazovna diplomatija 153

Diplomatija sa Meseca 159

Medicina 169

Američki biznis na socijalistički način 179

RADIONICE..... 189

Radionica 1 / *Kosa* 191

Radionica 2 / *Everybody Needs Yugo Sometimes* 193

Radionica 3 / Uticaji SAD i razmena s Jugoslavijom 197

UVOD

Projekat Centra za američke studije Filozofskog fakulteta u Beogradu „Američka istorija u učionici: amerikanizacija Srbije u hladnom ratu“ nastao je u saradnji s Narodnom bibliotekom Srbije, nadovezujući se na projekat „Američka istorija u učionici: američki uticaji na popularnu kulturu i svakodnevicu u Srbiji (1918–1941)“. Sa oba projekta, želja nam je bila da istraživanjem fenomena amerikanizacije i prisustva američkih uticaja u dve zemlje s različitim uređenjem i ideologijama – u Kraljevini Jugoslaviji i u socijalističkoj Jugoslaviji – učenicima, studentima, njihovim profesorima, ali i široj javnosti, ukažemo na kontinuitete u srpsko-američkim odnosima, kao i da ih upoznamo s fenomenom amerikanizacije i transferom kulture i znanja iz Amerike, koji su dodatno uticali na modernizacijske procese u Srbiji u 20. veku.

S obzirom na to da iskustvo u radu u školama i na fakultetima pokazuje da mladi nemaju dovoljno znanja o kontinuitetu dobrih srpsko-američkih odnosa i o značaju kulturnih veza dveju zemalja, rešili smo da, posle priručnika o amerikanizaciji Srbije u međuratnom periodu, prikažemo amerikanizaciju Srbije za vreme hladnog rata. Koristeći izvore iz ovog priručnika, učenici i studenti će moći da saznaju više o tome kako su džez i rokenrol menjali srpsko društvo i doprinosili osvajanju sloboda; zašto je Beograd bio važna tačka na kulturnoj karti Evrope za vreme hladnog rata; zašto su američki filmovi dominirali bioskopskim repertoarom; koje holivudske zvezde su dolazile u Srbiju; koje američke TV serije su bile gledane i ko su bili idoli mladih; kako se razvijao *koka-kola socijalizam*; kada i kako su u Jugoslaviju došli koka-kola i Mekdonalds; šta su za detinjstvo u socijalizmu značili Diznijevi junaci, američki stripovi, igre kauboja i Indijanaca i barbik; zašto su se žene ugledale na Amerikanke i kako su se borile za dalju emancipaciju; kakva i kolika je bila američka pomoć Srbiji i Jugoslaviji; šta su značile Fulbrajtove stipendije i obrazovna i naučna razmena; kako se 1969. pratilo sletanje na Mesec, a kako poseta posade Apolo 11 Beogradu samo tri meseca kasnije; kako je američka medicina uticala na razvoj srpske medicine i na unapređenje zdravstva; kako je automobil jugo osvajao Ameriku... To su samo neke od tema ovog priručnika, koje ukazuju na dugotrajne i duboke srpsko-američke veze, ali i na kontinuitete, jer su mnogi fenomeni američke popularne kulture ostali prisutni u Srbiji do danas.

Glavni izvor za proučavanje amerikanizacije Srbije za vreme hladnog rata bila je štampa. Tim istraživača – istoričarke-doktorantkinje Katarina Beširević, Emilija Cvetković i Sanja Lukić, s bibliotekarom Ljubomirom Brankovićem – „prelistavao“ je bogatu kolekciju Narodne biblioteke i izdvojio izvore iz impresivnog broja dnevnih novina, nedeljnih i ilustrovanih časopisa (*Bazar, Beogradska nedelja, Borba, Dečje novine, Duga, Džuboks, Ilustrovana politika, Mikijev almanah, Ekonomska politika, Eks almanah, Ekspres politika, Filmski svet, Film strip, Politika, Politika ekspres, Politikin zabavnik, NIN, Radio TV revija, Računari, Rock, Start, Super ITD, TV novosti, TV zabavnik, Večernje novosti*). Pored toga, ovaj priručnik smo obogatili i dodatnim izvorima – fotografijama, video-klipovima i insertima iz kulturnih filmova i serija, muzičkim spotovima, reklamama, igračkama, sećanjima savremenika.

U zajedničkom radu s mentorkom i upravnicom Centra za američke studije, Katarina, Emilija i Sanja su radile na izboru materijala i pisanju tekstova, dok je prof. dr Marko Šuica, kao autor pedagoškog i metodičkog koncepta, pomogao da se izvori pripreme za rad u školama i na fakultetima. Inovativnim pristupom i atraktivnim aktivnostima i radionicama, prof. Šuica je napravio značajan iskorak u kreiranju dodatnih nastavnih materijala, zbog čega se nadamo da će priručnik „Američka istorija u učionici: amerikanizacija Srbije u hladnom ratu“ biti dugo i rado korišćen.

Za pomoć pri realizaciji ovog projekta, veliku zahvalnost dugujemo Narodnoj biblioteci Srbije i njenom direktoru Vladimiru Pištalu, kao i Draganu Purešiću i Tatjani Domazet. Zahvalnost dugujemo i Muzeju Jugoslavije i direktorki Nedi Knežević, s kojima Centar za američke studije saraduje od svog osnivanja. Srećni smo što smo i ove godine saradivali s Nenadom Baćanovićem, čija kreativnost je dala pečat ovom priručniku, i s lektorkom Nevenom Bojičić. Da bismo sve što smo zamislili mogli i da realizujemo, neophodna nam je bila pomoć Ambasade SAD, kojoj smo zahvalni na tome što je podržala ovaj naš projekat, kao i dugogodišnje napore Centra za američke studije da radi na unapređivanju srpsko-američkih odnosa. Veliko hvala Filipu Bikmanu, Holi Zardus, Vukici Stanković, Tijani Jugović i Dragani Obradović.

Nadamo se da ćemo, unoseći inovacije u proučavanje srpsko-američkih odnosa u školama i na fakultetima, dodatno unaprediti srpsko-američke odnose i omogućiti mlađim generacijama da i na ovaj način saznaju više i o sopstvenoj istoriji i kulturi.

Prof. dr Radina Vučetić
Upravnica Centra za američke studije

***

Pomoćni nastavni materijal „Američka istorija u učionici: amerikanizacija Srbije u hladnom ratu“ logičan je nastavak priručnika „Američka istorija u učionici: američki uticaji na popularnu kulturu i svakodnevicu u Srbiji (1918–1941)“. Prateći tematsku i konceptualnu strukturu prethodnika, ova zbirka različitih izvora o američko-jugoslovenskim odnosima donosi nekoliko didaktičko-metodičkih novina koje omogućavaju različite pristupe u radu sa učenicima. Pored kontekstualnih uvoda u teme, objašnjenja pojedinih fenomena i odabranih izvora, koji su takođe prisutni u prvom priručniku, ovaj pomoćni materijal na kraju svake tematske potceline nudi predloge aktivnosti koje će pomoći nastavnicima u planiranju i realizaciji nastave. Priručnik se završava razrađenim radionicama koje imaju širok obrazovni potencijal i mogu podstaći kreativnost kod učenika.

Iako se čini da je publikacija namenjena prvenstveno korišćenju u nastavi istorije zbog specifičnih sadržaja izvora i primenjenog hronološkog pristupa, raznovrsnost tema i osvetljavanje društvenih i kulturnih fenomena proisteklih iz američko-jugoslovenskih odnosa otvaraju mogućnost za primenu ovog materijala u različitim predmetima i programima, posebno u srednjem i visokoškolskom obrazovanju. Autorski tim je pažljivo odabrao izvore i osmislio didaktičko-metodička uputstva za nastavnike s idejom da se priručnik prevashodno koristi u okviru interdisciplinarne, projektne ili bilingvalne nastave. U tako organizovanom procesu učenja, đaci će lakše ostvarivati ishode različitih predmeta, razvijati međupredmetne i ključne kompetencije, veštine kritičkog mišljenja i kreativne potencijale koji prevazilaze formalna ograničenja programa pojedinačnih predmeta.

Analizom i upoređivanjem različitih vrsta izvora, uključujući pisane, vizuelne, audio i audio-vizuelne, uz odgovarajući istorijski kontekst, učenici i studenti imaju priliku da dublje promišljaju i istražuju fenomene iz nedavne prošlosti. Pojedine predložene aktivnosti upućuju ih na to da istorijske pojave sagledaju iz ugla njihovog okruženja, čime se podstiče razumevanje istorijskih koncepata: istorijske relevantnosti, uzroka i posledica, kontinuiteta i višestrukih perspektiva. Teme kao što su muzika, moda, film, svet igre i zabave za decu, položaj i uloga žene, reklamiranje proizvoda i druge prisutne u priručniku izabrane su sa ciljem da se ukaže na korene društvenih pojava proisteklih iz američko-jugoslovenske saradnje tokom hladnog rata, koje i danas oblikuju savremeni društveni ambijent. Dovoljno je ukazati na činjenicu da su pojedine reči savremenog žargona, kao što su *marketing*, *advertajzing*, *brendiranje*, *bilbordi*, *networking*, prodrle u srpski jezik pod uticajima konsumerizma i terminologije potrošačke kulture koji su došli iz SAD. Analiziranje i razumevanje takvih i sličnih pojava u kontekstu istorije i razvoja bilateralnih odnosa, kao i njihova povezanost s današnjim društvom, omogućavaju učenicima sticanje funkcionalnog znanja i razvoj veština koje mogu primeniti u različitim društvenim kontekstima.

Predložene aktivnosti, koje su predstavljene kao smernice uz svaku tematsku celinu, nastavnik može dodatno oblikovati prema zahtevima predmeta koje predaje, kao i modela nastave koju primenjuje (projektna, integrisana, bilingvalna). Za postizanje željenih rezultata, potrebno je više od jednog školskog časa za sprovođenje predloženih aktivnosti i radionica, kako bi učenici postepeno razvijali ključne kompetencije (višejezične, digitalne, građanske, preduzetničke, kompetencije pismenosti i dr.). Pored odabranih vizuelnih i tekstualnih izvora, nastavni materijal takođe sadrži internet linkove koji pružaju pristup odgovarajućim audio-vizuelnim materijalima dostupnim na različitim internet stranicama. Na kraju priručnika se nalaze didaktički razvijene radionice koje su koncipirane tako da omoguće dublje razumevanje istorijskog konteksta primenom koncepta multiperspektivnosti i komparativne analize izvora.

Nadamo se da će ovaj edukativni alat, posvećen uticajima američko-jugoslovenskih odnosa na oblikovanje srpskog društva, kulture i svakodnevnog života tokom hladnog rata, koristiti nastavnicima u realizaciji nastave orijentisane na razvoj kritičkog mišljenja i kompetencija kod učenika. Takođe, očekujemo da će učenici i studenti analizom izvora istraživati pojedinačne perspektive običnih ljudi koji su bili svedoci i učesnici u razvoju tih odnosa na polju nauke, ekonomije, kulture, umetnosti, obrazovanja i zabave. Predložene aktivnosti i radionice trebalo bi da motivišu mlade ljude da, koristeći tradicionalne i moderne digitalne medije, na kreativan način istraže nasleđe američko-jugoslovenskih odnosa u sopstvenom okruženju.

Prof. dr Marko Šuica

OSVAJANJE SLOBODA

Iz Drugog svetskog rata Srbija i Jugoslavija izašle su s novim uređenjem. Monarhija je prestala da postoji, a Jugoslavija je postala jedna od komunističkih zemalja takozvanog Istočnog bloka. Period do sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948. godine karakterisale su snažna ideologizacija, cenzura, oskudica i dominacija sovjetskog uticaja u svim sferama života. Posle sukoba sa Staljinom, i država i pojedinci, bili oni umetnici ili obični ljudi, tražili su pravo na sopstveni izraz, na emociju, na okretanje svetskim tokovima, ka Zapadu. „Ne“ Staljinu bilo je „da“ džezu i mnogim realnostima zapadnog sveta – rokenrolu, modernizmu i avangardi. Zahvaljujući tome, Jugoslavija je osvajala slobode u odnosu na Sovjetski Savez i Istočni blok, ali su slobodu osvajali i njeni građani, pomerajući granice dozvoljenog. To osvajanje sloboda nije do kraja postojanja Jugoslavije donelo njenim građanima demokratiju i višepartijski sistem, ali jeste uticalo na to da, po mnogim parametrima, njeni stanovnici žive život s mnogim blagodatima Zapada, uz veliku socijalnu sigurnost koju je donosio socijalistički sistem.

TEME:

1. Džez, tvist, rok usmeravali su kulturni tok
2. Zvuk stiže preko Atlantika
3. Cvećem protiv rata, utopijom protiv gladi
4. *Kosa*

DŽEZ, TVIST, DISKO, ROK USMERAVALI SU KULTURNI TOK

Američke muzičke trendove Srbija je pratila od međuratnog perioda, kada su se u Beogradu, ali i širom države, osnivali prvi džez orkestri, organizovale prve igranke, igrali američki plesovi poput čarlstona i svinga. Na sličan način, samo u hladnoratovskim okolnostima, džez se širio po celoj zemlji – održavali su se, uz džez igranke, veliki džez koncerti i festivali, gostovali su strani džez muzičari, a domaći izlazili na međunarodnu muzičku scenu. Paralelno sa džezom, i rokenrol opčinjava mlade širom Jugoslavije, što dovodi do otvaranja prvih diskoteka, u kojima se puštaju i sviraju najnoviji rokenrol hitovi, i do organizovanja brojnih koncerata. Neke od diskoteka u Beogradu i drugim gradovima Srbije koje su osnovane u tom periodu, poput KST-a, ostale su popularne do danas. Konačno, džez, tvist, disko i rok usmeravali su kulturni tok u Srbiji i svojim uticajem na domaće izvođače: na Duška Gojkovića i Bubišu Simića, koji su postali svetske zvezde džeza, ali i na Mileta Lojpura, kojeg su nazivali beogradskim Elvisom. U isto vreme, u Srbiji su se pratili modni trendovi koji su, uz rokenrol i hipi kulturu, stizali iz Amerike i sa Zapada.

LINKOVI:

- **Beogradski džez festival:**
<https://bjf.rs/istorijat/>
- **„Osvrt na istorijat Beogradskog džez festivala“, YouTube kanal Doma omladine:**
https://www.youtube.com/watch?v=51dCDxp649c&list=P L1M0eDaXFtMJBb-EvUiCtM_f8Z55GDq50&index=11&ab_channel=DomomladineBeograda
- **Nišvil džez festival:**
<https://nisville.com/sr/home/>
- **Grlom u jagode, Twist korak:**
https://www.youtube.com/watch?v=bUAZJcLre6E&ab_channel=FilmskiAlmanah
- **Grlom u jagode, It's now or never:**
https://www.youtube.com/watch?v=1cg96iWyG3A&ab_channel=FilmskiAlmanah
- **„Travolta iz Niša – Dragoljub Janković / Travolta iz Novog Sada – Ratko Kraljević...“, TV novosti, 1979, (obrada Yugopapir):**
<http://www.yugopapir.com/2015/08/travolta-iz-nisa-dragoljub-jankovic.html>

IZVORI:

Vojislav Bubiša Simić, *Sentimentalno putovanje*, Beograd: Clio, 2011. (Odlomak iz knjige, poglavlje „Zvezdane noći na Kalemegdanu“.)

„Ja sam bio dirigent i aranžer [orkestra *Dinamo* koji je osnovan neposredno nakon Drugog svetskog rata]. Našli smo nešto nota od predratnih orkestara, a nešto sam i ja napisao, ali smo veći deo pozajmili iz Američke čitaonice. Najzad smo uspeali da skrpimo repertoar od petnaestak stvari. [...] Najlepši period, međutim bio je leto 1947. godine, kada smo svake subote i nedelje svirali na Košarkaškom terenu na Kalemegdanu. I to je, stvarno, u to vreme bilo – možda smešno zvuči – ali Holivud u Beogradu. Pod sjajem zvezda mi smo u belim košuljama i plavim pantalonama sa velikim bedžom ‘Dinamo’ na grudima svirali usred komunističkog Beograda američku džez muziku koja nigde javno nije mogla da se čuje. To je tada bio glavni provod u Beogradu i ‘haj’ mesto gde je dolazila uglavnom građanska omladina, kojoj je to izgledalo kao da im lično sviraju Beni Gudmen ili Hari Džejms. [...] Tako su naše večeri trajale sve do jeseni 1947. godine, a u januaru 1948. godine kada je osnovan Zabavni orkestar Radio Beograda polovina nas je otišla u Radio Beograd kao profesionalci, a druga polovina je ostala da završi studije.“

Mila Savić, „Kako da lepo provedete večer“, *Bazar*, 15. april 1965.

„To je takozvani ‘džem sešn’, popularni oblik džez muziciranja kada se muzičari okupljaju i sviraju bez honorara, za svoje zadovoljstvo, razmenjuju ideje, aranžmane. A za publiku – to je jedinstvena prilika da čuju dobar džez. Ovde ga sluša izuzetno pažljivo [...]“

Prišli smo mladiću naslonjenom na vrata.

Vi ste redovni posetilac ovih večeri, zašto su one za vas privlačne?

Volim dobar džez, a retko imam prilike da ga slušam. Skupe i retke ploče ne može svako da nabavi a u toku godine jedva da se održe 3–4 džez koncerta. Beograd nema nijedan lokal gde se svira džez, a ova muzika ima svoju publiku kao svaka dobra muzika. Verujte, čak i ‘tvistaši’ je vrlo pažljivo slušaju, bez svojih uobičajenih reagovanja.“

Razvoju i popularizaciji džeza u SAD znatno je doprinelo osnivanje manifestacije Njuport džez festival. Na prvom festivalu, održanom 1954, nastupali su čuveni izvođači Bili Holidej, Ela Fildžerald, Dizi Gilespi. Četiri godine kasnije (1958) među mladim džez zvezdama na festivalu je nastupio i Duško Gojković, najpoznatiji srpski džez kompozitor i trubač. Sedam godina nakon prvog Njuport džez festivala, taj događaj je dobio pandan u Beogradu, te je prvi Beogradski Njuport džez festival održan od 31. oktobra do 3. novembra 1971. godine. Festival u Domu sindikata (dvorana na današnjem Trgu Nikole Pašića) otvorio je Djuk Elington sa svojim orkestrom, a naredna tri dana nastupali su Dizi Gilespi, Majls Dejvis i mnogi drugi. Manifestacija Beogradski džez festival traje i danas, a na značaju je dobio i niški džez festival – Nišvil, koji svedoči o rasprostranjenosti tog muzičkog žanra širom Srbije.

Politika, 25. oktobar 1971.

**A. D. „Susret sa ličnostima džeza: Muzika bez imena“,
Politika, 5. novembar 1971.**

„Završne večeri Njuport džez festivala beogradskoj publici se predstavio jedan od napoznatijih trubača današnjice Majls Dejvis. I pored toga što je dočekan burnim ovacijama Dejvis nije zadovoljan.

– Ljudi ne znaju da cene moju muziku - kaže poznati izvođač džez muzike. – Publika želi samo da se razonodi, a nije spremna da učini napor da razume i oseti džez. Nije mi stalo da se muzika dopadne ljudima, sviram za sebe. Kada bih previše vodio računa o publici, ona ne bi imala šta da nauči od mene. Znam da sam veliki muzičar, ono što sviram je dobro. Kao što vidite, veliki sam individualista, inspiraciju za komponovanje nalazim jedino u sebi, ljudi ne deluju na mene nimalo stimulatивно.“

**Žika Milutinović, „Lepo i tužno“,
Ilustrovana politika, 9. novembar 1971.**

„Dizi Gillespi, jedan od najboljih trubača sveta, poznat je i kao šoumen. Sa ansamblom 'Giganti džeza' on je to vrhunski interpretirao i u Beogradu. [...] Najbolji i najskuplji džez-muzičar sveta u ovom trenutku je trubač Majls Dejvis. Oko njegovog dolaska u Beograd bio je mnogo gužve. Po nekima on nije želeo ni za kakav honorar do dođe u Jugoslaviju. Od svih tih priča, zahvaljujući organizatoru, Domu omladine nije ostalo ništa. Majls Dejvis je ipak došao. Po završenom koncertu čak je, što kod njega inače nije uobičajeno, i zahvalio onima koji su ga pozvali 'Mnogo vam hvala, ovo će dugo ostati u mom sećanju.' [...] 'Njuport džez festival 71' svakako je bio

događaj o kojem će se još mnogo godina govoriti. Spektakl u kojem su glavne role tumačili najveći živi džez muzičari sveta ima dobre izgleda da ubuduće bude tradicionalna priredba u Beogradu.“

U prvim posleratnim godinama bendovi su na igrankama uglavnom svirali džez, ali promene na muzičkoj sceni u Americi i činjenica da je rokenrol tokom pedesetih i šezdesetih godina preuzimao primat nad džezom vidno su uticale i na lokalnu muzičku scenu. Ubrzo je na igrankama počeo da se svira rokenrol, a mladi su igrali tvist. Najveće i najpopularnije igranke u Beogradu održavale su se na Kalemegdanu, na košarkaškim terenima Crvene zvezde. Jedna epizoda serije Srđana Karanovića *Grlom u jagode* (1976) svedoči o tome kako su izgledale te igranke, šta su u tim prilikama oblačili mladići, a šta devojke, kako su nameštali frizure, ali i kako su izgledali nastupi jednog od prvih srpskih rokera – Mileta Lojpura. Ubrzo je Kalemegdan ostao u senci disko klubova, pa su mladi počeli da izlaze na mesta poput diskoteke Kod Laze Šećera (prvi klub u Beogradu, otvoren 1967), zatim u Cepelin, Akvarijus, ali i dan-danas aktuelan KST.

M. St. „Džez i roštilj“, *Ilustrovana politika*, 28. jul 1959.

„Orkestar svira ‘A kiša pada...’ I zaista, kiša rominja. Ali njih dvoje igraju. Igraju pod kišobranom! I osmehuju se. [...] Gde igraju mladi u Beogradu, kad dođu topli letnji dani? Beograd ima blizu 200.000 mladih stanovnika. Oni rade i uče. A kad dođe četvrtak, subota ili nedelja uveče, onda, sasvim prirodno, žele da uživaju u ritmu džeza, da igraju. Pošli smo za njima. U stvari, pomogao nam je jedan mali novinski oglas. ‘Večeras igranka! Svira odličan džez!’ – tako počinje novinski oglas. I nudi: pet mesta na kojima se može igrati. Obišli smo ih sve. Mladi su igrali u ritmu džeza, a mi smo gledali gde igraju, kako izgledaju mesta njihove zabave. Lepo je projektant omladinskog ‘Izletnika’ u podnožju Košutnjaka zamislio kako će se mladi zabavljati. Čak je projektom predvideo jedno jezero, nek se u njemu mladi ogledaju, dok igraju, ili dok sede na niskom zidu kraj obale.“

Petar Janjatović, „Mile Lojpur, životna priča legende beogradskog rokenrola: Rock je bio pravi rock – do pojave Beatlesa“, Rock 1988, (obrada *Yugopapir*)

<http://www.yugopapir.com/2013/02/mile-lojpur-legenda-beogradskog.html>

„E da se vratim na ovu menzu. Pošto su u to vreme u Komitetu omladine smatrali da je ta zapadnjačka muzika dekadentna, nama je preko Uprave menze stiglo da moje ime kao izvođača te muzike ne sme da se pojavi u novinama u reklami, da ne bi prikupljalo omladinu. Onda smo se dovijali na razne načine, pa pišemo samo ‘Peva M. Lojpur’. Uopšte smo se vešto snalazili. Bilo je teško nabaviti žice za kontrabas. A električnih basova nije ni bilo. Onda smo uzimali žice u boji, one koje koriste električari. Čovek sa basom tada nije ni znao da svira, samo stoji na bini i figurira. To su bili takozvani foleri. Uzmemo lovnu za njega, a on dobije jedan deo za foliranje. Moj kolega je napravio bubanj od buradi UNRA u kojima su nam Amerikanci slali mleko u prahu. Sa obe strane je zakucao šperploču i možeš misliti kakav je to strašan zvuk bio. Umesto doboša, lupao je u stolicu.“

Draško Aćimović, „Protest i apel nekadašnjeg ‘disco boy’-a: Vratite nam diskoteke“, Duga, 18. mart 1978.

„Želim u ovoj tribini mladosti načeti temu o disko klubu – tom nazivu koji je već deset godina glavni putokaz za mlade. Kudili su naši stari to mesto puno dima i zadaha alkohola, grdili odgovorne što dopuštaju da se otvaraju diskoteke, jer one negativno utiču na mlade i destimulativno deluju na njihov napredak. No i pored svega disko klubovi su nicali kao pečurke posle kiše. Nekada je ceo grad vrvio od disko klubova, skoro svaka treća ulica je imala svoj klub. Vremena su se izmenila i danas možemo izbrojati na prste broj postojećih diskoteka u Beogradu.“

„Danas stari kukaju kako im sinovi i kćeri ne izlaze iz kafana. Ja vas pitam, dragi roditelji, gde da pođu mladi na kakvu zabavu? Pitao bih ja starije, zašto su ukrali to zadovoljstvo mladima? Zašto su im oduzeli diskoteke? Šta da rade oni koji nemaju propusnice i para za ‘Akvarijus’, ‘KST’ i ‘Topčidersku noć’ i druge diskoteke? Ne bi naša privreda osiromašila za nekoliko klubova za mlade, koji bi ih učinili sretnim – i iz kafanskog dima prebaciti na pistu za ‘đuskanje’. Da se višak energije lepo utroši.“

Šakota Goran-Tuta, „Diskoteka KST“, Džuboks, april 1977.

DISKOTEKA KST

Mnogi su čuli za KST, jednu od najpopularnijih diskoteka u Beogradu. Verovatno je malo onih koji znaju da je to najstarija diskoteka u gradu i da je prvog marta proslavila značajan jubilej, svoj deveti rođendan. Diskoteka je osnovana 20. 11. 1968. g. pri Društvenom klubu studenata tehnika.

Počela je veoma skromno sa nekoliko entuzijasta, jednim magnetofonom i mnogo nađe u uspeh. U proteklim godinama mnogo toga se izmenilo tako da je danas KST po oceni STUDIJA „B“ najbolja diskoteka u gradu sa najbrojnijom i najzahvalnijom publikom, koju mahom čine studenti beogradskih fakulteta.

U KST-u pored najnovije funky i soul muzike mogu se čuti i stare dobre disko kompozicije kao i rock and roll, twist ili valcer.

U zajedničkom programu disk-Džokeja veterana Štele, Tome, Moca, Mike i Vlade kao i danasnjih Radević Vladimira i Šakota Gorana uz obaveznu rođendansku tortu, diskoteka KST-a ulila je u desetu godinu života.

Na proslavi su bili između ostalih: Nikola Karalajić, Marko Janković, Rade Radojević, Meksut Četović, Dragoljub Nikolić, Milošević Radimilo kao i mnogi drugi poznati i nepoznati kojima će u prijatnoj uspomeni ostati ovaj nezaboravni doživljaj.

Šakota Goran-Tuta

Džuboks, avgust 1984.

IGRAJTE KAO MAJKL DŽEKSON

Super-zvezda Majkl Džekson kreće se kao da mu treba zdravstveno upozorenje pripisano za njegovo krhko telo. Njegovo telo izgleda kao da je povezano žvakom, a ne zglobovima. On ima, po rečima njegovog koreografa Majkla Pitersa, „urođen dar“ - i divno je gledati ga.

Divan je, mada nije baš tako uzbuđljivo gledati ga, i Kolin Tulok, 19-godišnji energičan mladić, koji kreće na turneju po Americi samo da bi ljudima pokazao kako da igraju kao pravi Majkl. Ovo su „Majkl Džekson“ plesni koraci iz „Tritera“.

**„Brejkdens: od Bronksa do Beograda“, *Ilustrovana politika*,
13. novembar 1984.**

„– Neki od nas gledali su deset puta 'Flešdens' i 'Brejkdens' samo da bi 'skinuli' pokrete – kaže šesnaestogodišnja Jelena Vujičić. – U razredu mi pokazujemo jedni drugima. Teško je, ali lepo. Disko je za muzej. [...] Brejkdens privlači mlade jer svaki iole veštiji pokret obezbeđuje publiku koja zastaje da se divi: uobičajena priča o uspehu, ma kako minimalan bio.“

S prodorom rokenrola i američke kulture, na ulicama širom Jugoslavije bivali su sve приметniji zapadni modni uticaji. Popularne su bile farmerke i minisuknje. Hipi pokret je, pored antiratnih stavova i borbe za slobodu, doneo i veoma prepoznatljive modne trendove, tako da su mladi tokom šezdesetih i sedamdesetih godina u Srbiji, kao u Americi, nosili zvoncare, šarene košulje, tunike i haljine s jarkim cvetnim dezenima, kao i šarene perle i okrugle naočare s velikim staklima. Takvo oblačenje podrazumevalo je i prihvatanje određenih vrednosti i ideala „dece cveća“, ali je, pored propagiranja mira i težnji ka slobodama, takva moda simbolizovala i snažniju privrženost modernim, zapadnim vrednostima među mladima u Srbiji, nasuprot onima s druge strane Gvozdene zavese.

V. „Divljaci u uniformi“, *Mini Džuboks*, br. 13, 1968.

„Izgleđaju kao divljaci. Koliko smo puta čuli ovu definiciju upućenu ‘deci cveća’, rođenoj pre nekoliko godina u Kaliforniji iz iskustva ‘bit filozofije’ koja se munjevito, u jačoj ili blažoj formi, proširila i Evropom.“

„Međutim, poznato je da moda ostaje moda i da je imitacija danas jedan od osnovnih komponenata naše epohe. Sugestije neuobičajeno, jarkih boja bila je suviše jaka da bi se društvo koje je uvek u traganju za novim stimulansima običaja o nju oglušilo. U Njujorku, Los Angelesu, San Francisku, Londonu, Parizu, čak i u Milanu odavno postoje specijalizovane prodavnice za odevanje mladih. Uskoro će se u velikim magazinima pojaviti ovakvi natpisi: ‘Artikli za protest, drugi sprat, levo.’“

Aktivnost

Predložena aktivnost omogućava da se tema poveže sa obrazovnim ishodima i temama definisanim programom nastave i učenja, koje se odnose na svakodnevni život u Srbiji i Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata. Učenici bi se fokusirali na sadržinsku analizu izvora i povezali ih sa opštim kontekstom istorije kulture i društva druge polovine 20. veka. Na osnovu odabranih izvora, učenici bi identifikovali i pratili pojave i ličnosti iz kulturne istorije koje su oblikovale kulturnu scenu u Srbiji tokom hladnog rata. Te pojave su i danas relevantne za mlade generacije: muzički žanrovi, ples, pop-modni uticaji i muzički festivali. Važan aspekt obrade ove teme predstavlja uočavanje dugotrajnosti pojava koje su se institucionalno razvijale i opstale sve do danas, poput savremenih manifestacija (Beogradski džez festival, Nišvil), muzičkih ansambala (Big bend – džez orkestar RTS-a), mesta zabave (klubovi) i dr.

Nastavnik bi mogao koristiti pitanja kao smernice za analizu:

- Kako su mladi u urbanim sredinama doživljavali nove muzičke žanrove iz SAD u godinama i decenijama posle Drugog svetskog rata i zašto?
- Koliko su džez i zabavna muzika iz SAD bili rasprostranjeni u noćnom životu glavnog grada Jugoslavije i gde su se održavale najveće „žive svirke“?
- Da li ta mesta i danas igraju istu ulogu za nove generacije mladih?
- Kako je, prema svedočenjima muzičara Mileta Lojpura, izgledao zabavni život mladih u vreme kad je započinjao svoju karijeru?
- Koju ulogu su imali disko muzika i ples u životima mladih i kako se to manifestovalo u njihovim reakcijama na zatvaranje diskoteka?
- Kako su se uticaji koji su dolazili sa Zapada, pre svega iz SAD, uklapali u socijalistički koncept?

Učenici bi, kao dodatne izvore informacija, takođe mogli koristiti zvanične internet portale muzičkih festivala koji su se održali do danas.

ZVUK STIŽE PREKO ATLANTIKA – AMERIČKE ZVEZDE U JUGOSLAVIJI

U Srbiji i Jugoslaviji su se tokom hladnog rata pratili trendovi s globalne muzičke scene koje su umnogome diktirale SAD, a Beograd je, od pedesetih godina sve do raspada Jugoslavije, na turnejama brojnih svetskih zvezda bio nezaobilazna stanica. Od „kraljice džeza“ do „kraljice rokenrola“, u Hali Pionir, Domu sindikata i Domu omladine, beogradsku publiku su oduševljavali velikani džeza i rokenrola. Džez je dominirao srpskom scenom do kraja šezdesetih godina, a potom primat preuzimaju rok izvođači.

Džez muzičari su u periodu hladnog rata imali ulogu kulturnih diplomata, koji su kroz muziku propagirali američke vrednosti i kulturu u inostranstvu. Jugoslavija je u hladnom ratu politički balansirala između Istoka i Zapada, ali često je naginjala ka modernim vrednostima koje su dolazile sa Zapada, naročito kad je posredi bila popularna kultura. Stoga su se „džezeri“ veličanstveno dočekivali i nastupali su gotovo uvek u punim salama. Prva je gostoprimstvo beogradske publike doživela Džozefina Bejker još u međuratnom periodu, a u Beograd i Jugoslaviju se vraćala tri puta nakon toga, dva puta da nastupa, a jednom kod Tita u ulozi ambasadorke UNICEF-a. U Beogradu je u dva navrata nastupala i „kraljica džeza“ Ela Fildžerald, zatim su dolazili i Luj Armstrong i Rej Čarls, kao i ostali velikani džeza poput Dizija Gilespija, Majlsa Dejvisa i mnogih drugih čija se imena dovode u vezu sa čuvenim Beogradskim Njuport džez festivalom.

LINKOVI:

- **Bubiša Simić govori o poseti Dizija Gilespija Beogradu 1956, RTS 3:**
<https://www.dailymotion.com/video/x6imkdr>
- **Džoan Baez u Beogradu peva Bijelo dugme (2014):**
<https://www.youtube.com/watch?v=wPQh4w2Jv0E>
- **Ike i Tina Turner u Srbiji:**
<https://www.youtube.com/watch?v=YI5QW576Fk4>

IZVORI:

D. Gostuški, „Luis je opravdao svoju slavu: Uz koncert ansambla Luisa Armstronga u Beogradu“, *Borba*, 4. april 1959.

Луис Армстронг са тромбонистом и кларинетистом на концертном подијуму у дворани Дома синдиката

Lj. S. „Ponovni susret posle trideset godina – Džozefina Bejker u Beogradu i Zagrebu“, *Borba*, 17. jun 1958.

„Džozefina Bejker, ‘jedinствен феномен мјузик холова’ како су је назвали и још је зову, допutoвала је јуче поподне авионом из Париза на свој једини концерт у Београду, који је приредила синоћ у пуној дворани Дома синдиката. Susret s novinarima на земунском аеродрому био је у знаку обнављања успомена од пре тридесет година када је, на успону славе, први пут посетила нашу земљу приредивши с огромним успехом концерте у Београду и Загребу. Oдушевљавала се фотографијама из тих дана. Jednog trenutka је приметила како је исто као данас. То се односило на моду тих година. Са великим симпатијама причала је о divno проведеним тренуцима у Београду. На питање шта највише жели да види у Београду одговорила је да су ту наши играчи, наш балет и ансамбл ‘Kolo’ које није успела, што веома жали, да види за време гостовања у париској палати Šајо.“

Duga, 29. jun 1958.

Dž. Husić, „Svet će biti još bolji!“, *Ilustrovana politika*, 28. maj 1968.

„Pretprošle subote centralni događaj na našem televizijskom programu bila je emisija u kojoj je pevala Džozefina Bekjer. Televizija Beograd je snimila koncert ove izvanredne umetnice u dvorani Doma sindikata i tako je prvu damu mjuzikhola videla i čula cela Jugoslavija. Time je izbrisan pomalo neprijatan utisak koji su ostavile poluprazne dvorane u Beogradu i Skoplju.“

Jugoslavenska koncertna agencija i Koncertna poslovnica Srbije
U VELIKOJ DVORANI DOMA SINDIKATA
 Sutra u 19.30 i 21.30 časova
DOGAĐAJ SEZONE
 najveća zvezda americkog cira
ELLA FITZGERALD
 Sudažuju:
 Trno — OSKAR PETERSON
 Kvarter — LOU LEWIS
 Prodaja ulaznica DANAS na blagajni Kolarčeveg univerziteta, a SUTRA na bišetarinih dverano Doma sindikata.
 2778 Б

Politika,
20. februar 1961.

»Prva dama ciza« na čajancu u »Mажестику«

Ella Fitzgerald, prva dama ciza, piva je, doduše, pivo uz tebežke odreske, ali prijen koji je održan sinoć u „Mажестику“ poste њеног концерта u Дому синдиката, nalazila se u селу чајанком, па га и ми тако називамо јеро је поноћ давно откуцала и време чају прошло.

У доњој сали хотела „Mажестик“ окупило се ноћас више од три стотине ватрених навијача црва. Сви су они преко неких тајних канала дознали да ће се у „Mажестику“ одржати „џен-сеин“ где ће бити присутни Ела Фицџералд и њен џајз Оскар Петерсон.

„Све ови, разуме се, биле су уопште у Елу. Чим је нашла сала се укључила, Сто који јој је био намењен, постављен је попреко на подијуму, као на венчану.

Уместо микрофона, пред Елом је стајало тањир с јелом, и велика чаша пива. На осталим столовима, колико се могло наредити кроз дим, стајале су флаше вина.

Први, којима је дата част да свирају пред некротисавном краљицом црва, били су „Седморо младих“. Они младина су учинили да Ела прекине вечеру и почне тихо певати стару, сетну мелодију на Њу Орлеанза.

Међу џез-музичарима, неписано је правило да се после концерта састају у малим кафанама или баровима и да тамо, за свој рачун, свирају и певају оно што највише воле.

Ово је први пут да се у Београду идуу џез-музичари лице у лице — захваљујући Удружењу џез-музичара Београда — са својим колегама чувеним у свету, као што је синоћ то било са Елом и Оскаром Петерсоном. И ако немају заједнички говорни језик, синоћ се говорили песмом и смјехањем.

После „Седморо младих“, инструменте су узели други. Клавир — Београд, тромбон — Загреб. Ко ће се све ноћас жрећати на инструментима, ко зна. Ко ће свирати Ели и Оскару?

Када ће она запевати? На жалост, време не дозвољава — прошло је већ један сат по поноћи — да дочекамо и њену песму.

О. Б.

Politika,
22. februar 1961.

НЕЗАБОРАВНО ВЕЧЕ РЕЈА ЧАРЛСА У БЕОГРАДСКОМ ДОМУ СИНДИКАТА

Никад исти мистер «Џорџија»

● Ненадмашни слепи музичар, који је одавно проглашен генијем „музике душе“, одушевио београдску публику

А сада, Реј Чарас. Вероватно никада поново на исти начин, ту међу нама, у Београдском Дому синдиката. Ненадмашни слепи музичар одавно проглашен генијем, мистер „Џорџија“, који је о својој љубави сањоу пред препуном салом певало на нови начин, пратећи звуке флауте што привлаче изгубљену срећу црног човека.

Са корним плоча и насловних страна албума, био је у карираним сакоу, дреним ластерским панталонама, безвој кошуљи, са советском ампир машном и сео за клавир, који

је у тренутку постао његов најбољи пријатељ.

Ух, та техника, опет нешто крчи, микрофон пада, глас, међутим, остаје пљесак ускаме ник слушалаца и речи песме: „Учинила се да те истинска вољем“. Ниједан девај тела не мирује, ноге ударају у ритму, дуги прсти пролазе се преко клавирских дјерки, а глас, увек друшћки, одлања. Одједном, тужан је Чарас: „Клида те позovem коћеш ли ми одговорити, јер нудим ти своју љубав, ако ме одбијеш бићу страшно тужан и сам...“

Али, то је било јуче, наган покрет руке преко овиојеног чепа и проредних завеса и радост на лицу, чије очи, које не види, скрива тамно жути оквир наочара: Да, осећам се сада добро, кажеш да, значи привладиш ми и ја теби истински...“

И тако два часа, два не-

боравна сата у сусрету са чо- једном, ко зна када, Чарас, веком који је постао легенда збогом „музике душе“. Можда још

Н. Дмитријевић

ДОДИР ДУШЕ: Реј Чарас (Снимко: Добривоје Урошевић)

НУШИЋ ОТВАРА СЕЗОНУ

НИШ, 26. — Вечерас се, премијером Нушића, „Ожалошћене породице“, отвара нова, 86. позорница сезоне у Нишу. Редитељ је Рајко Радојковић.

У главним улогама појављују се Ђоле Вукотић, Драга Војновић, Радиса Радојковић, Лела Трајковић и Мама Вуковић-Курин. М. С.

Ekspres politika, 26. septembar 1972.

КАМЕРА ЈЕ ЗАБЕЛЕЖИЛА

ПОЗИВ НА ВИЂЕЊЕ СА РЕЈ ЧАРЛСОМ

Студенти Миша Аврамовић и Миленко Јовановић, јуче пре подне на необичан начин позивали су Београђане на концерт Реј Чарлса, који ће се одржати 25. и 26. септембра у великој сали Дома синдиката.

Бицикл излепљен необичним шареним

плакатама — позивницама којим су се два студента провозали најпрометнијим улицама у центру града, привукао је пажњу грађана. Ко зна можда ће се неко од њих и одлучити да чује овог великана цеза.

Снимко Ж. Клајснер

Politika ekspres, 25. septembar 1972.

Za razliku od džeza, rokenrol je donosio određeni vid bunta protiv sistema i nametnutih vrednosti. Stoga je rok najviše privlačio mlade, koji su težili da promene svet u kojem žive, kako u SAD, tako i u Srbiji i Jugoslaviji. Radio Luksemburg, časopisi *Džuboks* i *Rock*, kao i diskografske kuće *Jugoton* i *PGP RTB*, koje su proizvodile gramofonske ploče, bili su osnovni izvori rokenrola za mlade u Srbiji. Pored toga, stanovnici Jugoslavije imali su priliku i da slušaju neke od najvećih svetskih zvezda u svom glavnom gradu. Od velikana američkog rokenrola, u Beogradu je nastupala Džoan Baez, koja je pored Boba Dilana bila simbol studentskih pokreta 1968, borbe za građanska prava u Americi i pobune protiv Vijetnamskog rata, a tokom sedamdesetih i osamdesetih godina nastupali su i Karlos Santana i grupa *Talking Heads*. „Kraljica rokenrola“ Tina Turner bila je u Beogradu čak četiri puta, svaki put pred punom halom vernih obožavalaca.

***Džuboks*, 3. jun 1966.**

Džoan Baez (1941) je američka kantautorka poznata po aktivizmu tokom ere kontrakulture šezdesetih. Prvi album izdala je 1960, a svojom muzikom i nastupima izražavala je bunt protiv američke politike, zalažući se za prekid Vijetnamskog rata i za jednaka građanska prava svih stanovnika Sjedinjenih Država. Na protestima za građanska prava Afroamerikanaca, često je bila uz Martina Lutera Kinga mlađeg. Nastupala je na antiratnim skupovima i na Vudstoku 1969. godine. I nakon šezdesetih je nastavila da se kroz muziku bavi važnim političkim i društvenim pitanjima. Posetila je Beograd nekoliko puta. Dosad je objavila preko 30 muzičkih albuma, a u Kuću slavnih rokenrola primljena je 2017. godine.

**Žika Milutinović, „Velika predstava Ajka i Tine Tarner:
Pesma iz celog tela“, *Ilustrovana politika*, 12. novembar 1974.**

„Ne sećamo se da je neki koncert zabavne ili pop-muzike izazvao toliko interesovanja kao šou Ajka i Tine Tarner. Čak i velika hala 'Pionir' bila je mala da primi sve koji su želeli da ih čuju i vide. I da nije bilo izuzetno dobrog obezbeđenja milicije, organizatori bi zaista, bili na velikim mukama. Cene ulaznica bile su prosečno 10.000 starih dinara. Ipak, sve su u pravom smislu reči 'planule' za gotovo jedan dan. Interesantan je fenomen. Ajk i Tina Tarner su na prvim mestima mnogih svetskih top-lista.“

„U crvenoj skupocenoj haljini, lukavo i dovitljivo pretvorenoj u dronjke, čiji su krajevi visoko iznad kolena, grčevito grabi mikrofon i već uobičajenim pokretom zabačene glave, počinje da peva. U tom trenutku Tina Tarner podseća na pagansko božanstvo koje se predaje – muzici.“

Tina Turner je muzičku karijeru započela sa svojim tadašnjim suprugom **Ajkom Tarnerom**. U Beogradu su nastupali dva puta, 1974. i 1975. godine, ali već 1979. Tina dolazi sama, godinu dana posle razvoda i izlaska iz veoma nasilnog braka u kome je bila zlostavljana. Tina Turner je nakon toga javno govorila o brutalnostima i nasilju koje je doživljavala tokom života sa Ajkom. Prvi intervju o tome dala je magazinu *People* 1981, čime je u javnosti znatno podigla svest o zlostavljanju u porodici. Hrabrost joj je donela još veću slavu, a ona je nakon svega nastavila sa svojom karijerom i postala neverovatno uspešna kao solo pevačica.

Predrag Popović, „Svetlost treba cimnuti“, *Džuboks*, 13. avgust 1982.

„David Byrne je definicija anti-stara. Ne biste ga primerili ni da ste se sudarili u prolazu. Na sceni je, naravno, druga osoba. Poslednji stiže do mikrofona i pokretima sličnim ulaženju pod tuš, zakoračuje u svetlosni snop. Obema rukama se hvata za stalak i pozdravlja publiku: ‘Sdravo!’ (‘Prokleti tezgaroši!’ - čuli smo komentare kasnije). Ramena su mu se povijala pod težinom nečeg neprimetnog. Podiže glavu ka reflektoru i nekoliko trenutaka ostaje ukočen u tom položaju. Grupa počinje ‘Psycho Killer’, baš kao na seriji koncerata od pre dve godine, baš kako to uvek mora biti - da bi se telu ukazao prostor za akciju, treba raščistiti sve sa psihom.“

Petar Luković, „David Byrne: Njujork u Beogradu (Susreti i sećanja: Iz Lukovićevih rock arhiva)“, *XXZ Magazin*.

„Umesto da nakon koncerta jurim menadžere i probijam se kroz neviđenu gužvu, intervju sa članovima grupe Talking Heads zakazao sam preko londonskog odeljenja kompanije Sire Records. Sedam dana uoči koncerta telefonom su mi javili detalje: da budem 27. jula u devet ujutru u hotelu ‘Metropol’, gde će me čekati David Byrne. [...] Razgovarali smo više od jednog sata: delimično je to bio interview, a više monoview jer je Byrne bio raspoložen da priča o stvarima o kojima ga niko nije pitao. Kad smo se fotografisali i kad sam već ustao da krenem, David me je zamolio da mu napišem svoju adresu. Epilog: krajem septembra 1982. stigao mi je paket iz Njujorka. U paketu je bilo desetak novih časopisa i mala, rukom ispisana poruka na žutom papiru: ‘Dear Peter, all the best’. U potpisu: ‘Your NY friend, David Byrne.’“

Aktivnost

Univerzalni značaj i uticaj rok i pop muzičke scene na oblikovanje kulture, identiteta mladih i njihovih stavova u drugoj polovini 20. veka nesporna su činjenica. Međutim, retkost i privilegija bili su susreti s velikim američkim rok i pop zvezdama u jednoj socijalističkoj zemlji tokom hladnog rata. Analizom tekstova iz štampe, učenici mogu da istraže i analiziraju odnos američkih muzičkih ikona prema beogradskoj publici, kao i odjeke koji su pratili njihove koncerte i posete Beogradu. Ti izvori pružaju dragocene uvide u život mladih u Jugoslaviji od šezdesetih do kraja osamdesetih godina 20. veka. Na osnovu prikupljenih informacija, učenici bi mogli da upotpune sliku uticajima koji su oblikovali nove generacije u tom periodu.

Kako bi shvatili značaj ovih fenomena, mogu koristiti sledeća pitanja kao smernice za diskusiju u učionici:

- Kakav su međunarodni ugled i status imale američke rok i pop zvezde koje su gostovale u Beogradu i šta je njihov dolazak predstavljao za kulturnu scenu Beograda, a šta za mlade generacije?
- Koje su kulturne, umetničke i društvene stavove, pretočene u uticaj, američki muzički velikani donosili u Beograd tokom šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka?
- Kako su se američke muzičke zvezde ophodile prema domaćoj publici i novinarima koji su ih intervjuisali i šta to govori o njima?
- Kako su se ljubitelji strane rok i pop muzike u domaćem okruženju suočavali sa izazovima u nastojanju da vide i čuju svoje omiljene izvođače, kao što je bilo s koncertom Tine Turner 1974. godine?

Tragajući za odgovorima na ova pitanja, učenici će dublje razumeti kulturni značaj američke pop i rok muzike i njen uticaj na mlade u Jugoslaviji.

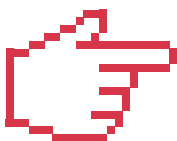

CVEĆEM PROTIV RATA, UTOPIJOM PROTIV GLADI

Borbu za građanska prava u Americi pratio je kontrakulturni pokret, koji je bio najvidljiviji u rokenrol muzici i hipi kulturi. Dva najveća događaja, oličenje te kontrakulture, bila su festivali u Montereju i Vudstoku. **Festival u Montereju** održan je 16–18. juna 1967. u Montereju i ostao je upamćen u istoriji kao događaj na kom su neke od najvećih zvezda, poput Džimija Hendriksa, nastupile prvi put. Bio je to i svojevrsan uvod za najveći muzički događaj u istoriji hladnog rata – Vudstok. **Rok festival Vudstok**, pod parolom „Tri dana mira i muzike“, održan je između 15. i 18. avgusta 1969. na farmi Maksa Jasgura u blizini Betela u saveznoj državi Njujork. Na Vudstoku su nastupale najveće zvezde rokenrola, a festivalu je prisustvovalo gotovo pola miliona gledalaca. Vudstok je ostao simbol šezdesetih godina i cele jedne generacije. Smatra se vrhuncem rokenrol muzike i hipi kulture, i najvećim muzičkim festivalom u istoriji, koji do danas budi nostalgiju.

Irski muzičar Bob Geldof okupio je 1984. veliki broj britanskih i irskih muzičara u supergrupu *Band Aid*, kako bi dobrotvornim akcijama prikupili sredstva za pomoć Etiopiji, čije je stanovništvo bilo pogođeno glađu. Numera *Do They Know It's Christmas?* postigla je veliki uspeh. Podstaknuti tom inicijativom, u SAD su se tadašnji najpopularniji muzičari, Majkl Džekson, Lajonel Riči, Sindi Loper, Rej Čarls, Tina Turner, Dajana Ros i mnogi drugi, okupili u „supergrupu“ *USA for Africa* i snimili pesmu *We Are the World*. Sa istim ciljem, 13. jula 1985. organizovan je koncert *Live Aid* – paralelno na stadionu Vembli u Londonu i Stadionu „Džon F. Kenedi“ u Filadelfiji. Događaj se prikazivao uživo širom sveta, a tokom koncerta su se sakupljale donacije. Ni Jugoslavija nije izostala iz te inicijative. I Jugoslavija i Etiopija bile su deo Pokreta nesvrstanih, te je i s te strane u SFRJ postojala veća odgovornost za slanje pomoći stanovnicima Etiopije. Tako je, po ugledu na *Band Aid*, nastala *Yu rok misija*, a brojni predstavnici jugoslovenske rok scene organizovali su se i snimili pesmu „Za milion godina“. Dobrotvorni koncert održan je na Stadionu FK Crvena zvezda 15. juna 1985, mesec dana pre koncerta *Live Aid*.

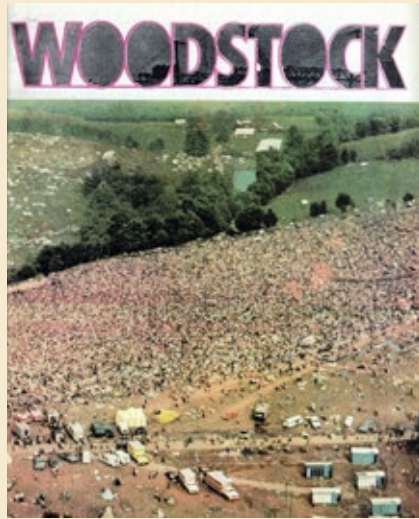

LINKOVI:

- „'Woodstock' u okviru prvog FEST-a: 'Ova generacija ne želi da živi kao njihovi roditelji, ne žele ratove'“, *TV revija 1970*, (obrada *Yugopapir*): <http://www.yugopapir.com/2019/08/woodstock-u-okviru-prvog-fest-ova.html>
- **Band Aid**, „Do They Know It's Christmas“: <https://www.youtube.com/watch?v=bmj7KIIut1w>
- **USA for Africa**, „We are the World“: https://www.youtube.com/watch?v=00OeznNG4hM&ab_channel=LiveAid
- **YU Rock Misija**, „Za milion godina“: https://www.youtube.com/watch?v=jGjsN-PSzUo&ab_channel=LiveAid

IZVORI:

**Dorđe M. Vojnović, „Woodstock: tri dana mira, muzike i ljubavi“,
Džuboks, 20. jul 1979.**

„Ovaj festival je, najkraće rečeno, bio kulminacija jednog zanosa. Woodstock je bio i ostao najpompeznija rock predstava na svetu. Monterey je svetu poklonio umetnike u naponu snage: grupe ‘The Doors’ i ‘Big Brother and the Holding Company’, Jimi Hendrix-a, sastav ‘Greatful Dead’, Simon and Garfunkel-a i još neke, a Woodstock je bio mesto na kojem su mnogi, već istrošeni heroji dali svoj poslednji pravi doprinos istoriji rock-a, skupa sa pola miliona zaludenih pobornika filozofije cveća, a onda su krenuli, što u ambis, što u maglovito sutra.“

**Petar Popović, „Majkl Lang: čovek koji je napravio Woodstock“,
Rock, maj 1983.**

„Posle svih ovih godina vrlo je izvesno: događanja na Vudstoku ostavila su najdublje tragove u rock kulturi. Šta sve taj golemi skup znači i šta je sve izmenio u svakodnevnom životu, teško je pobrojati. Šezdesete se pamte po Vijetnamu, kubanskoj krizi, bliskoistočnim surovostima, stasavanju pokreta nesvrstanih, nemirnom proleću 1968, ubistvima Kenedija i Martina Lutera Kinga, Bijafri. Ipak, taj skup pola miliona predstavnika generacije ‘ljubavi i mira’ ostaje nezaobilazan u nabranjanju najvećih hepeninga te burne decenije. Za pesnika Alena Gizberga to je ‘važan planetarni događaj’, Ebi Hofman, radikalni propovednik 1968, uzbuđeno će zaključiti da Vudstok označava ‘smrt američkog dinosaurusu.’“

„- Kad si postao svestan da si napravio stvar koja će uticati na mnoge promene unutar kulture mladih ne samo u SAD?“

Na neki način toga nisam ni danas svestan. Nisam želeo da menjam svet već tom svetu da ukažem kako je jedna druga kultura i druga muzika vrlo značajna u životu moje generacije iz alternative su izašli na jedno novo mesto. Ambicije su bile zadovoljene kada sam video nepregledne kolone koje pristizale ka Ketskilsu.“

„Domaći 'Vudstok'“, Duga, 13. oktobar 1979.

„Na stadionu JNA u Beogradu u prisustvu impresivnog broja posetilaca – tvrdi se da ih je bilo oko 70.000 održan je bučno najavljeni rok-festival. Bio je i prošao bez egzaltacije.“

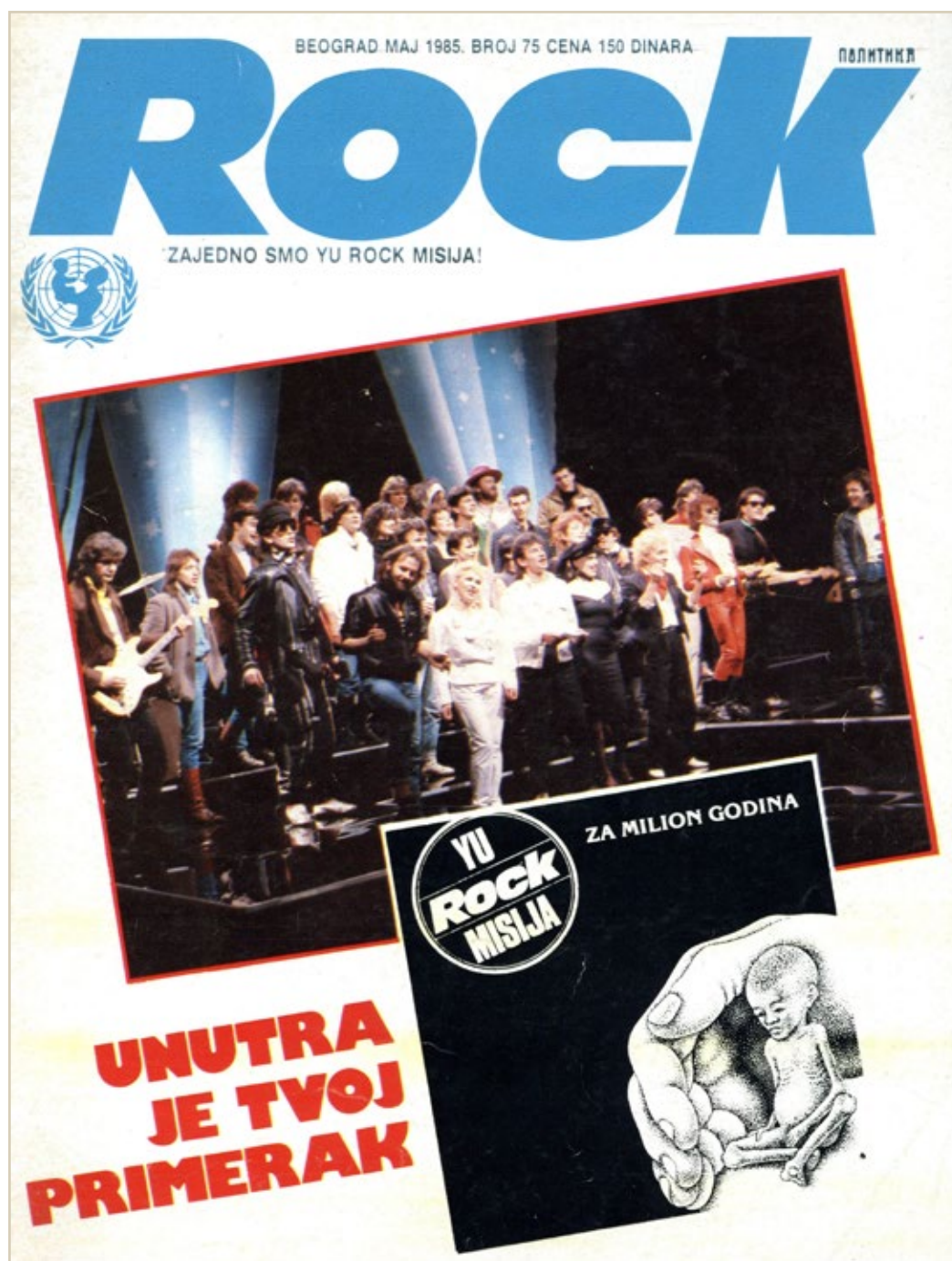

„Mnogo je zanimljiva činjenica da se na jednom mestu okupio toliki broj mladih – učenika i studenata – koji su pod parolom 'rok festival' pristali da žrtvuju jedan ceo dan i svoje slobodno vreme, a koje je inače veoma teško skupiti pod drugim geslom i to obično u mnogo manjem broju. Moglo bi se raspravljati o čudnom ponašanju jedne generacije mladih koji u muzici nalaze apsolutno 'spasenje' – i od čega – dok za ostale sfere umetnosti i druge aktivnosti pokazuju indiferentnost ili totalno nepoznavanje...“

„Yu Rock Misija“, Rock, april 1985.

„Inicijativa je pokrenuta. Beogradski Band Aid, nazvan Yu Rock Misija, snimio je kompoziciju 'Za milion godina', muziku je napisao Dragan Ilić (ex-Generacija 5), a tekst Mladen Popović. Organizatori akcije su: 'Hit meseca', PGP RTB, GIRO 'Beograd' i magazin 'Rock'. Producent ploče je Saša Habić, muziku su snimali članovi bivše Generacije 5, a pevaju: Željko Bebek, Aki Rahimovski, Husein Hasanefendić, Peđa D'boy, Sead Lipovača, Alen Islamović, Jura Stublić, Massimo Savić, Zdravko Čolić, Marina Perazić, Slađana Milošević, Bajaga, Dejan Cukić, Vesna Vrandenčić, Serđo Blažić, Dado Topić, Vlatko Stefanovski, Vlada Divljan, Šrđan Šaper, Anja Rupel, Zorica Kondža, Zoran Predin, Igor Popović i Ljuba Ninković. Na samom snimanju nisu učestvovali Bora Đorđević, Goran Bregović i Tifa jer su zauzeti turnejama koje su u toku, ali će se pojaviti u 'Hitu meseca', 29. aprila, kada će se pesma 'Za milion godina' premijerno izvesti.“

Rock, maj 1985.

Branislav Rašić, „Live Aid EHO - bio sam tamo“, *Rock*, avgust 1985.

„Momenat kad je na binu [na Vembliju] izašao Bob Geldof i kada je stadion ‘pucao’, ježio je kožu. Ipak mislim da je kulminacija atmosfere bila tokom nastupa Beach Boysa u Filadelfiji. Tada su događaji već tekli uporedo. Na TV, kao i na ekranima na stadionu, svi smo posmatrali svirku iz Filadelfije. Izenada tokom izvođenja starog dobrog hita ‘Dobre vibracije’, na Vembliju se desilo nešto neverovatno, nešto što smo mogli da osetimo samo mi koji smo bili tamo. Iz svih stotinu hiljada grla zaorila se pesma. Na bini stadiona Vembli zbnjuni tehničari su spremali sledeći nastup, a masa je bila u histeriji. Dobre vibracije prenele su se direktno iz Filadelfije na Vembli.“

„I još nešto. Kada se na ekranima stadiona pojavila naša pesma ‘Za milion godina’, bio sam ponosan što sam tamo i – zapevao sam.“

Svetislav Stojanović, „Interkontinentalna pomoć“, *Rock*, jun 1985, 2.

„Nakon završetka oficijelnog dela, pridem Bobu i uručim mu kopiju YU ROCK MISIJE. Zahvali mi se i kaže:

- Pomenuo sam vas, jesi li čuo?
- Jesam, hvala najlepše. Na žalost svih u Jugoslaviji, nisi mogao na lansiranje ploče, a ne možeš ni na koncert.

Bob Geldof je 10. juna u Londonu održao press konferenciju na kojoj je najavio interkontinentalni koncert za 13. juli u trajanju od 15 sati u korist gladnih Etiopije! Takođe je najavio celom svetu i koncert jugoslovenskih rockera za gladne Afrike! Prisustvovali Svetislav Stojanović (reči) i Branislav Rašić (slike).

– Sa svim poslovima oko organizovanja ovoga, nije ni čudo. Žao je i meni.

Raša i ja zamolimo Ilpa Musta, našeg povremenog saradnika, da nas slika sa Bobom. Dok poziramo Bob doda:

- Osigurajte uključjenje u televizijski prenos, po svaku cenu.
- Uveren sam da jugoslovenska televizija neće propustiti ovakvu istorijsku šansu.“

Aktivnost

Kako bi razumeli smisao i uticaj drugog značajnog događaja iz pop kulture koji je postao globalni fenomen – humanitarnog projekta sastavljenog od više inicijativa: *Live Aid*, *USA for Africa*, *Yu rok misija* – učenici bi prvo trebalo da se upoznaju sa istorijskim kontekstom i glavnim političkim i društvenim zbivanjima osamdesetih godina 20. veka, u skladu s programom nastave i učenja istorije. Kako bi shvatili značaj i uticaj inicijative za pomoć gladnima u Africi 1984/1985. godine na svetskom i lokalnom nivou, učenici mogu koristiti odabrane tekstove iz domaće štampe. Analizom izvora o ovoj temi učenici će razvijati kritičko mišljenje, ali i razumeti važnost uticaja svetske i domaće rok muzike na mlade u Jugoslaviji, kao i u svetskim okvirima pretkraj hladnog rata. Proučavanje ove teme omogućava učenicima da sagledaju univerzalnost i značaj humanističkih vrednosti koje su promovisane takvim projektima na globalnom nivou, uključujući i doprinos dela jugoslovenskog društva. Obradom ovog fenomena, koji jednako spada u domen tema iz programa nastave i učenja *Društveni i privredni fenomeni i odnosi* i *Kultura i svakodnevni život* u okviru perioda 20. veka, učenicima će se omogućiti da steknu dublje razumevanje univerzalnosti pop kulture, globalizacije, humanitarnih inicijativa i uticaja koji su oblikovali jugoslovensku popularnu kulturu u tom periodu.

Na osnovu odabranih izvora, učenici bi mogli da razmišljaju o sledećim pitanjima:

- Kakav je bio odjek jugoslovenske rok inicijative u međunarodnim odnosima pop kulture (izvor: Brajan Rašić, „Live Aid EHO – bio sam tamo“, *Rock*, avgust 1985)?
- Da li je postojala komunikacija između domaćih i inostranih organizatora ovih humanitarnih događaja i kakve zaključke možemo izvući o saradnji Jugoslavije, Britanije i SAD u okviru pop kulture inspirisane humanističkim idejama (izvor: Svetislav Stojanović, „Interkontinentalna pomoć“, *Rock*, jun 1985)?
- Da li i danas, četrdeset godina kasnije, postoje slične inicijative na globalnom i lokalnom nivou? Molimo te da obrazložiš svoje zaključke argumentima.

Učenici mogu da pogledaju video-klipove i poslušaju tri pesme koje su snimili britanski, irski, američki i jugoslovenski muzičari u okviru prikupljanja pomoći za gladne u Africi. Potom mogu da analiziraju tekstove pesama i uporede ih, ističući sličnosti i posebnosti u porukama koje su muzičari prenosili u toj inicijativi.

KOSA

Kosa – antiratni, hipi, rok mjuzikl reditelja Džeroma Ragnija i Džejmsa Rada, s muzikom Golta Makdermota – premijerno je izvedena na of-Brodveju 1967. godine. Nastala je u godinama globalnih studentskih pokreta, protesta protiv Vijetnamskog rata, seksualne revolucije i snažnog zalaganja za ljudska prava. Predstava je doživela dotad nezapamćen uspeh, a prilikom gostovanja Ateljea 212 u Njujorku 1968. godine, upravnica pozorišta Mira Trailović i dramaturg Jovan Ćirilov gledali su taj mjuzikl i odlučili da se on mora odigrati i pred beogradskom publikom.

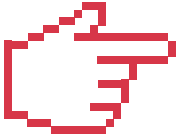
Tako je Beograd dobio svoju verziju tog rok mjuzikla, čime je Jugoslavija postala prva socijalistička država u kojoj se *Kosa* mogla gledati. Beogradsku *Kosu* režirali su Mira Trailović i Zoran Ratković, tekst je adaptirao Bora Ćosić, a stihove pesama sa engleskog preveo je Jovan Ćirilov. Premijera u Ateljeu 212, kojoj su prisustvovali i Ragni i Rado, održana je 19. maja 1969. godine. Mišljenja publike su bila podeljena, od oduševljenja do sablažnjavanja, pre svega, nad golotinjom na sceni.

Ono što je bilo dozvoljeno 1969. postalo je problematično samo nekoliko godina kasnije, te je *Kosa* skinuta s repertoara 1973. usled jačanja cenzure. Do tog trenutka, *Kosa* je igrana 210 puta. Neverovatno uspeh predstave i činjenica da se njenim prikazivanjem već 1969. Beograd pokazao kao jedan od svetskih centara avangarde uticali su na to da se mjuzikl obnovi nekoliko puta – prvo 1993, zatim 2010. u režiji Kokana Mladenovića u Ateljeu 212, a trenutno je na repertoaru Pozorišta mladih u Novom Sadu, u režiji Petera Telihajja.

Atelje 212 je osnovan 1956, u adaptiranoj sali „Borbe“ koja je imala 212 stolica, a 1964. pozorište je prešlo u novu zgradu, u kojoj se i danas nalazi. Pozorište je počelo s radom premijerom *Čekajući Godoa* Samjuela Beketa, a nastavilo izvođenjem mnogih savremenih i avangardnih autora: Ežena Joneska, Žan-Pola Sartra, Edvarda Olbija, Artura Milera... Ključnu ulogu u životu Ateljea 212 imala je rediteljka i dugogodišnja upravnica Mira Trailović, zahvaljujući kojoj je to pozorište stajalo rame uz rame s vodećim svetskim pozorištima i na repertoaru imalo predstave *Ko se boji Virđžinije Vulf*, *Kralj Ibi*, *Kosa*, *Isus Hristos superstar*... I Beogradsko dramsko pozorište je na repertoaru imalo predstave tada najpopularnijih američkih dramaturga – Tenesija Vilijamsa i Artura Milera.

Pored Ateljea 212, beogradska pozorišna scena je pratila najmodernije svetske trendove i osnivanjem **Beogradskog internacionalnog teatarskog festivala (BITEF)**, koji je prvi put organizovan 1967, a čiji su osnivači bili Mira Trailović i Jovan Ćirilov. Na prvom BITEF-u, među pozorišnim trupama sa Istoka, Zapada i iz Trećeg sveta, našlo se i čuveno njujorško pozorište Living teatar, sa avangardnim izvođenjem Brehtove adaptacije *Antigone*, što su Beograđani imali priliku da vide iste godine kad se odigrala i svetska premijera.

Osnivačica njujorškog avangardnog pozorišta La mama, Elen Stjuart, i sama je prisustvovala drugom BITEF-u u okviru okruglog stola, a 1970. je sa svojom pozorišnom trupom nastupila na BITEF-u s predstavom *Arden od Feveršama*.

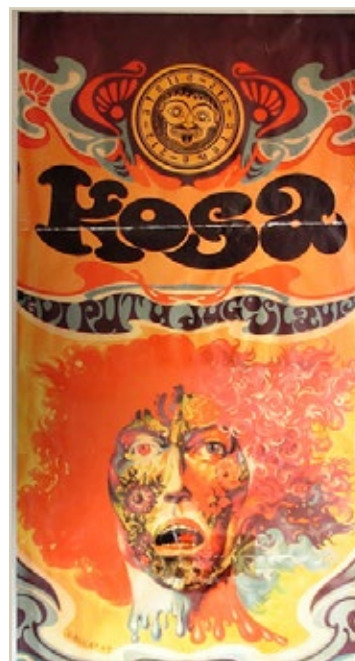

LINKOVI:

- **„Daj nam sunca“, Kosa, Atelje 212:**
<https://www.youtube.com/watch?v=1skfQMwPfCw>
- **Hair Original Broadway Cast, “Let The Sunshine In”, Live 1968:**
https://www.youtube.com/watch?v=v9EWBdH4JIE&ab_channel=BlackMusicArchiveLIVE%21
- **Manchester/Flesh Failures (Let the Sunshine In), film Hair (1979):**
https://www.youtube.com/watch?v=0mH23CAV7jE&ab_channel=RetrospectiveSoundtrack
- **„Hair around the World“, Newsweek, 7. jul 1969:**
<http://www.orlok.com/hair/holding/articles/HairArticles/Newsweek7-7-69.html>

IZVORI:

Posteri za beogradske predstave:

Odlomci iz knjige: Zoran Ratković, *Nevideli Dan: rediteljske promenade u 11 slika*, Beograd: Atelje 212, 2003.

„Beograd je bio na nogama, karte za sve predstave bile su rasprodate vratolomnom brzinom. Za premijeru nisu bile u slobodnoj prodaji. Sve su podeljene po nekom protokolu, koji je Mira [Trailović] lično sastavila. Pre početka predstave, ogromna gomila mladih ljudi, tiskala se – ne bi li se nekako ubacila na predstavu. [...] I oni najžešći protivnici **Kose** iz samog Atelja [sic], priznavali su da se događa nešto nesvakidašnje, začuđujuće! Mira, ja i naši saradnici, glumci, 'pleme', orkestar, napravili smo hit. Napravili smo DOGAĐAJ za ceo Beograd!“

„Vrhunac premijere, posle sjajne numere Daj nam sunca, počelo je skandiranje, ovacije. A zatim neobično iznenađenje. Posle standardnog poklona, glumci i 'pleme', napravili su igranku na sceni. Na moje veliko iznenađenje, toj igranci na sceni, pridružilo se skoro pola gledališta. Bilo je pomalo i smešno gledati ozbiljne ljude, političare, poznate beogradske pozorišne namćore, kako bez stida, oduševljeno, 'đuskaju' sa našim klincima! Trijumf! Ne želim da budem lažno skroman!“

Milan Janković, „Noćni život Beograda kroz istoriju: Legende sa Brodveja kod Laze Šećera“, *Politika*, 22. mart 2021.

<https://www.politika.rs/sr/clanak/475485/Legende-sa-Brodveja-kod-Laze-Secera>

„– Imali su [Džejms Rado i Džerom Ragni] one, tim vremenima primerene, kuždrave frizure, nosili hipi prsluke. Ispred Ateljea bila je 'tuča' za karte, ušli su samo oni koji su se dobro potrudili. Sećam se da su u prvi red bile postavljene fotelje. Sedeo sam pored Ragnija. Bilo je fascinantno, na kraju smo se svi našli na sceni uz zvuke čuvene numere 'Dajte nam sunca'. To su nezaboravni trenuci. Isto kao što je nezaboravan bio i parti koji smo nakon predstave priredili u našoj diskoteci. Možete da mislite da su u disko-klub ušli neki kojima nikada to nije bila ideja, poput Mire Trailović, Jovana Ćirilova... Trajalo je do šest izjutra, što je za to vreme bilo nezamislivo. Posle smo svi zajedno otišli na doručak u tada najpopularniju obližnju pekaru – seća se Lazar Šećerović.“

D. Prelević, M Peić, S. Ćamilović, Dž. Kazaperović,
B. Zorović, D. Nikolić

Branislav Milošević, „'Kosa' hit mjuzikl Ateljea 212 '70: Da li je ova predstava direktan napad na postojeći socijalistički moral“, NIN 1970, (obrada *Yugopapir*)

<http://www.yugopapir.com/2013/04/jubilej-na-sceni-ateljea-212-stoto.html>

[Mira Trailović:] „Kosa svakako nije integralni deo mladalačkog nezadovoljstva, ali je zato, možda malo patetična i romantična, objava jednog novog senzibiliteta koji svoje nesnalaženje u svakodnevnom životu želi da podigne na nivo opomene upućene ljudima pretrpanim trivijalnim i prozaičnim detaljima svakodnevice. Generacija mladih za koju je rečeno da 'ne zna šta hoće, ali to hoće odmah' voli, takođe, da se zamisli nad takozvanim životnim problemima, mada je njihovo razmišljanje mnogo ležernije i manje grčevito nego što je to bio slučaj kod generacije njihovih očeva. Mladi ljudi koji stoje iza *Kose* traže mnogo, ali to ne čine kategorički i decidirano: oni su revolucionarni žar svojih očeva zamenili setnom žalopojkom, borbeni poklič - veselom, urnebesnom pesmom i igrom. Krilatica čitavog hipi-pokreta 'make love not war' (Vodi ljubav, a ne rat) izražava samo jedan deo njihovog nezadovoljstva načinom života koji su im u nasleđe ostavili očevi; ove mlade ljudi ništa manje ne brinu ni odnosi koji vladaju među ljudima: nepoverenje, odsustvo ljubavi i razumevanja.“

„Predstava 'Kosa': Zašto je ovo jedini mjuzikl uz koji su svi plakali“, *Danas*, 22. februar 2022.

<https://www.danas.rs/bbc-news-serbian/predstava-kosa-zasto-je-ovo-jedini-mjuzikl-uz-koji-su-svi-plakali/>

„Dragan Gaga Nikolić pojavio se na sceni samo u kožnom prsluku i pantalonama sa metalnim lancima po telu. Popeo se na ramena Miši Janketiću i zapevao. Igrao je glavnog lika, Džordža Bergera, buntovnika, odmetnika i hipika koji peva o seksualnim, rasnim, verskim slobodama.

'Danas treba zamisliti to vreme u kome smo mi igrali *Kosu*', izjavio je Dragan Nikolić za NIN kasnije.

'Tada je bila velika hrabrost nositi dugu kosu, jer su klince u školi nasilno šišali ako bi im kosa bila duža od onoga što se smatralo pristojnim.'“

СИНОЋ У »АТЕЉЕУ 212«

Најшокантнија представа одушевила гледаоце

Публици нису сметале ни сцене у којима се глумци
појављују наги

P. Kosin, S. Spasojević, „Sinoć u 'Ateljeu 212': Najšokantnija predstava oduševila gledaoce“, *Politika*, 20. maj 1969.

„– Oduševljena sam. Dekor, kostimi, hor i tekst – sve je to bilo izvanredno. Nije mi nimalo smetalo što su u pojedinim delovima komada nastupali glumci u slobodnijim scenama, pa čak ni onda kad su neki od njih bili nagi – rekla je Beba Dimić, domaćica iz Ulice maršala Tita 10.

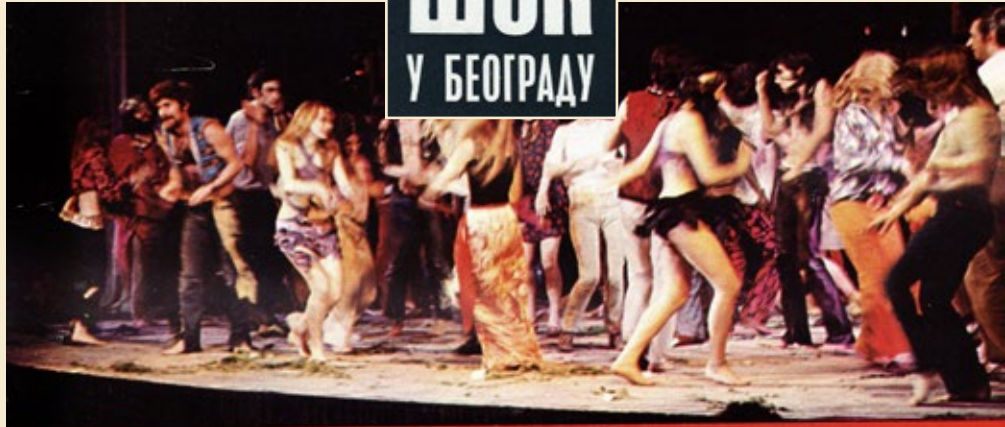
Milada Vanjek i Đorđe Balić, učenici su treće godine srednjotehničke škole 'Nikola Tesla'. Posle predstave stajali su u holu i pričali:

– U školi već mesecima razgovaramo o ovom komadu. Karte smo dobili zahvaljujući nastavnicima. Ničeg neobičnog nema u predstavi. To što su neki glumci bili nagi, gotovo da nismo ni приметили. Posle ovakvog komada ostaje i nama da kažemo nešto protiv rata. Uostalom, to je prava poruka 'Kose'. Reći ćemo svim svojim drugovima da obavezno pogledaju ovu predstavu.“

Džavid Husić, „Šok u Beogradu: Novi komad Aleksandra Pavlovića 'Druga vrata levo' i premijera hipi-mjuzikla 'Kosa' izazvali su žučne i različite komentare“, *Ilustrovana politika*, 27. maj 1969.

ШОК У БЕОГРАДУ

Амерички „хипи“-мјузикл „Коса“ из списи „А-теља 212“ изазвао је до сада незапамћено интересовање Београђана. Пет првих представа одавно је распродато, јер се чуло да глумци у овом комаду добро играју и песмају и сваки час показују гледаоце.

Milutin Mišić, „Lažna pobuna: Dž. Radni, Dž. Rado: 'Kosa', premijera u Ateljeu 212“.

(Skenirana štampa iz knjige Zorana Ratkovića, Nevideli dani)

D. Prelević, Dž. Rado

„Predstava 'Kosa' je predugačka, dosadna i neduhovita. U bučnoj želji da se nametne kao nešto novo i značajno, ona je lažna.

Postavljajući se kao tribun mladih, ona je uvredljiva. U želji da nas šokira ona je mladograđanska. Upravljena malograđaninu i njegovom merom skrojena, jer je u suštini stidljiva, ona je neprirodna u nagosti kojoj je jedini cilj šok.

Najzad, u celom kontekstu koji je doveo ovu predstavu na scenu 'Ateljea 212', ona je nazadna a ne avangardna!“

„Mira Trailović, dobra vila Ateljea 212: Zašto je 'Kosa', posle tri godine igranja, ipak bila zabranjena“, Duga 1986, (odbrada *Yugopapir*)

<http://www.yugopapir.com/2013/01/dobra-vila-ateljea-212-mira-trailovic.html>.

„A kakva su Vaša lična iskustva?

– Veoma zanimljiva. Recimo, režirala sam zajedno sa Zoranom Ratkovićem predstavu koja je imala istorijski značaj, a to je mjuzikl 'Kosa', koji – kao što znate – govori o jednoj sasvim drugoj sredini, o ratu u Vijetnamu, o problemu mladih...

To je isti onaj mjuzikl koji je kasnije filmovao Miloš Forman!

– Da. I posle tri godine našeg mjuzikla pred punom salom, odjedanput se neko setio da – zato što se u predstavi govori da američki vojnici neće da idu u Vijetnam – može negativno da utiče na naše mlade ljude tako što će odbijati da odlaze na odsluženje vojnog roka. Predstava je jednostavno zabranjena. Nikako ne mogu da oprostim nekim našim značajnim pozorišnim stvaraocima koji su čak učestvovali u toj apsurdnoj zabrani, a koji su izjavili da predstavu nisu ni gledali.“

Aktivnost

Navedeni internet linkovi sadrže grupu audio-vizuelnih izvora koji pružaju značajne mogućnosti za integraciju u časove bilingvalne i interdisciplinarne nastave. Ovi resursi omogućavaju povezivanje predmeta kao što su istorija, engleski i srpski jezik, likovna i muzička kultura te građansko vaspitanje. Za analizu tekstova pesama neophodno je upoznati učenike sa sadržajem predstave/ filma *Kosa* (režija Miloš Forman, 1979) i sa osnovnim karakteristikama supkulturnih fenomena i društvenih pokreta u SAD šezdesetih godina 20. veka. Poseban naglasak se stavlja na antiratne građanske, studentske i hipi pokrete. Sekvence, koreografije i muzičke numere iz filma mogu poslužiti kao inspiracija učenicima za razvijanje kreativnosti i promišljanje umetničkih interpretacija aktuelnih društvenih i političkih tema. Ovi elementi podstiču učenike da dublje razumeju umetničke obrade i da razvijaju odnos prema temama koje su i dalje društveno relevantne.

HOLIVUDIZACIJA

Stanovništvo Jugoslavije je i pre Drugog svetskog rata rado gledalo holivudske filmove različitih žanrova. Izgradnja socijalističke Jugoslavije posle rata značila je i povratak starih navika, te se publika brzo vratila u bioskopske sale. Do raskola Tita i Staljina 1948. godine, sovjetski filmovi su, u skladu s političkim odnosima, dominirali bioskopskim repertoarima u Jugoslaviji. Usled promene koja je nastupila u spoljnopolitičkoj orijentaciji posle 1948, dolazi do potpunog obrta u uvozu američkih filmova, koji su od 1950. sasvim preovladavali filmskim repertoarom, pokazujući okretanje Jugoslavije ka Zapadu.

Opčinjenost jugoslovenske publike Divljim zapadom odražavala se u nedvosmislenom obožavanju vesterna. Tokom čitavog hladnoratovskog razdoblja, na repertoarima jugoslovenskih bioskopa bili su američki vesterni, drame, trileri, mjuzikli, horor, dečji i naučnofantastični filmovi. Mnogi od tih filmova su neprevaziđeni klasici, pa ih publika, često zamenjujući bioskopske sale striming platformama, i danas rado prati!

TEME:

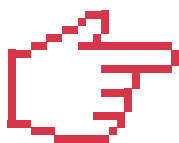
1. Holivudski filmovi u Jugoslaviji
2. Holivudske zvezde
3. Jugoslovensko-američke filmske veze
4. Američke serije

HOLIVUDSKI FILMOVI U JUGOSLAVIJI

Odnos socijalističke Jugoslavije prema američkom filmu bio je odraz njene kompleksne geopolitičke pozicije u hladnoratovskom razdoblju. Nakon Drugog svetskog rata, u vremenu bliskih odnosa sa Sovjetskim Savezom, politika uvoza filmova favorizovala je sovjetsku kinematografiju. Takva situacija trajala je sve do raskola Tita i Staljina 1948. godine. Radikalan zaokret u položaju holivudskih filmova dogodio se već početkom pedesetih godina projekcijom filma *Bal na vodi*. Nakon sporazuma potpisanog između FNRJ i SAD 1952. godine, zvanično su bile uvedene finansijske olakšice za uvoz američkih filmova, te je veliki broj holivudskih ostvarenja stizao do bioskopa u Srbiji i Jugoslaviji i stanovnici jedne atipične socijalističke zemlje gledali su američke blokbastere kao da žive na Zapadu. Za razliku od njih, za stanovnike zemalja pod sovjetskim uticajem američki filmovi bili su prava retkost.

LINKOVI:

- **Trejler za film *Bal na vodi* (*Bathing Beauty*):**
<https://www.youtube.com/watch?v=zbn5XQpmNgo>
- **Trejler za film *Dr Strendžlav* (*Dr. Strangelove*):**
<https://www.youtube.com/watch?v=jPU1AYTxwg4>
- **Trejler za film *Stižu Rusi* (*The Russians are Coming*):**
<https://www.youtube.com/watch?v=0ACDoxjj9WQ>
- **Hari Džekson i bijeljinski kauboji:**
https://www.youtube.com/watch?v=_FCzyZ8zfF8

IZVORI:

БИОСКОПИ	
Раднички дом културе (Маршала Толбухова 3): у 1.45, 4, 6.15 и 8.30 часова. Јаков Свердлов, премијера совјетског филма.	
Београд (Теразије 27.29): у 3, 5, 7 и 9 часова, премијера великог совјетског филма у природним бојама Камени цвети. — Журнал.	
Јадран (Краља Алберта 3): у 3, 5, 7 и 9 часова, музичка филмска комедија Трактористи, филм о срећном и веселом животу колхозника Совјетског Савеза; Журнал.	
Луксор I (Балканска 3): у 2, 4, 6 и 8 часова. Совјетски филм премијера Повратак; додаток: Журнал.	
Луксор II (Балканска 2): у 3, 5, 7 и 9 часова. Премијера совјетског филма Повратак; додаток: Журнал.	
Сити (Теразије 11): у 3, 5, 7 и 9 часова. Њен први рандеву (у гл. ул. Даниел Дарије); додаток: Журнал.	
Звезда (Теразије 49): у 3, 5, 7 и 9 часова премијера француског филма Чича Горио, по роману Оноре де Баланса, додаток: Домашни журнал.	
Авала (Поле Рибара 1): у 3, 5, 7 и 9 часова. Код нег неверница, чешки филм; Журнал.	
Таково (Теразије 25): у 3, 5, 7 и 9 часова. Тринаесторица, премијера совјетског филма и најновији Журнал.	
Топола (Теразије 27): у 2.30, 4.30, 6.30 и 8.30, амерички филм Три брата убога (у гл. ул. браћа Рац, Дон Амеш и Амина Феј).	
Косово (Косовска 11): у 3, 5, 7 и 9 часова. Рањено срце (у гл. ул. Роберт Тајлор и Вирџинија Врус); додаток: Журнал.	
Балкан (Браће Југовића 18): у 2, 4, 6 и 8 часова Сиве сумње, амер. филм (Рикардо Кортез); Журнал.	
Душанован (Војводе Глигора 64): у 3, 5 и 7 часова, амерички филм Бескрајне жудње и Журнал.	
Дрина (Улица 29 новембра 70): у 4, 6 и 8 часова. Догодило се то у Донбасу, совјетски филм; Журнал.	

**Bioskopski repertoar,
Borba, 21. januar 1947.**

БИОСКОПИ	
БЕОГРАД (10, 2.30, 5.30, 8.30): „Синови змаја“ (амерички)	
БРАЋА СТАМЕНКОВИЋ (4, 6, 8): „Божична пустоловина“ (амер.)	
СЛАВИЈА (10, 2, 4, 6, 8): „Све због њега“ (амерички)	
ЈАДРАН (3, 5.30, 8): „Хумореска“ (амерички)	
ЗВЕЗДА (10.30, 3, 5, 7, 9): „Лудост срца“ (енглески)	
КОЗАРА (3, 5, 7, 9): „Дони Белзид“ (амерички)	
20 ОКТОВАР I (3, 5, 7, 9): „Бал на води“ (амерички)	
20 ОКТОВАР II (2, 4, 6, 8): „Бал на води“ (амерички)	
АВАЛА (4, 6, 8): „Тарзан у Њујорку“ (амерички)	
КОСОВО (3, 5, 7, 9): „Адмирал Нахимов“ (совјетски)	
КОСМАЈ (3, 5, 7, 9): „Прича старог дуба“ (совјетски цртани филм)	
ДУШАНОВАЦ (3, 5, 7): „Не остављај ме никада“ (енглески)	
БАЛКАН (2, 4, 6): „Клошмерл“ (француски)	
СЕЊАК (5, 7): „Острво закопаног блага“ (француски)	
У ЗЕМУНУ	
НОВИ БЕОГРАД (6.30) „Чаробни коњиц“	
ВОЉВОДИНА (3, 5, 7): „Све због њега“ (амерички)	
ЈЕДИНСТВО не ради због реновирања	
СЛОБОДА (2, 5, 8): „Синови змаја“ (амерички)	
СУТЈЕСКА не ради због реновирања	
АРСА КОВАЧЕВИЋ — БЕЖАНИЈА (5, 7): „Туђа лука“ (шведски)	
АУТОПУТ (6): „Без кривике криви“ (совјетски)	

**Bioskopski repertoar,
Borba, 18. decembar 1950.**

На захтев својих посетилаца и великог интересовања публике
ОД ДАНАС

БИОСКОП „ПАРТИЗАН“

Приказује само неколико дана нову копију велике америчке филмске музичке комедије у природним бојама

БАЛ НА ВОДИ

У главним улогама:
ЕСТЕР ВИЛИЈАМС ☆ РЕД СКАЛТОН
и познати велики цео-оркестри
ХАРИ ЏЕМСА и КСАВИЈЕР КУГАТА

са својим певачима

ПОЧЕТАК ПРЕДСТАВЕ У 10, 3, 5, 7, И 9 ЧАСОВА

7497

Politika, 24. decembar 1952.

Ž. B. „Posle nekoliko godina“, *Borba*, 14. mart 1959.

„Bal na vodi bio je pre nekoliko godina film sa rekordnom posetom u Jugoslaviji: i danas, kada se prave statistike i vrše upoređenja, on se navodi kao zahvalan i rečit primer. To je, verovatno, navelo distribuciju da ga još jednom otkupi, pošto mu je dozvola za prikazivanje već bila istekla: zanimljivo će biti pratiti njegov sadašnji put.“

„Najposećeniji filmovi prošle godine“, *Politika*, 21. februar 1966.

„Od 134 premijerna filma koliko je prikazano prošle godine (1964. bilo je 143), redosled po broju posetilaca je sledeći:

Građanin Pokorni (158.138), Najduži dan (157.496), Komančerosi (156.102), Odavde do večnosti (138.136), Robin Hud (113.892), Aladinova čarobna lampa (99.773), Juče, danas, sutra (98.165), Među jastrebima (95.614), Zamka za roditelje (93.102), Vinetu II (92.219), Old Šeterhend (86.367), Pevač lualica (84.267), Fantom (82.732), Garsonjera za četvoricu (76.651), Ptice (75.242)...

To su petnaest najgledanijih filmova, od kojih je američki gotovo polovina – 7; Italijani imaju 2; Francuzi i Španci po jedan; jedan je domaći, a tri su iz poznate serije po romanu Karla Maja, koju su radili zapadni Nemci, uz naš procent, eksterijer i pomoćno osoblje.“

Vestern je bio jedan od omiljenih američkih žanrova u Jugoslaviji. Dinamične borbe „kauboja i Indijanaca“ opčinjavale su publiku još od međuratnog razdoblja. Sa istim uzbuđenjem vesterne su voleli svi – od Josipa Broza Tita do običnih gledalaca u bioskopskim salama širom zemlje. Uticaj američkog vesterna u Jugoslaviji video se u fascinaciji filmovima i zvezdama koje su glumile u njima, ali i u razvoju jugoslovenske varijante vesterna.

Po direktnom uzoru na američki western, od sredine pedesetih godina nastao je specifičan jugoslovenski žanr – „partizanski western“, najizraženiji u filmovima Živorada Žike Mitrovića *Ešalon doktora M.*, *Kapetan Leši*, *Brat doktora Homera* i *Obračun*. Opčinjenost Divljim zapadom predstavljala je inspiraciju i za obične ljude. Tako je, krajem šezdesetih godina u Bijeljini, Aljuš Musli, sa amerikanizovanim imenom Hari Džekson, snimao prve amaterske vesterne u Jugoslaviji.

Kinematografija u SR Srbiji 1985, 38.

tab IX uvoz—filmovi (sfrj)

UVOZ FILMOVA U SFRJ 1985.

IX
FILMOVI (DUGOMETRAŽNI) UVEZENI U SFRJ, 1944—1985. GODINE
— PREMA POREKLU —

Zemlje	Uvezeno 1944—1976.	1977.	1978.	1979.	1980.	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1985. u % 1944—1985.	Uvezeno 1944—1985.
Albanija	6	4	—	3	—	—	—	—	—	—	—	13
Alžir	4	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	8
Arapaska Republika												
Egipat	12	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	14
Argentina	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4
Australija	1	—	1	3	2	4	3	1	2	—	—	17
Austrija	37	—	1	—	2	—	—	1	—	—	—	41
Brazil	1	—	—	2	—	2	2	—	2	2	0,9	11
Belgija	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,5	2
Bocvana	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Bugarska	61	6	2	2	3	1	1	—	—	—	—	76
Čehoslovačka	181	7	9	8	8	8	10	10	—	8	3,8	249
Danska	24	1	—	1	—	2	—	1	1	—	—	30
Filipini	—	—	—	2	1	—	—	—	1	—	—	4
Finska	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	4
Francuska	704	31	33	18	19	19	20	15	13	19	9,0	891
Grčka	13	—	1	—	1	1	—	—	1	—	0,5	18
Holandija	2	—	—	2	—	—	—	1	1	—	—	6
Hong-Kong	5	5	13	8	5	20	22	16	15	3	1,4	112
Indija	13	3	5	9	3	4	2	—	3	1	0,5	43
Indonezija	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Iran	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	3
Italija	741	24	39	42	28	28	13	22	14	12	5,8	963
Izrael	2	—	—	1	1	1	—	—	—	3	1,4	8
Japan	73	2	7	7	—	3	8	2	2	1	0,5	105
Kanada	6	1	2	2	6	3	5	3	4	1	0,5	33
Kenija	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kina	5	—	—	1	1	—	—	—	—	2	0,9	9
Koreja (severna)	1	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	4
Kuba	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
Liban	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Mađarska	107	6	8	2	5	1	3	2	5	4	1,9	143
Meksiko	45	2	4	1	—	—	3	—	—	2	0,9	57
Nemačka ( )	95	2	8	4	7	7	4	7	3	3	1,4	140
Nemačka (x)	203	4	3	13	20	24	7	9	15	7	3,3	305
Norveška	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Novi Zeland	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	0,9	4
Panama	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Peru	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Poljska	135	10	4	4	6	3	4	3	3	5	2,3	177
Rumunija	62	5	4	3	6	1	2	—	9	—	—	92
SAD	1.555	62	90	86	71	78	61	69	73	100	47,5	2.245
Senegal	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
SSSR	759	15	34	20	11	20	19	20	19	21	9,9	938
Španija	74	3	2	—	6	3	1	2	2	3	1,4	96
Švajcarska	4	1	—	—	1	—	—	1	2	—	—	9
Švedska	46	4	1	1	—	3	1	—	1	—	—	57
Tajland	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
Tunis	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	2
Turska	11	—	1	—	—	—	—	—	4	—	—	16
Velika Britanija	471	5	18	19	25	11	15	13	11	10	4,8	598
Venecuela	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Ostale zemlje	38	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38
Ukupno:	5.519	208	297	273	240	248	208	202	206	211	100%	7.612

Filmovi (dugometražni) uvezeni u SFRJ 1944-1985. godine
(prema poreklu)

Aleksandar Vučo, „Filmovi o ‘Divljem Zapadu’“, *Borba*, 1. maj 1952.

„Vesterni, kako ih nazivaju u njihovoj postojbini (specijalno u Nju-Džersiju gde su se prvi put pojavili), ili kaubojski filmovi, kako su ih predratni filmski agenti kod nas sasvim proizvoljno prekrstili, sa svojim neobuzdanim, besomučnim spoljnim akcijama: poterama, bekstivima, nemilosrdnim tučama. [...] Nema sumnje da u filmovima o ‘Divljem Zapadu’ cvetaju sitne letargije i naivnosti od kojih bi se mogao sastaviti čitav zbornik. Ali uzrok tome ne leži u slabosti samog žanra, nego u bezobzirnoj komercijalnoj eksploataciji njegove privlačnosti. [...] Prebacuje se takođe filmovima o ‘Divljem Zapadu’ (i to možda najčešće baš kod nas) da negativno utiču na omladinu, budući i bodreći u mladim, devijacijama naklonjenim mozgovima i srcima, nepromišljenost i kavgažiska raspoloženja. [...] Filmove o ‘Divljem Zapadu’ ne treba potcenjivati ni ako se posmatraju kao umetnička dela. Mnogima od njih je mesto u prvoj umetničkoj garnituri svetske filmske proizvodnje. [...] U toku prve polovine ove godine prikazivaće se Fordov *Rio Grande* i Vjlerov *Čovek sa Zapada*, dva možda najlepša ‘kaubojska’ filma.“

V. Kolar, „Snima se nov domaći film: Krenuo je *Ešalon doktora M*“, *Nin*, 27. jun 1954.

„Grupa konjanika koja u galopu prolazi mimo kamere i puca, suviše mnogo podseća na američku konjicu Divljug zapada. Manjkaju samo Indijanci.

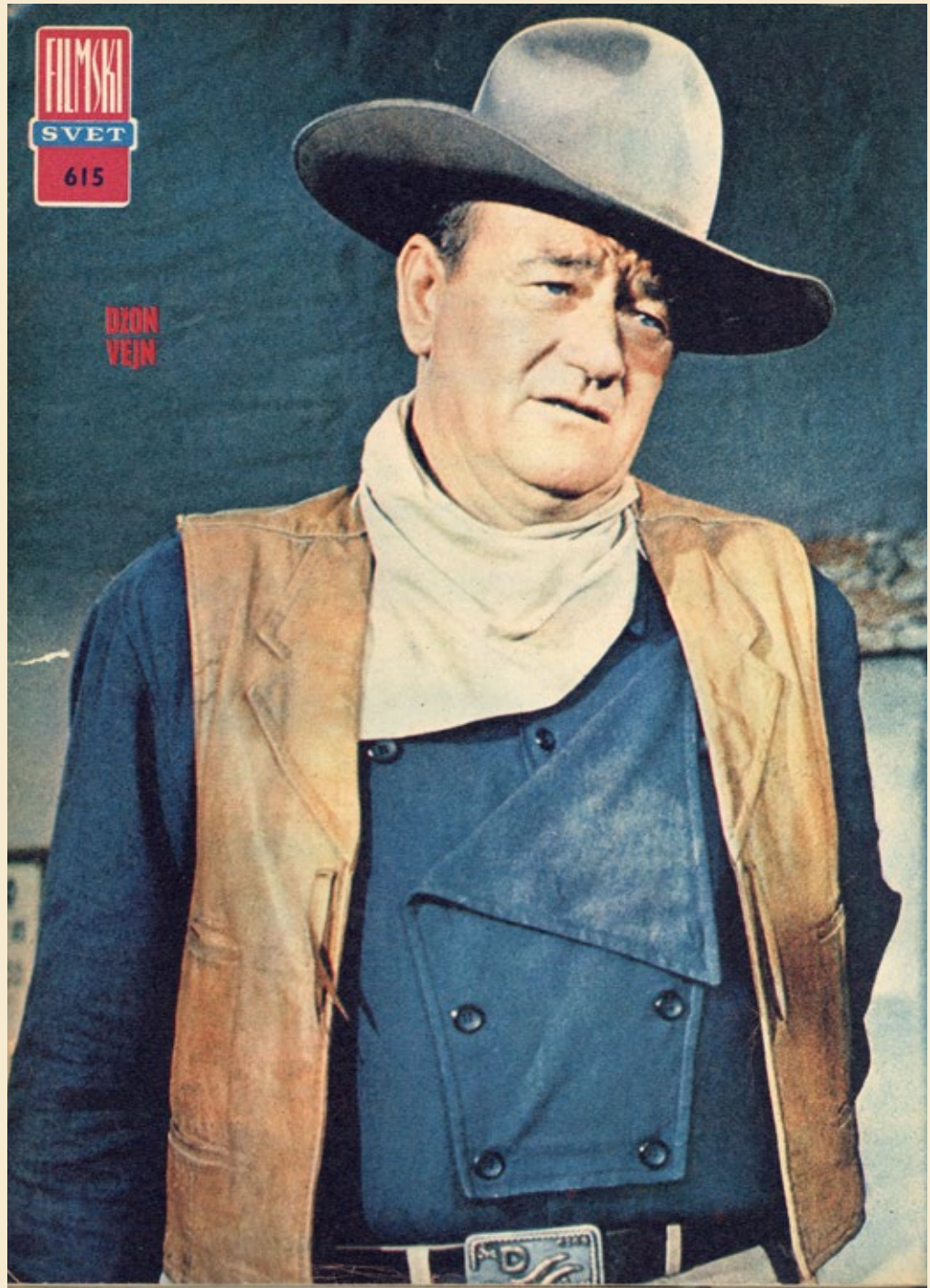
Njih naravno, nema, Ali postoji druga strana ovog filma, to su akcije i trke. To su balisti, ostaci albanskih nacionalista koji napadaju ešalon. Oslanjajući se na prve utiske sa snimanja ovog filma nameće se jedan zaključak koji nije sasvim pogrešan: snima se prvi jugoslovenski ‘vestern’.

Ovo je prvi umetnički film reditelja Mitrovića. Njegova želja, njegove pretenzije, čini mi se i njegova koncepcija jeste da stvori film čiji će karakter pre svega biti zabavan. Radnja budućeg filma građena je na već oprobanim zakonima napetosti i neizveznosti sudbine jednog ešalona, fabula filma komponovana je tako da gledaocu neće biti teško da pogodi kako će se sve

završiti (jer u takvom filmu mora sve da se završi lepo i u prilog ljubimaca publike), a dramaturgija filma je pre slična i istorodna brojnim vesternima američke proizvodnje nego bilo kojem dosadašnjem domaćem filmu.“

Filmski svet, 1966. br. 615.

Zoran Predić, „Ucenjen sa 100.000 dolara“, *Radio TV Revija*, 12. jun 1970.

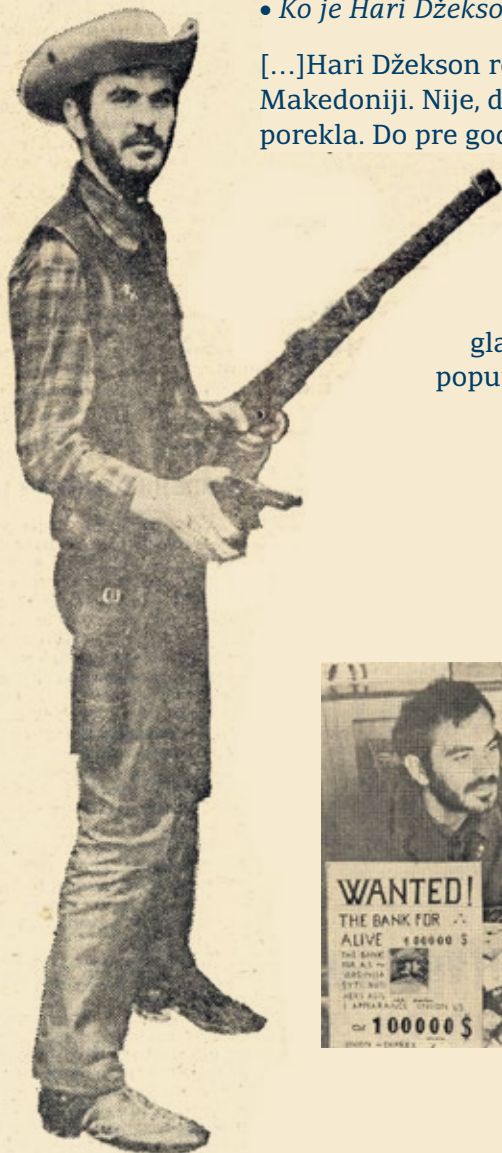
„Saznajemo zatim da je 'foto režiser vesterna' zaista snimio nekoliko filmova u svojoj režiji i glumi. Nezainteresovanost javnosti nije mu smetala. Svaki slobodan trenutak koristio je za hobi, Fotografisao je sebe i svoje drugove, pravio foto romane, režirao, snimao i igrao u svojim filmovima. Naravno, sve te delatnosti bile su vezane za vestern.

• *Ko je Hari Džekson?*

[...]Hari Džekson rođen je pre 26 godina u Tetovu, u Makedoniji. Nije, dakle, ni engleskog ni američkog porekla. Do pre godinu i po dana zvao se Aljuš Musli.

Još kao dečak, sa roditeljima se preselio u Bijeljinu...

Prekretnica u njegovom životu bila je kada je video film 'Rio Grande' sa Džonom Vejnom u glavnoj ulozi. Odlučio je da i sam 'uspe' poput holivudske zvezde.“

• НИЈЕ ЛАКО СТЕЋИ ИМЕ НА ДИВЉЕМ ЗАПАДУ, АЛИ НИ У БИЈЕЉИНИ...
• ПОРОДИЦА БИЈЕЉИНСКИХ ДЖЕКСОНА ПОТИЧЕ ИЗ ТЕТОВА!

Raznovrsnost žanrova – Uprkos činjenici da je prisustvo američkog filma zavisilo od političkih odnosa Beograda i Vašingtona, publika je imala priliku da uživa u najnovijim filmovima raznih žanrova. Pored vesterna, kao omiljenog, gledali su se i svi ostali filmski žanrovi, a publika u Jugoslaviji je mogla da gleda i antisovjetske filmove, sa izrazito hladnoratovskom tematikom, poput *Rusi dolaze* i *Doktor Strejndžlav*. Bioskopski repertoari svedoče o šarolikosti žanrova, a dovoljno je vratiti se u jugoslovenske filmske sedamdesete da bi se videlo da su pred domaćom publikom bila kulturna ostvarenja: *Kum* Fransisa Forda Kopole, antiratni film *Apokalipsa danas*, *Taksista*, Spilbergova *Ajkula*, dok su ljubitelji naučnofantastičnog filma i specijalnih efekata uživali u *Ratovima zvezda*.

Filmski svet, 1966. br. 625.

1. — Kaptan američke podmornice bio je vreme rata. Nalazi se u jarku kopan jednom tokom američke vojske. Kad je primio da se podmornica sunta, bio je veli kato.

STIGLI SU RUSI

AMERIČKI FILM

Režija: Norman Džuison

Uloge: Karl Rajner, Eva Mari Sent

2. — Kad polio je u prvi mah bio da izadi odjednom, ali nije mogao da trde na kraj se razlikuje od ostalih koji su ostali njegove vojske. Utkore je stigao i Vati. Utkore je govorio da odjednom da samo se govore i odjednom, vati da je veli u devetnaest Kosa bija se podmornica sunta.

3. — Trebalo je što pre nešto izmisliti. Kaman-tani je ponaša se kao prečudna Kozovara u paraju američke vojske. Naredio im je da ponaša neki odjednom Kaman koji se sastoji da se podmornica vati na putu.

4. — U međuvremenu, stanovnici je ostali da se nešto dešava. Kad se se dva američka mornara pojavio u predviđenom istraživačkom centru, predstavila profesionalnija Alisa je prednja ista i dekadna i sve unazad odigra se Nod. Evo to sve. Za sada savršeno.

5. — Kad američka delovila je porazila. Bilo je bilo čitavo vreme da je u jarku odjednom napad. Odjednom se vratila jedna Loma, savodna ponaša, i naredio mu da se kome odjednom vati i odjednom sve stanovnici. Nod se u jarku vati da Loma se samo da jarku.

6. — Mala odjednom vati Kozovara izgleda je kao upadati. Evo ljudi se se povukli u svoje kato. Iznad njima se nalazi i najjedini koji-kevi Vati Visker, koji je se prednja odjednom se, kao i odjednom, igraju sa vati. Iznad se dešava i odjednom redovito da neki stanovnici vati i odjednom vati. Naredno, Vati nije potpuno.

7. — Poruka je stigla da bilo vreme polioje. Naredno, ostalo je da je u prvom mah ležila to odjednom bi odjednom ljudi, se odjednom se odjednom. A kad je se odjednom vati se odjednom da se vati govore i da među stanovnicima vati odjednom.

8. — Kad je odjednom vati, kad polio je bio odjednom. Evo odjednom ljudi se se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

9. — Utkore se u jarku vati vati odjednom ljudi. Ponaša se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

10. — Kad je odjednom vati, kad polio je bio odjednom. Evo odjednom ljudi se se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

11. — Za to vreme vati Alisa se odjednom da odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

12. — Na kraju se sve odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

13. — Na kraju se sve odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

14. — Na kraju se sve odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati. Naredno, vati se odjednom vati.

Predstavljanje filma *Stigli su Rusi*, režija Norman Džuison.

„Dr Strendžlav“, *Ilustrovana politika*, 26. decembar 1967.

„Mogući atomski rat u poslednje vreme sve češće je opsesija američkih sineasta, pa smo neke filmove o ovoj temi i mi imali priliku da vidimo. Nedavno prikazani, *Kritična tačka*, gotovo je istovetan sa filmom *Dr Strendžlav*, samo što je u prvom sa ledenom jezom razmatrana mogućnost nuklearne kataklizme, dok je drugi izvanredno uspela komedija koja nas na šarmantan, ali zbog toga ne i manje uverljiv način, uspeva da ubedi u sledeće: da rat može pokrenuti i jedan na izgled beznačajan čovek poremećena uma, a da ga, onda, ni najmoćniji mozgovi ne mogu zaustaviti. Taj paradoks u kojem se Zemljina kugla nalazi za reditelja Stenli Kjubrika izvor je izvanredno komičnih situacija. Držeći se stare istine da je čovek najduhovitiji kada se ruga sebi, svoje zemljake, Amerikance, i njihovu moćnu instituciju Pentagon, neštedimice je izvrgao podsmehu.“

„Bajka iz svemira“, *TV novosti*, 29. septembar 1978.

„Naučno fantastični film američkog režisera Džordža Lukasa *Rat zvezda* čija se radnja odvija negde u dalekim svetovima ali je razumljiva i bliska publici poput stripova, pobrao je najzvučnije pohvale u svetskoj štampi 'šou godine', najuspešniji komad celuloida od pronalaska bioskopa. Zahvaljujući svom specifičnom žanru koji postaje sve popularniji u svetu sedme umetnosti, jednostavnoj fabuli u kojoj dobro mora da pobeđi zlo i nizu briljantnih tehničkih trikova i gegova, otkako je počeo da se prikazuje maja 1977, uz masovnu reklamnu kampanju kao nadoknadu doživeo je nezapamćen uspeh.“

Aktivnost

S obzirom na veliku važnost filma kao medija koji je imao znatan kulturni, društveni i, posredno, politički uticaj u posleratnom periodu, lokalni bioskopski repertoari i podaci o uvozu stranih filmova na nivou države pružaju značajan istorijski materijal za razumevanje pojedinih događaja i procesa u Jugoslaviji. Upoređujući podatke iz dokumentarnih izvora o filmovima prikazivanim u Beogradu 1947. i 1950. godine – uključujući zemlju porekla, žanrove i broj projekcija – s podacima o najgledanijim filmovima iz 1966. objavljenim u dnevnim novinama *Politika*, kao i s tabelom o uvozu filmova u Jugoslaviju od 1945. do 1985. godine, učenici mogu izvesti relevantne zaključke o određenim pojavama i procesima.

Ovaj analitički pristup omogućava učenicima da dublje sagledaju promene koje su se odigrale u kratkom periodu (1947–1950) i sve veći uticaj američke kinematografije u kulturnom javnom prostoru Beograda, Srbije i Jugoslavije tokom hladnog rata. Učenicima se omogućava da, proučavanjem tih promena, stave rezultate analize u širi istorijski kontekst i bolje razumeju moć filmske umetnosti kao sredstva za širenje posrednog, „mekog“ uticaja SAD. Posebno korisna za analizu je tabela koja sadrži podatke o uvozu filmova u Jugoslaviju iz različitih država u različitim periodima. Upoređujući broj uvezenih filmova iz „zemalja porekla“ tokom različitih vremenskih etapa (1945–1976; 1977–1985), učenici mogu samostalno izvoditi relevantne zaključke i istovremeno razvijati veštine kritičkog mišljenja i pojedine ključne i predmetne kompetencije.

FILMSKE ZVEZDE

Holivudske zvezde oduvek su bile predmet fascinacije i čežnje, s obzirom na njihove glamurozne i naizgled savršene pojave. Još od međuratnog razdoblja, pomno su se pratile vesti o svakodnevicu filmskih zvezda, modi i intrigama koje su pratile život u Holivudu. Fascinacija zvezdama se nastavila i u socijalističkoj Jugoslaviji. U međuvremenu su se u svetu filma pojavila nova imena, preuzevši slavu Čarlija Čaplina i Rudolfa Valentina, a najpoznatiji su bili Merilin Monro i Džejsms Din. Zahvaljujući specifičnom položaju Jugoslavije, ali i Titovoj fascinaciji filmom, brojne holivudske zvezde su tu socijalističku zemlju uvrstile u svoje itinerere. O jugoslovensko-američkim filmskim vezama, ali i političkim, upečatljivo svedoče Titovi susreti sa slavnim gostima poput Kirka Dagleasa, Elizabet Tejlor, Ričarda Bartona i Orsona Velsa. Pored političkog značaja, te posete predstavljale su jedinstvenu priliku za brojne fanove da i uživo vide svoje omiljene zvezde.

LINKOVI:

- **Glumica Rita Hejvort apeluje za pomoć američkom komitetu za pomoć Jugoslaviji:**
<https://www.facebook.com/photo/?fbid=559632876162539&set=a.407244521401376>
- **Jugoslovensko-američki odnosi kroz foto-objektiv, Beograd 2021:**
www.muzej-jugoslavije.org/wp-content/uploads/2021/05/YU-US-SRP-IV.pdf
- **Ričard Barton – Volim Jugoslaviju i volim jugoslovenski narod:**
https://www.youtube.com/watch?v=xH_SNWPlqZw

IZVORI:

„Skočile sa oblakodera zbog Džemsa Dina“, *Ilustrovana politika*, 17. novembar 1959.

„Kolektivno ludilo zbog smrti američkog filmskog glumca Džemsa Dina izgleda još traje. Dve mlade Nemice izvršile su ovih dana samoubistvo skočivši sa četrnaestog sprata jednog oblakodera u Hamburgu privezane jedna za drugu konopcem oko zglavka na ruci. Hanelora L, imala je 17 godina, a Viktorija V. 21. Radile su kao trgovačke pomoćnice u jednoj velikoj robnoj kući, a u slobodnim časovima bavile se obožavanjem uspomene ovog glumca poginulog u automobilskoj nesreći pre nekoliko godina. U ime tog obožavanja mlađa je urezala brijačem na levoj ruci početna slova imena svoje mrtve ljubavi, a starija je ostavila pismo o vizijama koje je imala u vezi sa Džemsom Dinom.“

„Kult Merlin Monro“, *Ilustrovana politika*, 12. februar 1963.

„Merlin Monro i posle smrti zarađuje hiljade dolara. Holivud ponovo pušta u promet njene stare filmove i priprema nove spajajući trake koje su bile izbačene prilikom montaže filmova. Ploče s njenim pesmama odlično se prodaju, a američki časopisi stalno donose nove fotografije ove glumice za koje tvrde da su poslednje. Kult Merilin Monro dostiže razmere onog koji se javio posle smrti Džemsa Dina. Samo fotograf koji je snimio Merilin u bazenu u sceni njenog nedovršenog filma 'Nešto će popustiti' zaradio je na toj slici 30 miliona dinara.“

Film strip, 1954, br. 49.

Filmski svet, 1962, br. 391.

Filmski svet, 1962, br. 408.

Filmski svet, 1966, br. 580.

Džejn Fonda (1937) je poznata američka glumica koja je veliku popularnost stekla i zahvaljujući aktivističkom angažmanu. Tokom uspešne karijere koja je počela šezdesetih godina, Džejn Fonda je osvojila dva Oskara za najbolju glavnu žensku ulogu – 1971. godine za film *Detektiv Klut* i 1978. godine za film *Povratak ratnika*. Vrlo rano postala je odlučna u nameri da iskoristi popularnost da bi skrenula pažnju javnosti na važne političke i društvene teme. Aktivno je učestvovala u protestima protiv američkog angažmana u Vijetnamskom ratu, a kasnije se protivila i invaziji na Irak. Pored političkog aktivizma, Fonda se u velikoj meri zalagala za prava žena i LGBTQ+ zajednice, a posvećena je i borbi za zaštitu životne sredine. Poslednjih godina, Džejn Fonda oštro kritikuje američki zdravstveni sistem i nejednakost američkog društva, usled koje veliki broj građana ne dobija adekvatnu zdravstvenu negu.

B. I., „Kirk Daglas u Beogradu“, *Politika*, 5. novembar 1964.

„Na aerodrom 'Beograd', prilikom sinoćnog dolaska američkog glumca Kirka Daglasa, sjatilo se toliko sveta da nikakav protokol dočeka nije mogao da se obavi. Nikakve zvanične reči dobrodošlice nisu mogle da se izreknu. Ali, baš zato, ta nesputana spontanost dala je čitavom susretu poznatog glumca i njegove supruge sa Beograđanima draž nenameštenosti. [...] U našu zemlju došao je kao gost Akademije za pozorište, radio i televiziju, čiji su predstavnici sinoć jedva uspeli da ga pozdrave, i kao predstavnik onog plana pokojnog predsednika Kenedija 'Ljudi ljudima', čiji je cilj upoznavanje naroda širom sveta. Ta lepa i plemenita ideja nije mogla da dobije boljeg emisara. Jer, Kirk Daglas je iznad svega — čovek. On sa zadivljujućom lakoćom zna da uspostavi kontakt, da stvori poznanstvo, da zadovolji svačiju radoznalost — jednostavno ličnost koja se prihvata kao stari prijatelj.

[...]— Prvi put dolazim u Jugoslaviju, ali to nije i moj prvi kontakt sa Jugoslavijom. Vidite, znam i nekoliko vaših reči: 'Hvala lepo', 'Dobro veče', 'Kako ste'...

— Gde ste ih naučili?

— Svuda gde čovek nađe prijatelja. Jezik prijateljstva se lako uči.“

Prijem američkog glumca Kirka Duglasa sa suprugom En Bajdens Duglas, Brdo kod Kranja, 7. novembar 1964.

Jugoslovensko američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 78.

„Na jahti Podgorka“, *Politika*, 3. avgust 1971.

НА ЈАХТИ »ПОДГОРКА«

Председник Тито и Јованка Броз приредили су преklуче својим гостима, Ричарду Бартону и његовој супрузи Елизабети Тејлор, излет дуж обале Истре. Ово је снимак са тог излетничког обиласка јахтом „Подгорка“ у околини Пуде. На палуби јахте слева надесно: Јованка Броз, председник Тито, Елизабет Тејлор и Ричард Бартон.

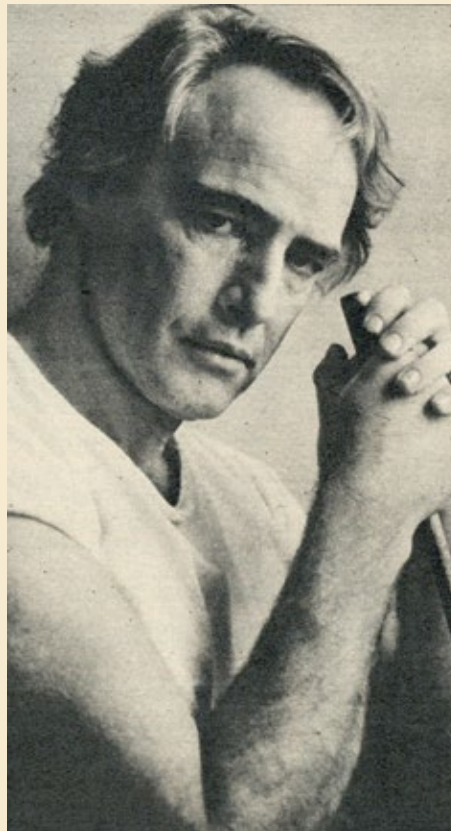

Prijem Ričarda Bartona i Elizabet Tejlor: vožnja po vinogradu, Vanga, Brioni, 6. avgust 1972.

Jugoslovensko američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 87.

„Stvarni i izmišljeni Brando“, *Nin*, 23. decembar 1973.

„Marlon Brando je već četvrt veka filmski glumac i isto toliko vremena nalazi se u centru pažnje svetske javnosti. Kao i Greta Garbo jednu generaciju pre njega i on je stvorio legendu oko sebe, kombinujući svoj snažni glumački stil s isto toliko snažnim gnušanjem prema reklami i javnosti uopšte. [...] 'Poslednjih osam-devet godina moga života bile su prava zbrka', kaže on. 'Možda su poslednje dve bile nešto bolje'. Jeste li ikada bili podvrgnuti analizi? U prvi mah plašio sam je se. Strah bi mogao da uništi impulse koji me čine stvaraoцем, umetnikom. Osetljiva osoba prima pedeset utisaka tamo gde neka druga može primiti samo sedam. Osetljivi ljudi su veoma ranjivi; njih je lako ozlediti, lako je biti svirep, nečovečan prema njima upravo zato što su osetljivi. Što ste osetljiviji to je izvesnije da će biti svirepi prema vama, da ćete postati prava krpa.“

**„Novi idol mladih. Fenomen zvani Travolta“,
TV novosti, 27. oktobar 1978.**

„Džon Travolta, Amerikanac irsko-italijanskog porekla iz malog grada Inglvuda u Nju Džerziju, od svakog filma u kojem igra stepuje i peva stvara hit i siguran profit. Njegov prvenac 'Groznica subotom uveče' samo u SAD i Kanadi doneo je preko sto miliona dolara. Njegov drugi hit 'Briljantin' već se polako približava tog basnoslovnoj sumi, a treći tek snimljeni film 'Trenutak za trenutkom' biće uskoro lansiran da bi se na tržištu zadovoljila velika potražnja.

[...] I sada se pojavio plavoooki i vedri lepota po imenu Džon Travolta koga publika, naravno pretežno mlada, identifikuje s njegovim ulogama. Travolta je za milione obožavalaca Toni Manero ali on nije pobunjenik kao Prisli, Brando ili Din, niti je autsajder koga bi kćeri morale da kriju od roditelja. U njegovom karakteru nema ni iskrice anarhije, on je pravi majstor u prilagođavanju, ne odstupa ni od jednog utvrđenog pravila, naročito ne od onog: 'Prvo rad, a onda zabava.'

NOVI NAJLA NAJLAH (1)

NOVA FENOMENA u svijetu su i njegova dva prvaka: "Groznica subotom uveče" i "Briljantin".

... (text continues) ...

NOVA BEJKAHANA

... (text continues) ...

ФЕНОМЕН ЗВАНИ ТРАВОЛТА

**СВАКОМ ФИЛМУ У НОВОМ МИРА, СТЕПУЈЕ И ПЕВА
ДЖОН ТРАВОЛТА ДИЖИМ СТУРАЈУ ТУСЕ**

**● ПОСАК НЕЗАДРАЖЛИВОГ УСРЕКА „ГРОЗНИЦЕ
СУБОТОМ УВЕЧЕ“ ХВАЊИМА РАД НА ПОРЕДНОЈ
ТРАДИ ПРОКЉАНИХ ПОСТАЛНИЧКИЕ ДИСКО-
МУЗИКАЛЕ ПОРЦИСТАЈ АНТОНЕ И ТЕМЕ ИЗ ПРОБЛЕМАТИ**

**ВНОПРАОНА БЕЗ
ДОДАТА**

... (text continues) ...

ОМ ИДИО ДА ЊА КОМПАРАТ Travolta i Pinese idu u novi oblik na sceni.

Kemal Mujčić, „Kako sam pisao o Jugoslaviji“, *Nin*, 20. maj 1979.

„Nedavno je u Jugoslaviji boravio Orson Vels, jedan od najznačajnijih filmskih stvaralaca u istoriji ove umetnosti. [...] Ja snimam ovde već 23 godine! Dolazio sam u Jugoslaviju da snimam najmanje deset puta. [...] Snimiću film o Jugoslaviji, ne kao stručnjak, autoritet za tu zemlju (uopšte ne znam šta je to stručnjak), već ću to snimiti kao moj lični pogled na tu zemlju koju sam zavoleo još odavno. Moj prvi kontakt s Jugoslavijom bio je sa jednom jugoslovenskom delegacijom u San Francisku 1945. godine. [...] Vrlo je zanimljiv problem predstaviti Jugoslaviju, neću reći neznačajkom, ali politički sofisticiranom svetu. S jedne strane imate buržuje koji kažu: 'Je li to komunistička zemlja kao Čehoslovačka ili šta već...tamo gde je Dubrovnik?'“

Prijem Orsona Velsa, koji učestvuje na snimanju filma o Nikoli Tesli u Sloveniji, Brdo kod Kranja, 29. april 1979.

Jugoslovensko američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 83.

Aktivnost

Aktivnost je pogodna za izvođenje u okviru interdisciplinarne nastave, koja povezuje nastavne sadržaje i teme kulture i svakodnevnog života u vreme hladnog rata iz istorije s temama pop-art i filmska umetnost, koje se izučavaju u okviru predmeta likovna kultura (uz upotrebu udžbenika za likovnu kulturu za 4. razred gimnazije). Učenici imaju zadatak da individualno ili u grupi istraže značaj filmskih zvezda koje se navode u izvorima. Cilj je da pronađu filmove u kojima su te zvezde igrale, istraže simboliku koju predstavljaju, razloge za njihovu ikoničnost u sferama popularne kulture, umetnosti ili građanskog aktivizma. Takođe, učenici treba da istraže zašto su neke od tih zvezda i danas relevantne.

Predloženo je da svaka grupa (svaki učenik) analizira jednu američku filmsku zvezdu koja je ostavila poseban trag kako globalno, tako i u jugoslovenskim ili srpskim okvirima. Nakon istraživanja, izradiće prezentaciju koja može sadržati fotografije, ilustracije, video-odlomke iz filmova, muzičke numere, intervjue i filmske kritike. Učenici imaju slobodu da prošire svoje istraživanje i obuhvate ključne holivudske i domaće glumce i glumice, kao i bitne filmove koji su oblikovali razdoblje od šezdesetih do kraja osamdesetih godina 20. veka. U okviru prezentacija obrazložiće svoj izbor ističući umetničke doprinose, inspiraciju, društvenu ulogu i lične afinitete koji su doveli do toga da te zvezde zasluže svoje mesto među velikim umetnicima.

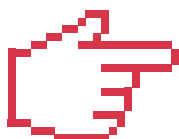

JUGOSLOVENSKO-AMERIČKE FILMSKE VEZE

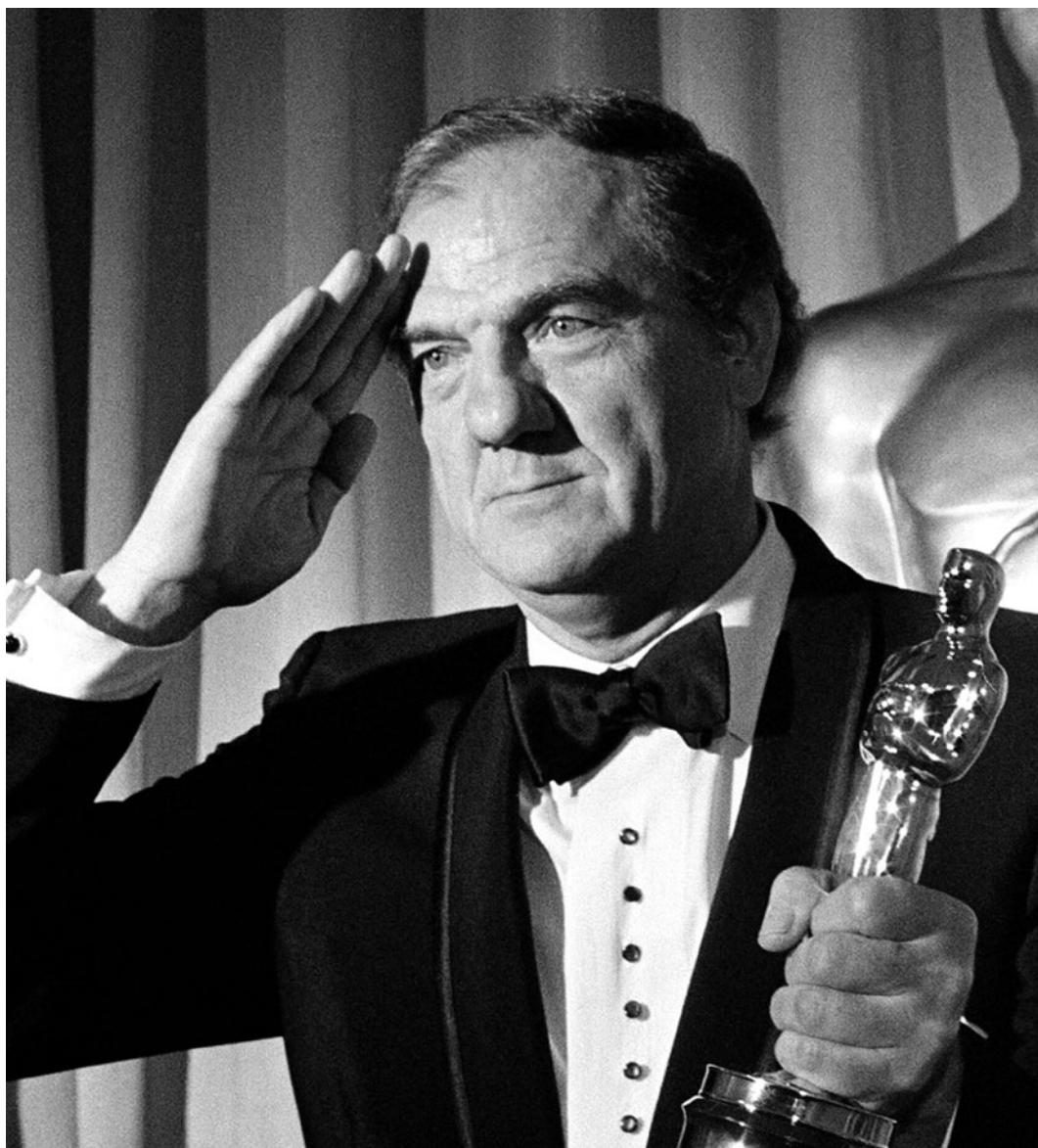
Dve udaljene zemlje, utemeljene na različitim ideološkim postavkama, u kompleksnom hladnoratovskom svetu, imale su brojne i bogate filmske veze. Glumci i reditelji srpskog i jugoslovenskog porekla nizali su uspehe u Holivudu, ne gubeći veze sa svojim korenima. Značajan oblik saradnje ogledao se i u jugoslovensko-američkim koprodukcijama. Zahvaljujući koprodukcijama, američke zvezde dolazile su u Jugoslaviju. Koprodukcije su stvarale prilike za jugoslovenska filmska preduzeća i domaće filmske stvaraocce da direktno saraduju i razmenjuju znanja sa eminentnim američkim umetnicima. Jugoslovensko-američka filmska saradnja reflektovala se i u snimanju filmskih spektakla poput *Bitke na Neretvi* i *Sutjeske*. Potreba Jugoslavije da nađe svoje mesto u filmskom svetu najbolje se videla 1971. godine u pokretanju međunarodnog filmskog festivala, FEST-a, manifestacije koja i danas privlači mnoštvo istaknutih umetnika iz inostranstva.

LINKOVI:

- **Dodela oskara Karlu Maldenu 1952:**
<https://www.youtube.com/watch?v=G6eP-XJLUHo>
- **Mira Adanja-Polak: Karl Malden (in memoriam):**
<https://www.youtube.com/watch?v=6Nh5jDNqVKc>
- **„Bitka na Neretvi, najzanimljivije anegdote sa snimanja filma (Yugopapir)“:**
<http://www.yugopapir.com/2015/07/bitka-na-neretvi-battle-of-neretva.html>
- **„Iza kulisa filma Sutjeska, Ričard Barton: Najradije bih živeo u Jugoslaviji“:**
<http://www.yugopapir.com/2013/06/iza-kulisa-filma-sutjeska-ricard-barton.html>
- **FEST:**
<https://www.fest.rs/>
- **Džek Nikolson u Jugoslaviji, 1973:**
<https://www.youtube.com/watch?v=sXqBdYfQ3mY>
- **„Snimanje čuvenog filma na Petrovaradinu – Klint u Jugi“, *Direktno*, 11. avgust 2021:**
<https://direktno.rs/magazin/zabava/film-i-tv/366555/cuveni-film-sniman-u-jugoslaviji.html>

Jugosloveni u Holivudu – Umetnici jugoslovenskog porekla, među kojima su bili Vojislav Voja Đorđević, Slavko Vorkapić i Raket Davido, obreli su se u Holivudu još u međuratnom razdoblju. Nakon Drugog svetskog rata, pojedini jugoslovenski glumci i režiseri takođe su dobili priliku da ostvare „američki san“ i da se oprobaju u holivudskoj filmskoj industriji, što su činili s manje ili više uspeha. Najpoznatiji glumac jugoslovenskog porekla u Holivudu bio je Karl Malden. Rođen u Čikagu kao sin jugoslovenskih imigranata, Mladen Sekulović je dobio Oskara za najbolju sporednu mušku ulogu u filmu *Tramvaj zvani želja*. Osim njega, Piter Bogdanović, američki režiser, scenarista, producent, kritičar i istoričar filma srpskog porekla, predstavljao je još jedno izuzetno značajno ime u Holivudu. Za film *Poslednja bioskopska predstava* (1971) dobio je nominaciju za Oskara.

IZVORI:

M. J., „Srbin dobitnik Oskara - Karl Malden“, *Filmski svet*, 1956, br. 74.

„Karl Malden! Karl Malden! Karl Malden! Šapuću mnoge usne. Sve usne Amerike. Sve češće, sa danima. Posle 'Oskara', naročito i uloge u filmu *Tramvaj zvani želja*. Posle brodvejskih uspeha, Kazanove izjave, brojnih izjava eminentnih ličnosti iz umetničkih krugova Amerike. Ko je Karl Malden? – Kad je već to ime tako često na usnama ljudi, kad je to ime podiglo toliko prasine (zna se za kim se diže prašina).

[...] 'Na zahtev radio Njujorka, ja sam pred mikrofonom i govorim našim ljudima, jugoslovenskim iseljenicima u Americi. Sin sam Petra Sekulovića iz Bileća koji je davno emigrirao za Ameriku. Rođen sam u Čikagu, gde sam pohađao naše škole koje sam docnije nastavio u Geri (država Indijana), gde se moj otac potom preselio. Želju da glumim usadio mi je moj otac i ja sam se s velikom voljom odao sceni.

[...] Što se tiče mog imena zovem se Malden samo zato što je Amerikancima bilo teško da izgovaraju – Mladen. Da bi to ime kompletirali, dodali su mu ono – Karl – po svom ukusu. Pitate me otkuda znam tako dobro srpski jezik. U mojoj porodici i danas samo tim jezikom govorim pa i moja majka, koja je inače Čehinja odlično vlada tim jezikom. Kao što vidite, ja sam Jugosloven!”

Danka Ivanović, „Najnoviji film Pitera Bogdanovića“, *Ilustrovana politika*, 1. jul 1975.

„Piter Bogdanović, mladi američki reditelj jugoslovenskog porekla, danas je jedan od najtraženijih filmskih stvaralaca u Holivudu. Upravo je završio šesti film. Za svega nekoliko godina uspeo je da stekne puno poverenje producenata, koje bez mnogo pitanja finansiraju njegove filmove, a i naklonost publike koja ih rado gleda.

[...] Kada se 1964. godine preselio u Kaliforniju, nije bio nepoznat u filmskim krugovima. Smatrali su ga mladim čovekom koji mnogo obećava. Isprobavši svoje snage u filmu 'Metel' koji je kritika dobro primila, Bogdanović snima poslednju bioskopsku predstavu, koja je postala senzacija godine. Nominovana je u devet kategorija za nagradu 'Oskar', a kao predstavnik američke kinematografije prikazana je na nekoliko evropskih festivala, između ostalog i na FEST-u.“

Koprodukcije – Tokom pedesetih godina, u socijalističkoj Jugoslaviji su se postepeno stvarali preduslovi za saradnju s Holivudom u domenu filmske industrije na ravnopravnoj osnovi. Najznačajniji korak u takvoj saradnji predstavljale su koprodukcije (saradnja dveju ili više zemalja u proizvodnji filmova). Zahvaljujući koprodukcijama, Jugoslavija je otkrivena kao atraktivna lokacija za snimanje filmova. Mnogo važniji uticaj koprodukcija ogledao se u afirmaciji uloge Jugoslavije u geopolitičkom prostoru posetama poznatih američkih ličnosti iz sveta filma. Tokom decenija, Beograd, Novi Sad, Srbiju i različite jugoslovenske gradove, snimajući serije i filmove, posećivali su Nikolas Rej, Bert Lankaster, Klint Istvud, Orson Vels... Zahvaljujući jednoj od najpoznatijih jugoslovensko-američkih koprodukcija, seriji *Dugi brodovi*, glumica Beba Lončar dobila je priliku da se nađe u društvu istaknutih holivudskih stvaralaca.

R. Vojnović, „Američki glumac Ras Tamblin o svojoj ulozi u *Dugim brodovima*“, *Filmski svet*, 1963. br. 434.

„Prvi utisak snimanja ovog superspektakla koji se realizuje u našoj zemlji je ni jednom do sada snimanje nekog filma nije bilo obavijeno takvom tajanstvenošću niti je ikad trebalo toliko truda da bi se ušlo u atelje gde se snimaju scene sa Ričardom Vidmarkom, Ras Tamblinom i Oskarom Homolkom.

[...] Ras Tamblin je poznat našoj publici iz filma *Sedam nevesta za sedmoro braće*. Do sada je snimio oko šezdesetak filmova što nas je veoma iznenadilo, jer ovaj dvadesetosmogodišnji glumac veoma je mladolik. Ipak, ovoliko broj filmova je razumljiv, počeo je da snima u dvanaestoj godini. Igrao je u filmovima svih žanrova, ipak, film koji će mu najviše ostati u sećanju je *Priča sa zapadne strane* sa Natali Vud.

[...] Kao što znamo, najnovija partnerka mu je Beba Lončar koja je glavnom ulogom u 'Dugim brodovima' dobila i sedmogodišnji ugovor sa američkom kompanijom 'Kolumbija'.

- Pa, da li ste se upoznali sa Bebom? Šta mislite o njoj – upitali smo ga radoznalo.

- O, veoma moderna. Da, moderna, uspela bi u bilo kojoj zemlji, Francuskoj, Italiji, Holivudu.“

Sl. K. „Nikolas Rej režiraće za ‘Avala film’“, *Politika*, 15. mart 1965.

„U Beogradu je boravio jedan od poznatih režisera svetskog filma Amerikanac Nikolas Rej. Dopotovao je na poziv beogradskog producenta ‘Avala-film’ radi dogovora oko snimanja filma *Doktor i đavo*. [...] Režiser Rej je proveo u Zagrebu nekoliko dana gde je pronašao terene za snimanje. [...] Neposredno pred njegov odlazak iz naše zemlje, zamolili smo autora *Buntovika bez razloga* sa Džemsom Dinom u glavnoj ulozi i filmova koje je naša publika videla *Rodeo*, *Gorka pobeda* i *U senci vešala*, za kraći razgovor. [...]

- Želim da u vašoj zemlji napravim dobar film. Doduše nalazim se tek na početku, jer pripreme tek predstoje, ali nadam se da ovo neće biti poslednji film koji ću snimiti u Jugoslaviji.

Razgovarajući dalje, saznali smo da Nikolas Rej ima nameru da za film ‘Doktor i đavo’ angažuje poznate svetske glumce kao što su Džems Mejsn, Maksimilijan Šel, Stenli Beker i drugi. Domaće glumce još nije upoznao, ali je čuo za Milenu Dravić i, po svoj prilici, ona će se, pored ostalih jugoslovenskih glumica, pridružiti ovoj ekipi.“

Neretva i Sutjeska – Neki od najupečatljivijih primera jugoslovensko-američke saradnje na filmu vidljivi su u filmu Veljka Bulajića *Bitka na Neretvi* iz 1969. godine. U njemu su učestvovali američki glumci Jul Briner i Orson Vels. Nekoliko godina kasnije, u drugom filmskom spektaklu posvećenom još jednoj operaciji iz Drugog svetskog rata, *Bici na Sutjesci*, proslavljenom holivudskom glumcu Ričardu Bartonu bila je poverena uloga Tita.

Разговор после премијере: председник Тито са protagonistiма „Битке на Неретви“ Орсоном Велсом и Јулом Бринером

„Kad ‘ratni’ znači i – ‘humani’“, *Borba*, 1. decembar 1969.

**S. Popović, „Premijera Bitke na Neretvi“,
Filmski svet, 11. decembar 1969.**

„Svetska premijera jednog jedinog našeg filma izazvala je veće interesovanje nego bilo koja smotra celokupne naše godišnje proizvodnje filmova.

**UN FILM DE VELJKO BULAJIĆ BITKA
NA NERETVI BATTAGLIA DELLA NERE
TVA БИТВА НА НЕРЕТВЕ SCHLACHT
AN DER NERETVA ネットゲルリの戦い
BATTLE OF NERETVA LA BATTAGLIA DE
LA NERETVA SLAGET VID NERETVA**

[...] Na dan godišnjice Republike u Sarajevu se našlo preko hiljadu gostiju među kojima gotovo više stranaca nego domaćih. Od glumaca koji su učestvovali u *Neretvi* stigli su iz inostranstva Orson Vels, Sergej Bondarčuk, Jul Briner, Hardi Kriger, Silva Koščina, Oleg Vidov..... od domaćih gotovo svi koji su ostvarili manje ili veće uloge, Milena Dravić, Milena Dapčević, Ljubiša Samardžić, Lojze Rozman, Bata Živojinović, Sabina Mijatović, Pavle Vujisić, Boris Dvornik, Špela Rozin kao i više gostiju ekipe „Bitka na Neretvi“ i njenih koproducenata Marija Šel, Don Adams, Veronik Vendel... producent Karlo Ponti, Mario Arozio, Entoni Dauson...

[...] Veljka Bulajića čeka možda i borba za 'Oskara' a možda i najviše priznanje koje se na internacionalnom planu može da dodeli jednom filmu i jednom režiseru.“

„Barton je rekao: O-KEJ“, *Ilustrovana politika*, 3. avgust 1971.

„Pitanje je bilo: ko će igrati ulogu Tita u filmu *Sutjeska*. Tada je počelo traganje po celom svetu...

Nekoliko meseci, tvorci *Sutjeske* su u najvećoj tajnosti raspravljali jer nije bilo nimalo jednostavno rešiti: kom glumcu poveriti glavnu ulogu u filmu o našoj velikoj ratnoj epopeji, drugim rečima - ko da igra vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita. U obzir je došlo više domaćih i stranih umetnika: Piter O' Tul i Stevo Žigon, Pol Njumen i Jovan Milićević, Čarlton Heston i Vanja Drah, Bekim Fehmiu, Marko Todorović i mnogi drugi. Međutim, nijedan od njih, bez obzira na neosporan ugled i glumačku vrednost, nije ispunjavao sve uslove. Trebalo je naći čoveka koji bi sa punom verodostojnošću mogao da tumači celovitu Titovu ličnost: Tita borca i vojskovođu iz vremena kad se radnja filma odigrava, 1943, ali s dimenzijama Tita političara i državnika kakvog ga svet poznaje danas.

На горњој слици је маршал Тито снимљен у данима рата. Та слика је указала на сличност са Бартоном и дошло се на идеју да се познати глумац ангажује. На слици доле, помоћу фото-монтаже, овако би Бартон отприлике изгледао као Титр у филму „Сутјеска“.

[...] Ko bi mogao biti taj čovek? Neko je spomenuo Ričarda Bartona. U prvom trenutku to je izgledala kombinacija kao i mnoge druge. A onda je režiser Stipe Delić zatražio jedan Bartonov portret, stavio ga pored Titove slike iz 1943. i gotovo mahinalno počeo glumcu da crta 'titovku'. Svi su se složili: nesumnjiva sličnost postoji! Tako je doneta odluka: Ričard Barton igraće Tita! (fotografije kojima je poređena sličnost Tita i Bartona).“

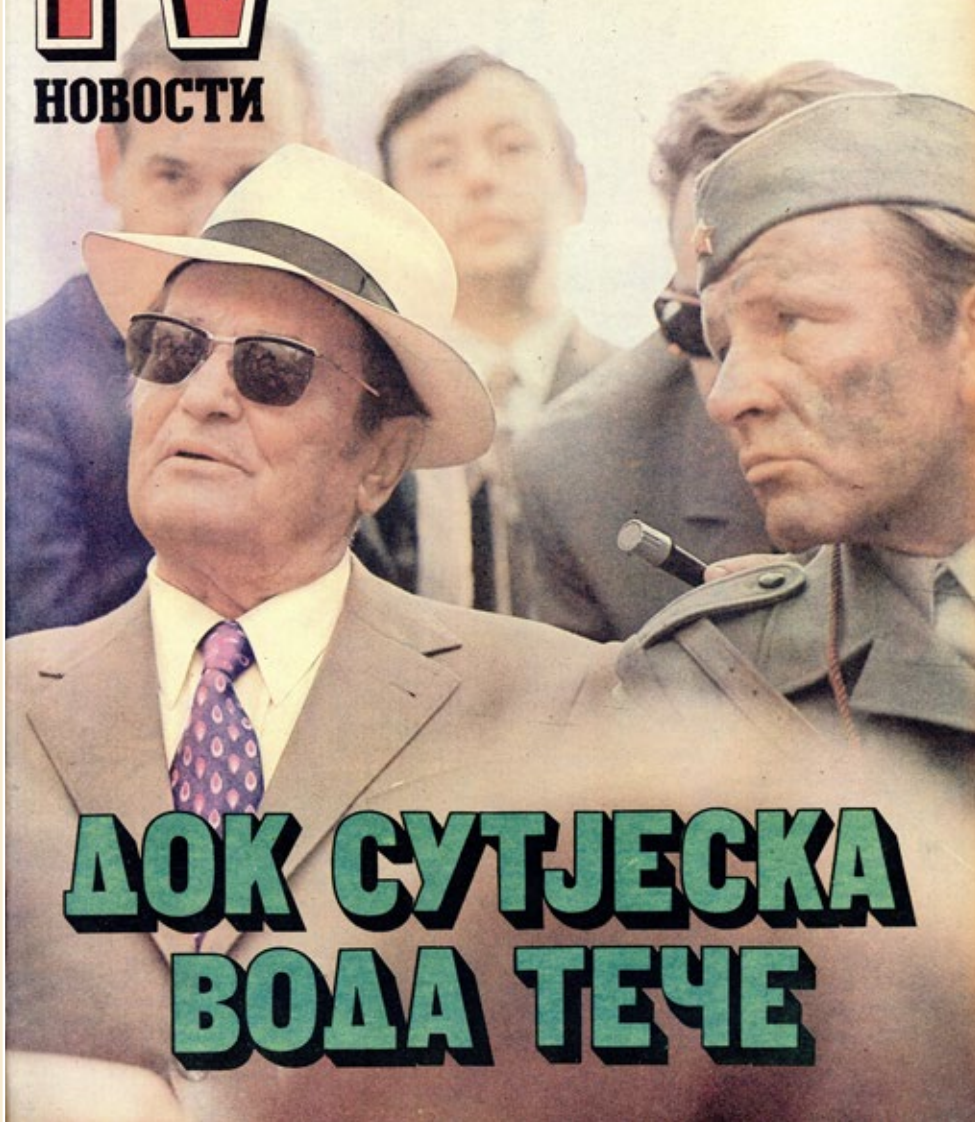

TV novosti, 13. jul 1973.

ГОДИНА X • БРОЈ 445 • 6 - 13. ЈУЛ 1973. • ЦЕНА 2 ДИНАРА

TV

НОВОСТИ

**ДОК СУТЈЕСКА
ВОДА ТЕЧЕ**

Hrabri novi svet – FEST Zahvaljujući svojoj geopolitičkoj poziciji između Istoka i Zapada, socijalistička Jugoslavija je, nakon BITEF-a i BEMUS-a, postala domaćin jednog od najznačajnijih međunarodnih filmskih festivala. U Beogradu je 1971. godine organizovan prvi FEST pod sloganom „Hrabri novi svet“. Na tom festivalu, publika je imala priliku da premijerno gleda najznačajnija filmska ostvarenja svetske kinematografije, ali i da ugosti neke od najpoznatijih ličnosti sedme umetnosti: Pitera Fondu, Fransisa Forda Kopolu, Džeka Nikolsona, Roberta Denira, Miloša Formana, Džonija Depa i mnoge druge. Sa ciljem očuvanja sećanja na domete tog festivala, kao priloga razumevanju jugoslovenske kulturne politike i značaja FEST-a u kontekstu jugoslovenske hladnoratovske pozicije, u martu 2023. godine je u Kosovskoj ulici otvoren Muzej Festa.

„Na Festivalu festivala: Skup zvezda svetskog filma“, *Politika*, 4. januar 1971.

НА ФЕСТИВАЛУ ФЕСТИВАЛА

Скуп звезда светског филма

Око 80 страних гостију пријавило је своје учешће на Првом међународном филмском фестивалу у Београду, који се, под покровитељством председника Републике Тита, одржава од 8. до 16. јануара. Међу њима су многи истакнути филмски радници, редитељи, представници културних и филмских установа из разних земаља света. Свој долазак је најавио и министар кинематографије Француске, затим министар кинематографије Чехословачке, представник америчке асоцијације продуцената и др.

На Фестивалу ће бити више од 50 глумаца и глумица, од којих већина протагониста филмова који су на програму. Тако су, поред ранијих, своје учешће пријавили и Род Стајгер, који ће присуствовати београдској премијери свога филма „Ватерло“. Стајгер нам је познат по сјајној улози у филму „У врелини ноћи“, за коју је 1969. године, добио „Оскара“. Од америчких звезда доћи ће затим Глен Форд, популарни јунак вестерна, Сали Келерман, јунакиња филма „М. А. С. Х.“, Ким Дери која игра главну улогу у филму „О јагодама и крви“ и др. Тако се број гостију из Холивуда повећава на 20.

Из Шведске, поред Лив Улман и Петера Шилда, главних јунака Бергмановог филма „Страст“, односно Видерберговог „Побуна у Адалену“, Фестивалу ће присуствовати и главни јунаци трећег шведског филма „Шведска љубавна прича“ Ен-Софи Килин и Ролф Солман. То су тринаестогодишња девојчица и четрнаестогодишњи дечак, „Ромео и Јулија“ те поетске љубавне приче. С њима долази и пратилац, а групи шведских гостију прикључује се и чувени редитељ Бо Видерберг, кога знамо одраније, по филму „Велика љубав Елвире Мадиган“.

Марија Шел, Одил Версоа, Жак Шарије, Корин Маршан итд. такође су пријавили своје учешће. На часном програму видећемо и најновији филм Шелове „Хамсин“, у коме игра и наша Неда Арнерић.

„Sve spremno za 'FEST 71'“, *Politika*, 8. januar 1971.

Све спремно за »Фест 71«

Данас — свечаном прославом 75-годишњице кинематографије која се одржава под патронатом УНЕСКО-а и Међународне федерације филмских кинотека — почиње Први међународни филмски фестивал у Београду. У ствари, наставља се, јер је данас управо завршен Фестивал филмова за децу, велика међународна приредба УНИЦЕФ-а.

Данас је дан свечаног отварања Фестивала, чији је изузетни значај увеличан покровитељством председника СФРЈ, друга Тита. Програм почиње пројекцијом америчке комедије М. А. С. Н. (две представе, у 10.30 и 20 часова) која је прошле године у Кану добила Гран при „Златну палму“.

Поред 70 филмова изузетног домета, који ће бити приказани на „Фесту 71“ (како скраћено зову Фестивал), а који су награђени са око 50 највиших светских признања — посебну „арому“ овом фестивалу даће присуство многих истакнутих „звезда“ светског филма.

На слици: фасада биоскопа у Дому синдиката облепљена афишима филмова који ће бити приказани на „Фесту 71“.

(Снимио Петар Оторанов)

Bogdan Tirnanić, „FEST 76: Šta ćemo gledati, opet gledati, samo gledati: Filmska ili modna revija“, *Duga*, 10. januar 1976.

„FEST je informacija o zbivanjima u svetskom filmu. Iz izbora koji FEST nudi svako ima pravo da odabere ono što smatra za vrednost. Istina je da FEST zaoštava kriterijume, ali on sam nije dovoljan da bi se kod nekoga razvila filmska kultura. Pre petnaest godina Robert Oldrič mi je rekao da postoje tri uslova koja treba ispuniti da bi čovek postao filmski znalac: gledati filmove, opet gledati filmove i samo gledati filmove.

[...] Kada smo već kod Amerike, da kažem kako su američki filmovi koji će biti prikazani na FEST-u sjajni. Ali, kome je to potrebno govoriti! Miloš Forman je, recimo, napravio izuzetno delo koje se takođe dotiče američkog mentaliteta: *Let iznad kukavičjeg gnezda* govori o tome kako kroz psihoanalitičke seanse, koja su trajna američka moda, čovek može postati stvarni ludak.“

Milutin Čolić i njegov prijatelj Piter Bogdanović

**.Slavko Lazarević, „Ima neka tajna veza“,
Ilustrovana politika, 28. februar 1978.**

„Uvek prijatan, osmehnut, ne samo da nije ničim nametao sebe, već je, štaviše, bio u senci – svog pratioca! Beograđanka iz Los Anđelesa, Mirjana vod Blarikom, nekada Živković, koja je sjajnog glumca dovela u Beograd već drugi put za dve godine potpuno je preuzela inicijativu oko njegovog boravka i ponašanja.

[...] Nije nepoznato da je u ovom trenutku Robert De Niro holivudski glumac sa neosporno najboljom listom uloga: svaki njegov filmski lik pravo je remek-delo. Time, ako ne baš po zaradi, on stoji na čelu grupe velikana koju sačinjavaju Džek Nikolson, Al Paćino, Dastin Hofman, Džin Hekmen, predstoji i druga grupa – Robert Retford, Voren Biti, Rajan O’ Nil, Bert Rejnolds, za koji bi se više moralo reći da su nalik onom klasičnom tipu holivudskih zvezdi.“

Aktivnost

Na osnovu sadržaja izvora koji se odnose na uspostavljanje jugoslovensko-američkih filmskih veza – koprodukcija, koje su često uključivale i druge države, zadatak učenika je da uoče politički uticaj na uspon domaće kinematografije i razvoj odnosa sa američkim filmskim partnerima. Ta saradnja je obuhvatala širok spektar elemenata, uključujući ustupanje lokacija, rekvizita i snimateljskih usluga za različite filmove, učešće domaćih glumaca u stranim produkcijama i angažman holivudskih zvezda u filmovima s lokalnom tematikom. Istražujući dublje sadržaj takvih koprodukcija i „partizanskih filmova“, učenici bi analizirali ulogu filmske umetnosti u izgradnji ideološki oblikovanog istorijskog i političkog narativa u Jugoslaviji. Takođe bi istražili kako su ti filmovi doprineli kultu predsednika države i njegovom međunarodnom ugledu, uključujući pokušaje internacionalizacije angažovanjem priznatih holivudskih glumaca Ričarda Bartona, Orsona Velsa i Jula Brinera.

Da bi pružili potpuniju sliku, učenici bi proučili ulogu glumaca i reditelja srpskog porekla u američkoj kinematografiji koristeći izvore iz štampe (Karl Malden, Piter Bogdanović). Pomenuli bi i savremene srpske glumce poput Radeta Šerbedžije, Nikole Đurička i Stefana Kapičića, istražujući njihovo prisustvo u značajnim američkim filmskim ostvarenjima s kraja 20. i početka 21. veka.

Rezultate svojih istraživanja učenici bi predstavili digitalno, koristeći plakate, fotografije ili isečke iz filmova, koji bi bili dostupni na platformama poput kanala na Jutjubu. Tako bi ilustrovali različite aspekte jugoslovensko/srpsko-američke filmske saradnje na upečatljiv i vizuelno bogat način.

AMERIČKE SERIJE

Uz sve veći broj televizora koji su se uvodili u domaćinstva, socijalistička Jugoslavija je otvorila vrata američkim serijama koje su brzo osvojile domaću publiku. Među najpopularnijim serijama različitih žanrova izdvajali su se klasici poput *Zvezdanih staza*, *Zone sumraka*, *Dugog toplog leta* i *Gradića Pejtona*. Tokom šezdesetih i sedamdesetih godina, publika je imala priliku i da se u Srbiji susretne sa omiljenim junacima američkih serija. Poseban entuzijazam izazvali su dolazak u Beograd Bena Kvika, junaka serije *Dugo toplo leto*, i poseta ekipe serije *Gradić Pejton*. U narednoj deceniji, nove američke serije su donosile nove teme, kroz priče o glamuroznim i uzbudljivim životima bogatih i njihovim kompleksnim porodičnim odnosima. Američke sapunice poput *Dalasa* i *Dinastije* srpska publika je preko malog ekrana aktivno pratila tokom osamdesetih godina.

LINKOVI:

- **O seriji *Gradić Pejton* u Beogradu, pisanje *Njujork tajmsa*, 5. decembar 1972:**
<https://www.nytimes.com/1972/12/05/archives/belgrades-view-of-us-tv-is-dim-popular-peyton-place-is-going-off.html>
- ***Dinastija*, ekskluzivno (Film, 1986, obrada *Yugopapir*, 1986):**
<http://www.yugopapir.com/2016/01/dinastija-ekskluzivno-kako-izgleda.html>
- **Fenomen popularnosti TV serije *Gradić Pejton* (TV novosti, 1987, obrada *Yugopapir*):**
<http://www.yugopapir.com/2014/10/fenomen-popularnosti-tv-serije-gradic.html>
- **Seriya *Koreni* (*Roots*):**
[https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8_\(%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0\)](https://sr.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8_(%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%98%D0%B0))
- **Kunta Kinte:**
https://en.wikipedia.org/wiki/Kunta_Kinte
- **Rokeri s Moravu, „Dinastija“:**
<https://www.youtube.com/watch?v=RiKpRso5-88>

IZVORI:

„Dugo čekanje za ‘dugo leto’“, *Večernje novosti*, 9. februar 1968.

„Evo očiglednog dokaza da televizija nimalo ne smeta filmu, odnosno da ne utiče na broj bioskopskih gledalaca. Naprotiv, ogromna popularnost televizijske serije ‘Dugo toplo leto’ učinila je da se juče u podne ispred beogradske Kinoteke stvori dug red kakav ovde nije viđen poslednjih pet godina. Prikazivalo se ‘Dugo toplo leto’, ali ne sa Ben Kvikom, već sa Orsonom Velsom, Polom Njumenom i Džoan Vudvord. Ovo ‘lukavstvo’ Kinoteke poklopilo se sa velikom popularnošću istoimene televizijske serije. Eto, i televizija može da bude reklama za inače dobar film Martina Rita koji se prikazivao sa dobrim uspehom u Beogradu pre otprilike tri godine.“

„Od daira do roštilja“, *TV novosti*, 30. jun 1972.

„Nezaboravan doček pred zgradom duvanske industrije Vranje koja je potpomogla našu akciju. Pola Niša pred hotelom ‘Ambasador’.

Valjda je celo Vranje izašlo na ulice da dočeka naše slavne goste, popularne junake serije *Gradić Pejton!* Od ulaska u grad, do Duvanske industrije Vranje bila je prva ‘stanica’ u ovom simpatičnom gradiću, pa do Opštinske skupštine i spektakla priređenog za ručkom – Patriša Morou, Ed Nelson i Džems Daglas bili su neprestano okruženi obožavaocima! Na hiljade ljudi, žena i dece zauzeli su trotoare i dok je kolona automobila prolazila, pokušavali da bar dotaknu te ličnosti koje su do sada videli samo na malom ekranu.

[...] Za vreme ručka, u bašti hotela priređeno im je još jedno iznenađenje: odlomak iz ‘Koštane’ Bore Stankovića, Naravno, najviše su ih oduševila narodna kola u interpretaciji folklornog ansambla. Prosto su se utrkivali ko će više da aplaudira! Na kraju, i sami su se uhvatili u kolo, uzeli daire, stavili fesove na glavu, a posle toga slikali se sa ansamblom!“

PРVA POSETA: SEMA NA DOJASKU U VRANJE GOSTE SU DOČEKALI FАBRIČКА ИZУSTRАЖЕ

ОДМАВНО СЕ: ДЖЕМС ДАГЛАС СЕ УХВАТИО У КОЛО СА НАЦИОНАЛНОМ ФOLKОРНОМ АНСАМБЛОМ

TV novosti, 26. avgust 1968.

СУДБОНОСАН ПОЗИВ: Рој Тинис (са супругом и таштом) шета непримећен
Београдом

Roj Tinis (Ben Kvik) u Beogradu.

Mila Savić, „Svako traži sebe u Pejtonu“, *Bazar*, 3. jun 1972.

„Ljubinka Popović, službenik

- [...] Lepo je prikazan porodični život, svuda vlada red, žena je stub kuće, majke su požrtvovane, deca privržena roditeljima. Vladaju drugarski odnosi u porodici, među prijateljima. Svi su vredni, svi rade, svi imaju i zato se niko ne stidi posla.

Nada Mirolović, ekonomista

- [...] U Subotici, gradiću sličnom Pejtonu, ova serija ima izvanredan uspeh. I nedeljom popodne cela kuća se smiri, deca namire, telefoni ne zvone, u posete se ne ide, sem na gledanje Pejtona kod komšija. [...] Sutradan, u kancelariji obavezno se komentarišu događaji iz emisije. Svi ti likovi postali su nam toliko bliski, valjda zato što ih dugo pratimo i znamo, da se njihovi postupci komentarišu baš kao da se radi o najbližim poznanicima ili rođacima.“

TV novosti, 6. decembar 1978.

TV
НОВОСТИ

БРОЈ 728
6. ДЕЦЕМБАР 1978.
ГОДИНА XV
ЦЕНА 6 ДИНАРА

ЛИВАР БАРТОН
У „КОРЕНИМА“

ГНЕТОСКОП:
**ДРАГОСЛАВ
ШЕКУЛАРАЦ**

У СЛЕДЕЋЕМ БРОЈУ
ПОКЛОНИТЕ СЕ ОЦИМА:
**КАЛЕНДАР
ЗА 1979!**

Livar Barton u *Korenima*

„Televizija: Mnogo buke oko *Dinastije*. Svet je pun radoznalih pepeljuga“, *Ilustrovana politika*, 3. jul 1984.

„Posle lakih prepirki između domaćih TV-studija i teških reči o moralnoj nepodobnosti naftaša iz Denvera, na male ekrane je napokon stigla *Dinastija*, najgledanija televizijska serija svih vremena.

[...] Što se jugoslovenskih gledalaca tiče, oni su tek na početku, iako im priča nije sasvim nepoznata. Bučno najavljena kao novogodišnji poklon i neka vrsta uteha za povećanu pretplatu, *Dinastija* je iznenada povučena sa programa kao moralno nepodobna. Novac kvari ljude, a kako ga u ovom TV-slučaju ima gotovo u nepristojnom izobilju, i ljudi su, srazmerno, pokvareni, pa kao takvi nisu za gledanje. Posle se, međutim, ispostavilo da je spor izbio zato što Televizija Beograd prilikom kupovine nije konsultovala ostale centre iako se zna da u plaćanju stranih serija svi učestvuju. Najuvređeniji su bili oni čiji gledaoci, zahvaljujući italijanskoj i austrijskoj televiziji *Dinastiju* prate već godinama no, posle mnogih otezanja i zatezanja, evo hepi enda. *Dinastija* je startovala 2. jula na drugom programu, a trajaće do sredine oktobra. Superlimunada za letnju šemu.“

Novo u „DALASU” KAKO „DALASU” VRATITI GLEDANOST ZA KOGA UDATI SJU ELEN?

● Kandidati: Toni Kertis, Roder Mur, Hulio Iglesias...

Američka nekada super-popularna sapunica, maratonska serija „Dallas”, koju i mi gledamo, uaoz u svoju desetu sezonu na američkoj televiziji. Međutim, danas je ona daleko od svojih glamurnih dana koje je zabeležila na startu. Gledanost ove serije je u Sjedinjenim Državama pala na npruži nivo od kada se prikazuje! To je, naravno, poslednji signal za uzburnu za producente. Promene su neopodne, a one moraju biti radikalne i veoma, veoma atraktivne da bi se povratile visoko mesto na famoznom i okrutnom „rejtingu”.

Novi ciklus „Dalasa” će izgleda dobiti argumente snažne da privuče stariju publiku. Glavni mamak bi trebalo da bude preokret u život Sju Elen, koju kao što znate glumi Linda Grej. Ona će se konačno svesti Džej Anu za sva neverstva. Napuštće ga i udati se za... E tu nastaju problemi. Ubačivanje tako značajne nove ličnosti može imati presudni

uticaj na gledanost, smatraju producenti. Zato, to po svaku cenu mora biti neka poznata filmska zvezda ili dokazani heroj šou-biznisa. Postojala je ovdoga leta čitava lista mogućih pretendena za tu ulogu. Tada su reč imali samo producenti tako da se nije znalo mešjerje onih o kojima se govorilo.

Prvi na top-listi za rolu muža Sju Elen je jedini nepoznat van granica Sjedinjenih Država, jedini je ispod četrdesete (17) i jedini je koji je imao zaista ogromne šanse da ulogu i dobije! Reč je o 35-godišnjem Džeku Skajji koji je famozniji publiku poznat kao partner Roku Hadsonu iz „Devolje veze”. Poseteno je zanimljivo što je upravo Linda Grej bila ta koja je zahtevala da Džek dobije ovu priklku. Nova ljubavna afera na pomolu!

Ostali kandidati upotpunjavali su listu vrše zbog atraktivnosti samog zbora nego zbog nekog ozbiljnog razmatranja njihovog angažovane. Jer, a to su priznali autori serije, najvažnije je ponovo probuditi zanimanje milionskoj auditorijuma pred početak nove serije.

Najstariji od preostalih svetovcaih holivudskih imena koje su producenti navodno „obrađivali” za učešće u „Dallasu” je 62-godišnji Toni Kertis! Po nekima, i pored potpuno sede kose i očigledne „prelosti”, Tom bi bio perfektni oporantizam Džej Anu. Samo, niko nije njega pitao šta misli o tome.

Niko nije ništa pitao ni tri godine mlađeg Roderu Mura, ali i on se našao na listi željenih mladožena Sju Elen. Kabu, njegova uglednost i uvek privlačni engleski maniri učinili bi mnogo za novu privlačnost serije. Nekako sa sličnim argumentima pominjano je ime Džordža Hamiltona (47) koji se u sapunicama za široke mase ranije već dokazivao učestvujući u „Dinastiji”.

I slavni pevači su se našli na „pobitricama” Dalasovih šefova. U ozbiljno razmatranje uzet je superpopularni Hulio Iglesias najpre zbog toga što on ima milionsku armiju vernih obovalica u ženskom delu gledalšta širom sveta, a ono upravo čini najveći procenat populacije koje prati „Dallas”. Producenti misle da bi romansirana, a potom i bračna veza Sju Elen sa latinskim ljubavnikom dala seriji novi, vrlo atraktivni obrt.

Što se tiče kantri lidera Kenja Rodžera (48), slavni stoje sično kao i sa Hulion i njegova pogodnost za ovu ulogu bazira se isključivo na njegovoj neizmornoj popularnosti kod žena. Ostaje jedino pitanje da li je bolje privući publiku Iglesiasa ili onu koja je naklonjena kantrju.

Naravno, tu nije kraj kandidata. Pominjana su još mnoga imena (Ragan O'Nil i Robert Vagner, recimo) ali poruka je svima jasna. Nije toliko bitno ko će biti izabran koliko je bitno da se o tome priča. Jer, i taj brak Sju Elen i novog gumnca koji bi trebalo da „povuče” gledalšte, biće veoma kratak, tvrde producenti. Niko ne želi da zauvek razdvoji dve „zvezde” slavnog „Dalasa” – Sju Elen i Džej Anu. Razlika u odnosu na njihove ranije filmske rastanke (jednom su se čak razveli i kasnije ponovo uzeli) je u tome što će ovo biti prvi put da Sju ode zbog drugog muškarca i da se za njega čak preuda! To, naravno, žli Džej neće baš tako lako dopustiti i izgleda da će u tome biti glavna zaverstava u desetoj sezoni „Dalasa”. Producenti obećavaju da će to biti i najuspelija sezona, prepuna starih poruka koji su je i proslavili: nagetosti, dramatičnosti, ljubavnih preokreta i bizarnosti, nasilja i svih ostalih šokantnih detalja koji će goličati ispraznu maštu sapunom preprijavanih gledalaca. Blago njima...

V. Lj. Paunović

Aktivnost

Ova aktivnost se može realizovati na interdisciplinarnim časovima istorije, engleskog jezika i sociologije kao blok nastava ili putem projektne nastave.

Učenici će biti podeljeni u tri veće grupe, pri čemu svaka grupa ima zadatak da prouči jednu od tri odabrane američke serije (*Gradić Pejton, Koreni, Dinastija*) koristeći dostupne izvore na srpskom i engleskom jeziku, uz odgovarajuće internet linkove.

U okviru svake grupe, učenicima će biti postavljene smernice za analizu izvora, s fokusom na ključnim elementima:

- osnovna tema serije;
- kontekst vremena i društveno-političkih okolnosti u kojima su serije snimane i emitovane u Jugoslaviji;
- promovisane vrednosti i životni stilovi;
- ikonografija i estetika, koje se mogu sagledati na osnovu video-klipova i scena iz serija.

Svaka grupa će sprovoditi svoje istraživanje samostalno i pripremiti prezentaciju prema zadatim smernicama. Prezentacija će obuhvatiti materijale i izvore kao ilustraciju za zaključke, uključujući fotografije, video-klipove i isečke iz štampe koji se nalaze u priručniku.

U završnom delu projektne aktivnosti, ili bloka časova, svaka grupa će prezentovati svoje istraživanje pred drugim grupama, uz moderiranje nastavnika. Učenici će biti u prilici da u diskusiji uporede ove tri serije, uzimajući u obzir širi politički i vremenski kontekst prikazivanja u Srbiji.

SVAKODNEVNICA

U Jugoslaviji, atipičnoj zemlji između Istoka i Zapada, svakodnevni život se znatno razlikovao od svakodnevice u zemljama sovjetskog bloka. Ne napuštajući socijalističku ideologiju, već od početka pedesetih do raspada zemlje, stanovnici su uživali u mnogim blagodatima Zapada i kapitalizma – uprkos oskudici početkom pedesetih, povremenim krizama i nestašicama, razvijao se specifičan konzumerizam, koji je omogućavao stanovnicima jedne socijalističke zemlje da piju pepsi i koka-kolu, da se oblače po zapadnoj modi, da voze fiće, ali i fordove, a Beograd je bio prvi socijalistički glavni grad koji je 1988. dobio Mekdonalds. Žene su se borile za svoja prava, ugledajući se i na moderne Amerikanke, a deca su pored ideologizovanog detinjstva u školama, pionirske marame i kulta Josipa Broza Tita, odrastala i uz magiju Diznijevih stripova i filmova i američke strip-junake.

TEME:

1. Konzumerizam
2. Žene
3. Moda
4. Detinjstvo

Right in the swing with the younger set are these smart new separates from Levi's Denim family, in five luscious California colors—tulip pink, sunset gold, indian red, faded blue and indigo. Sanforized, vat-dyed, color-fast,

LEVI'S
DENIM FAMILY

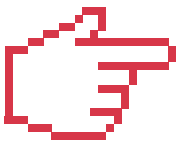

KONZUMERIZAM

Američki potrošački proizvodi su u periodu nakon sukoba Beograda i Moskve postepeno stizali u Jugoslaviju, doprinoseći širenju zapadnih uticaja i stvaranju specifičnog potrošačkog društva. Koka-kola, levis farmerke i Mekdonalds samo su neki od brendova prema kojima nisu ostali ravnodušni ni jugoslovenski potrošači. Koka-kola je, svojim ikoničnim brendiranjem, bila simbol američkog načina života i zapadne kulture uopšte. Na jugoslovensko tržište stigla je 1968. godine, a popularnost među građanima stekla je promovišući modernost, kako u načinu proizvodnje, tako i u činjenici da su je pre svega pili mladi, a slično je bilo i sa američkim proizvodima od teksasa.

Širenje američkih potrošačkih proizvoda olakšano je pojavom prodavnica u američkom stilu, naročito u velikim gradovima, Beogradu (1958) i Zagrebu (1957). Te radnje – samousluge – nudile su i širok spektar uvezene robe, uključujući odeću, kozmetiku i predmete za domaćinstvo. Prisustvo američkih proizvoda široke potrošnje i osnivanje prodavnica po američkom modelu u Jugoslaviji bili su manifestacija specifičnog *koka-kola socijalizma*.

LINKOVI:

- **Reklama za koka-kolu iz osamdesetih:**
<https://www.youtube.com/watch?v=ZZVhqENMibw>
- **Scena iz filma *Tri karte za Holivud*:**
https://www.youtube.com/watch?v=T1AXA_yBQpM
- **Otvaranje prvog Mekdonaldsa u Srbiji:**
<https://www.facebook.com/kaldrma.rs/videos/204886291488169/>
- **Demoliranje Mekdonalds restorana 2008. godine:**
<https://www.youtube.com/watch?v=bwIYtWL46gE&t=33s>
- **Leksikon YU mitologije – leviske:**
<http://www.leksikon-yu-mitologije.net/leviske/>
- **Reklama za Levi's 501 farmerke (1989):**
https://www.youtube.com/watch?v=8eKvjn_900Q
- **Reklama za Lee Cooper farmerke:**
https://www.youtube.com/watch?v=yY3Q4huKn_Q
- **Pesma Daniela Popovića „Ma daj obuci levisice“ iz 1991. godine:**
<https://www.youtube.com/watch?v=jBuh2hbEiNY&t=6s>

„Otvorena prva prodavnica za samoposluživanje u Beogradu“, Politika, 29. april 1958.

„Juče pre podne na Cvetnom trgu u Beogradu svečano je otvorena prva prodavnica za samoposluživanje američkog tipa 'Supermarket'. Svečanom otvaranju prisustvovali su dr Marjan Brecejl, državni sekretar za poslove robnog prometa, Karl Renkin, ambasador SAD u Beogradu, [...] i drugi gosti. [...] Prva prodavnica za samoposluživanje veoma je ukusno uređena i opremljena najmodernijim tezgama i rashladnim vitrinama. Sva roba nalazi se na dohvatu ruke potrošača, a pri ulazu kupcima se stavljaju na raspolaganje kolica i žičane korpice. Gužve neće biti jer su prolazi između vitrine dovoljno široki. Asortiman robe izložene u prvoj prodavnici za samoposluživanje veoma je bogat. Tu se mogu kupiti svi prehrambeni proizvodi počev od voća i povrća pa do hleba i mleka. Roba je dobrog kvaliteta i ukusno pakovana. Cene su nešto veće od pijaćnih.“

ПОЛИТИКА, уторак 29 април 1958

ОТВОРЕНА ПРВА ПРОДАВНИЦА ЗА САМОПОСЛУЖИВАЊЕ У БЕОГРАДУ

Продавница је укусно уређена и опремљена најмодернијим тезгама и rashladним витринама. — Снабдевена је разноврсним прехранбеним производима

Juče pre podne na Cvetnom trgu u Beogradu svečano je otvorena prva prodavnica za samoposluživanje američkog tipa „Supermarket“. Svečanom otvaranju prisustvovali su dr Marjan Brecejl, državni sekretar za poslove robnog prometa, Karl Renkin, ambasador SAD u Beogradu, inž. Jovan Jovanović, potpredsednik Narodnog odbora Beograda, Rista Bajalacki, sekretar Saveza trgovinskog komora Jugoslavije, dr. Lada Larson, direktor Međunarodne administracije za ekonomsku pomoć, Sveta Popović, predsednik Narodnog odbora opštine Stari Grad, Duša Vukobrat, predsednik Narodnog odbora opštine Vračar, Danilo Janković, načelnik sekretarijata za privredu Narodnog odbora Beograda i drugi gosti.

Očekivane goste pozdravilo je Mile Jovanović, direktor Trgovinskog preduzeća „Vračar“ u čijem se sastavu nalazi prodavnica za samoposluživanje. On je istakao da će potrošači biti osvešćeni prednostima novog načina trgovine jer je sva prehrambena roba sakupljena u jednoj prodavnici, stručno je odabrana, higijenski čuvana i pakovana i automatski premešana. Direktor Jovanović takođe je dodao da se domaća industrija već zainteresovala za proizvodnju opreme i da postoji mogućnost da se u Beogradu otvori još nekoliko sličnih prodavnica za samoposluživanje.

Posle direktora „Vračara“ govorio je Siniša Zatežalo, predsednik

Saveta za trgovinu, ugostiteljstvo i turizam Narodnog odbora grada. On je objavio da je prodavnica otvorena.

Prvi kupci u prodavnici za sa-

plaćanje se oblažu na ulazu i tu je postavljeno šest registar-kasa. Za obnavljanje zaliha robe na tezgama i vitrinama brinu se posebne grupe radnika.

Marjan Brecejl bio je prvi kupac

monoposluživanje bili su dr Marjan Brecejl i Rista Bajalacki. Sa kolica ona su pošli od jedne vitrine do druge i uzimali robu koju su želeli. Na kraju su došli do registar-kase i tu platili odabranu robu. Za primerom Brecejla i Bajalackog pošli su još neki gosti.

Prva prodavnica za samoposluživanje veoma je ukusno uređena i opremljena najmodernijim tezgama i rashladnim vitrinama. Sva roba nalazi se na dohvatu ruke potrošača, a pri ulazu kupcima se stavljaju na raspolaganje kolica i žičane korpice. Gužve neće biti jer su prolazi između vitrina dovoljno široki.

Asortiman robe izložene u prvoj prodavnici za samoposluživanje veoma je bogat. Tu se mogu kupiti svi prehrambeni proizvodi počev od voća i povrća pa do hleba i mleka. Roba je dobrog kvaliteta i ukusno pakovana. Cene su nešto veće od pijaćnih.

Nešto posle 12 časova prodavnicu su posetili Miloš Milešić, predsednik Izvršnog veća Srbije i Bugarin Jojkić, predsednik Narodnog odbora Beograda. Oni su razgledali i priučenici magacini u kome se oblažu premešana i pakovana roba.

Od juče po podne prodavnica je otvorena za publiku.

З. Б.

Samoposluga 'Cvetni trg': desetogodišnjica osnivanja prvog supermarketa Vračar, Beograd, 1968, str. 12 i 13.

„Američko samoposluživanje“, *Ilustrovana politika*, 13. oktobar 1959.

„San Francisko, oktobra

[...] Milioni dolara utrošeni su da bi se utvrdilo zbog čega se prodaje baš jedan određeni artikal, a ne i drugi, koje boje ili slike treba isticati na produktu, kakav dekor supermarketa najviše odgovara ukusu potrošača i slično. Ukus potrošača je ujednačen. [...] Spakovani produkti prodaju se i trista puta brže i bolje nego neupakovani. Na svaka tri planirana artikla, potrošač kupi još sedam drugih, koje nije imao nameru da uzme kad je krenuo od kuće. Muškarci su mnogo bolje mušterije nego žene, koje više vode računa o domaćem budžetu za ishranu. Osamdeset odsto kupovina vrši se pod uticajem reklame iz novina, magazina, televizije ili radija. [...] Ova tipično američka institucija već se rasprostranila u 46 zemalja, koje ukupno imaju 10.328 prodavnica za samoposluživanje.“

Принцип америчке продавнице са самопослуживањем: велики избор робе, сва роба привлачно заглављана, цене истакнуте на видљивом месту, брзина приликом обрачуна.

АМЕРИЧКО САМОПОСЛУЖИВАЊЕ

Психолози су утврдили да се најбоље продаје роба изложена у трговини са самопослуживањем у висини очију купца

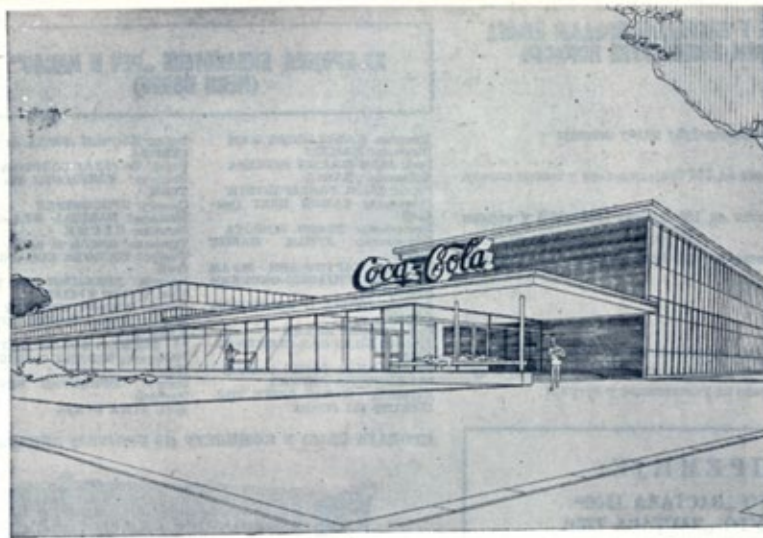
(Специјално за »Илустровану Полишику«)

„Pobuna protiv koka-kolonizacije – Šta se krije u flaši?“, *Ilustrovana politika*, 19. septembar 1967.

„Za koka-kolu kažu da je 'najpopularnije nepoznato piće na svetu'. Svakog dana, širom Zemljine kugle, 90 miliona ljudi popije po flašu ove sladunjave tečnosti. Svake sekunde u svetu se proda oko hiljadu boca koka-kole, a ukupan godišnji proizvod dostiže vrednost od milijardu dolara. Pakovanjem, flaširanjem i distribucijom koka-kole bavi se reko 1.800 fabrika u svim zemljama sveta.

[...] Koka-kola je simbol 'američkog načina života', koji se tako nametljivo širi po svim kontinentima, rušeći domaće tradicije i izazivajući opravdane, ali često bezuspešne otpore. Nisu uzalud Francuzi skovali izraz 'koka-kolonizacija'. [...] Ljudi protestuju zbog povlašćenog položaja ovog napitka. Svuda postoji pravilo: svaka namirnica podleže pregledu stručnjaka pre no što ce pusti u prodaju, kako bi se sprečilo širenje proizvoda štetnih po zdravlje. Kad to važi za domaće proizvode, utoliko pre trebalo bi da važi za uvezene. Važi za sve, samo ne za koka-kolu: Očigledno, dolari čine svoje, gušeći otpore gde god se pojave. [...] Zahvaljujući bučnoj reklami i nekoj vrsti naivnog snobizma, potrošnja koka-kole u Evropi neprestano raste, a niko od kupaca ne pokazuje želju da otkrije šta u stvari sadrži tajanstvena formula. Štaviše, po rečima same kompanije, 'tajna koja okružuje sastav napitka predstavljala je dosad povoljan psihološki činilac u prodaji.'“

ОД ДАНАС И НА НАШЕМ ТРЖИШТУ У СВЕТУ ПОЗНАТА КОКА-КОЛА

У Београду је започела са радом фабрика безалкохолних пића — олашћена за пуњење Кока-Коле.

Тај најмодернији погон безалкохолних пића у земљи омогућаје да у свакој прилици уживате у изванредном освежењу, у хладној Кока-Колу, пићу — фавориту свих континената.

Јединствена Кока-Кола постаје и ваше најомиљеније освежење као што је већ постала најпопуларније безалкохолно пиће у свету: сваког дана у 139 земаља од Аљаске до Сахаре, од Токија до Буенос Аиреса, од Софије до Сиднеја, попије се 90 милиона боца Кока-Коле, изванредног пића које се нигде не мења, са укусом који никад не може досадити. Кока-Кола увек и свуда остаје иста.

Подривање овог најсавременијег погона плод је пословне сарадње предузећа Словенија-вино и Генералекспорт. Предузеће Словенија-вино пуни Кока-Колу по олашћењу фирме The Coca-Cola Export Corporation.

Кока-Кола је, дакле, стигла. Наћи ћете је у ресторанима и кафанама, куповаћете је у продавницама, обрадоваћете своју породицу, послужити пријатеље.

Уживајте је ледено хладну, уживајте је често!

ХЛАДНА КОКА - КОЛА ОСВЕЖАВА НАЈБОЉЕ

АУТОМАТСКА МАШИНА ЗА ПРАЊЕ:

Празне Кока-Кола боце преру се и стерилизу у најмодернијем аутоматском постројењу за прање. Боце се урочавају у делове постројења и обрнуто тако добро да ојде од чистоте. Они који воле да пију безалкохолно пиће из боца, могу то да чине с поверењем у беспрекорну чистоту.

УРЕЂАЈИ ЗА ПРЕЧИЊАВАЊЕ ВОДЕ:

Да би се обезбедио укус Кока-Коле вода мора да буде не само питка и чиста, него и неутралног укуса тј. без нежељених састојака. Технички најмодернија опрема постављена у овом погону обрађује и пречишћава воду... штитићава пажљиво квалитет Кока-Коле Кола.

ОПРЕМА ЗА МЕРЊАЊЕ И УСКЛАДИШТЕЊЕ:

Екстремно опрема од високоградивних челика служи за мерење и чување сируса Кока-Коле. Ова уређаји, упросто чисте, штеде сваку фазу производње Кока-Коле, како би осигурали чистоту и квалитет у који се знаста може имати поверења.

МАШИНА ЗА ПУЊЕЊЕ БОЦА:

Беспрекорно чисте боце покриву се од постројења за прање, пролазе контролним светлом и стичу до машине која сваку боцу испуња с тачном количином Кока-Коле пића и херметички затвора. Да би се сачувало изванредно освежавајуће укус Кока-Коле.

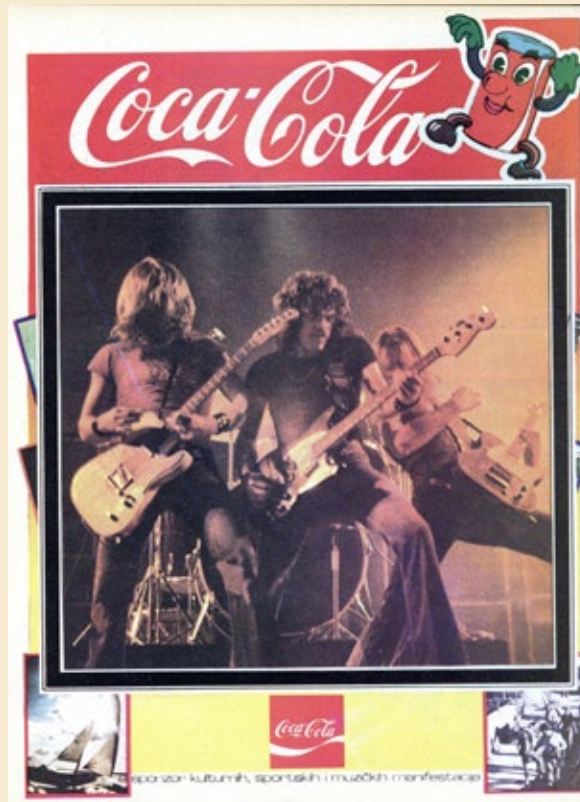
Večernje novosti, 12. oktobar 1968.

„Coca-Cola“, Džuboks, avgust 1977.

„Ovo piće namenjeno prevashodno mladim potrošačima po svojoj starosti bezmalo pa je stogodišnjak. Ono ima iza sebe dugu tradiciju, ne samo američke, već i evropske prilike. [...] Dok su se ostali slični poizvodi borili za ime, reputaciju i tržište Coca-Cola je već imala reputaciju i tradiciju svojstvenu samo nekim najelementarnijim alkoholnim pićima – konjacima, viskiju i vinima. [...] Da bi odmah sve bilo jasno – ovo nije reklamno-propagandni članak. Ni autor, ni redakciju nemaju zadatak da hvale Coca-Colu niti da vas nagovaraju da je pijete. [...] O Coca-Coli se mogu reći mnoge stvari, o njenim osobinama se može diskutovati, možemo je braniti, napadati, ali nikom od nas ne bi pošlo za rukom da je opovrgne i porekne. Jer ona je postala jedno od, doduše sporednih, obeležja savremene civilizacije i sastavni deo življenja (i) naše generacije, koju neko naziva generacijom 'Marksa i Coca-Cole'. [...]

Ona se proizvodi u oko 150 zemalja, a za sada se ne prodaje samo u Kini i SSSR-u. [...] Kod nas se Coca-Cola pravi od 1968. i danas se njenom proizvodnjom bavi 5 pogona koji za godinu dana proizvedu skoro 300 miliona bočica tako da na svakog Jugoslovena dođe po 14 bočica godišnje.“

„Big Mek' pred Beograđanima“, *Politika*, 25. mart 1988.

**„Beograđani o restoranu 'Mek Donalds'“,
Politika ekspres, 25. mart 1988.**

„Na Slaviji je, juče, od ranog jutra vladalo vanredno stanje. Sjatio se narod iz svih krajeva grada na zajednički, potpuno neobični doručak. Na pogačice i jogurt niko nije ni mislio, svi su hteli hamburger ili možda bigmek iz restorana 'Mekdonalds'. Tako je već u devet sati nastala opšta frka. Milicioneri su uspeli da naprave kakav-takav red tek oko deset sati. Onda je restoran svečano otvoren, ali nisu svi mogli unutra. Kada bi se otvorila vrata oni sa jačim laktovima bi preskakali barijeru i ulazili bez plana. [...]

'Super je klopa, nije ni neka cena samo 1.950 dinara. Super je što se ne puši, meni bi dim smetao. Stvarno je sve super, dolaziću svaki dan, odnosno pet dana, toliko će da mi izdrži džeparac,' rekao nam je Dejan Kukić. [...]

Jovanka Mirković je oduševljena i uređenjem i hranom. Kaže da bi prvi gosti trebalo da budu naši ugostitelji, možda da bi nešto naučili. [...]

Od svih koje smo anketirali, jedino je nezadovoljstvo izrazio Dejan Aleksić: 'Neću da komentarišem restoran i hranu, već nas Balkance. Mislim da je sramota da nas milicija slaže u red, hoće da se pobiju da bi ušli unutra. Ostajem kod pljeskavica, jer neću da se bijem da bi ušao,' kaže Dejan.“

„McDonald's u Beogradu", *Start*, 24. decembar 1988.

● McDONALD'S U BEOGRADU ●
Fotografija Goranka Matić

START 19

ga je Fiat pripremio za svoj model tipa. Sretnija osovina plod je znanja i tehnologije Volkswagenovih stručnjaka, a umnogome je sličan onaj iz golfa.

Nije nikakva tajna da su za «firidu» korištena i neka tehnčko-tehnološka rješenja i iskustva od proizvođača iz Francuske, Japana, SAD... Svojedobno je dogovoreno da se za izvoz u SAD u nala kola ugrađuju motori i njezinji japanskog Nissan. Manje je poznato,

Gospodin Daniel W. Ficuta, treći sekretar Američke ambasade u Beogradu (u društvu devetogodišnje kćerke Erin Bezaire-Green):

”
Beogradski restoran sam posjetio čim se otvorio. Naredio sam BIG MAC obrtok (BIG MAC, veliki pommesifritas, velika coca-cola) i to jedem svaki put kad dođem. Svidjaju mi se i beogradske pješakvice i sva ostala hrana na brzinu. Moja obitelj ponekad za ručak kupuje pješakvice u kiosku pored stadiona Marakana ili odemo u McDonald's po američke hamburgere. Obično nekojnom sa kćerkom ručam u McDonald'su, a žena ostane kod kuće, jer ona više voli pješakvice i raznjije. Mislim da je vaše pečivo s pješakvicom bolje od McDonald'sova, ali siguran sam da u svijetu ne postoji bolji pečenit od njihovog. U beogradskom je čistoća i usluga na visokom nivou i ljepši je od većine McDonald'sa u svijetu. Uvijek kad se zaželim domovine, svratim tu i imam dojam da sam bio u Americi.

”
Maja Petković, učenica iz Beograda:

”
Pješakvice su masne, ljute i prezačinjene, a McDonald's proizvodi nemaju masnoća, nego sadrže puno finih salata. Najradije jedem dupli hamburger sa sirom, a milkshakes od čokolade naprosto obožavam. Sladoleda jedino ovde ima i zimi. U McDonald's svraćam posle škole i uveče. Tu se moje društvo i ja sademo, pojedemo nešto i onda odemo na neku zabavu.

Levis farmerke su postale najtraženiji modni predmet u Jugoslaviji, a sve zbog kultnog dizajna i činjenice da su ih nosile najveće holivudske zvezde – Marlon Brando, Džejms Din i Elvis Prisli. Zahvaljujući tome, postale su artikal koji se najčešće kupovao u Trstu, da bi kasnije bio i (pre)prodavan. Popularnost farmerki ovekovečena je i u televizijskoj seriji *Grlom u jagode* (1976), kultnom omažu šezdesetim godinama, u kojoj Bane Bumbar i Miki Rubiroza nose isključivo farmerke, svesni da su one statusni simbol. Zbog složenosti hladnog rata i specifičnosti jugoslovenskog položaja, građani su se na različite načine dovijali da dođu do željene robe ne bi li izgledali kao njihovi američki idoli.

„Kako su rođene farmerke?“, *TV zabavnik*, 29. jul 1974.

Sigurno u garderobi imaš bar jedan detalj od 'teksas' platna: pantalone, šorts, suknju, jaknu. [...] Jer kao što znaš i danas na onim originalnim farmericama piše 'Levi's'. [...] Farmerice, one prave, sa uzanim nogavicama, postale su moda još pre dve decenije, sa prvim filmovima Marlona Branda i Džemsa Dina. Kasnije, kreatori su više puta pokušavali da ih proglase ružnim, a one što ih nose – aljkavim i neelegantnim. [...] Prihvatili su ih i oni stariji od 20 godina, koji su baš tim načinom odevanja hteli da dokažu da su – ostali mladi. Nogavice su postajale sve šire, a proizvođači su pantalone masovno iskuvavali u 'varikini' da bi dobile modernu 'izbledelu' boju i izgledale kao stare. Naši dečaci su još davno postizali isti efekat trljajući farmerice ribačom četkom, dok su ih devojke iskuvavale u mašini – na programu za 'belo rublje'!

„Veliki mali potez“, *Ilustrovana politika*, 1. januar 1980.

„Od dvadeset četvoročasovnog radnog vremena, carinici (oni na granici prema Italiji) bar polovinu troše na pronalaženje farmerki skrivenih u prtljagu, a ipak je mnogo robe prošvercovano. [...] U Beogradu, Skoplju i Subotici su nedavno počeli da se prodaju proizvodi kompanije 'Levi Štraus' iz San Franciska, poput uvoznih automobila, na konsignacionom skladištu: pola za devize pola za dinare. Tri naša grada, bar što se tiče farmerki, uskoro će početi da konkurišu Trstu i Solunu.

'Jugoslavijakomerc' preduzeće za proizvodnju, unutrašnju i spoljnu trgovinu iz Beograda, dobilo je dozvolu da zastupa multinacionalnu kompaniju 'Levi Štraus'. Međutim, ono što se događalo u početku, a evo još traje iznenadilo je sve. U Beogradu je ispred prodavnice bio red dug i po 20 metara; čekalo se najmanje dva sata. U Skoplju takođe. A u Subotici, gde će uskoro biti otvorena konsignaciona prodavnica, građani su telefonirali u Beograd i raspitivali se koliko se čeka, jer su spremni da prevale 200 kilometara, ako je sigurno da će dobiti što traže. [...]

Šta će se sve dogoditi posle ovoga teško je zasad sa sigurnošću tvrditi. Pa ipak je nešto već izvesno: gotovo preko noći komisione radnje u Beogradu, gde se prodaje i 'džins' onih što ga zbog prodaje kupuju u inostranstvu, povukle su iz izloga sve farmerke i jakne po ceni od 900 do 1.200 dinara po komadu. Na buvljoj pijaci u Zemunu i pešačkom prolazu kod Zelenog venca, gde su juče bili centri javnog švercovanja, kome ni milicija nije mogla da stane na put, sada vlada laka utučenost.“

Пред радњом где се продају farmerke „леви штраус“ окупљају се углавном млади

„Levi Štraus’ u Novom Marofu“, *Nin*, 18. mart 1984.

„Sa ‘pravim’ farmerkama dugo je bilo kao sa devizama – mogli ste ih imati, ali ne i legalno kupiti. Sada su tu: Li Kuper, Rengler i konačno Leviske. Ali, uprkos tome što je slavni izum Levi Štrausa i u Jugoslaviji postao jedna od najtraženijih roba, ovdašnji potrošači morali su da čekaju blizu četvrt veka da se i njima pruži prilika da legalno i po ceni, kupe ‘leviske’. Ta prilika ukazala se 9. februara, kada je u Beogradu, na uglu ulica Maksima Gorkog i 14. decembra, iza Kalenićeve pijace, ‘Ateks’ otvorio prvi domaći ‘džins-butik’, u kome po solidnoj ceni od 3.240 dinara možete naći sve veličine originalnih farmerki sa oznakom ‘Levi Štraus’. Do ovog, sada već ‘istorijskog’ datuma, sa farmerkama je bilo kao i sa devizama mogli ste ih imati, ali ih niste mogli legalno kupiti. [...] U našim krajevima farmerke su prihvaćene tek krajem šezdesetih, kada smo preuzeli obe verzije svetog trojstva standardne inostrane potrošnje: ‘levis’, ‘koka-kola’, ‘vinston’, odnosno ‘rengles’, ‘pepsi-kola’, ‘kent’. [...] Ali ono što je u belom svetu postalo vid konformiranja, u našim krajevima je igrom okolnosti dobilo sasvim obrnuti smisao. Vrlo dugo etiketa ‘Levi Štraus’ bila je znak distanciranja privilegovanih, prestižna roba do koje se moglo doći samo kupovinom u inostranstvu. Tek domaća proizvodnja ‘pravih’ farmerki ugroziće njihovu simboliku.“

ВЕЛИКИ БИЗНИС:
МЛАЂАНА
ФИЛМСКА
ЛЕПОТИЦА БРУК
ШИЛДС ИМА
ЗАПАЖЕНУ
УЛОГУ У
ВЕЛИКОМ РАТУ
АМЕРИЧКИХ
ПРОИЗВОЂАЧА
ФАРМЕРКИ

Ilustrovana politika, 24. jul 1984.

ЛЕГЕНДА ЖИВИ

Levi's

**МУШКЕ
ФАРМЕРКЕ
марке LEVI'S**

Сировински састав
100% памук

Велич	Кат. број
27-15	064122
28-16	064131
Цена: 3.393,00	
29-46	064149
30-7/48	064157
31-48	064165
32-7/50	064173
33-50	064181
34-52	064190
36-54	064203
38-56	064211
Цена: 3.732,30	

АТЕКС

АТЕКС KATALOG

АТЕКС, Каталогска продаја
Милорада Јовановића 9, 11000 Београд

ПОРУБЕНИЦА – Илустрована Политика

Наручуем фармерке _____ ком. – вел. _____ кат. број _____
Име и презиме _____ ком. – вел. _____ кат. број _____
Адреса _____

Spektar američkih proizvoda koji su se mogli naći u Jugoslaviji bio je vrlo širok. Među njima su bili električni i elektronski uređaji, od kojih je posebno vredno istaći računare, zatim automobili, ali i roba široke potrošnje. Tako je u jugoslovenskim prodavnicama bilo moguće kupiti razne napitke, među kojima su najpoznatiji bili koka-kola i pepsi, ali i kafe, čajeve, preparate za negu i ulepšavanje... Zahvaljujući američkim proizvodima koji su bili uvezeni iz SAD, jugoslovensko društvo je dobijalo karakteristične obrise konzumerizma, čime je nedvosmisleno pokazivalo svoju jedinstvenu poziciju u odnosu na socijalističke zemlje Istočnog bloka. Pored toga, ta roba se prodavala i zahvaljujući ozbiljnoj marketinškoj kampanji i brojnim reklamama u štampi i na televiziji.

Ilustrovana politika, 25. jul 1967.

Bazar, 20. jun 1970.

Ilustrovana politika, 19. decembar 1967.

Nin, 12. oktobar 1969.

Aktivnost

Aktivnost je moguće realizovati individualno ili u okviru interdisciplinarne nastave (istorija, građansko vaspitanje, sociologija). Učenici će istraživati kako je konzumerizam, koji je pristigao iz SAD, uticao na svakodnevni život u socijalističkoj Jugoslaviji, a kako utiče na njihovu svakodnevicu danas. Njihovo istraživanje će obuhvatiti dve vremenske tačke – prošlost i sadašnjost – koje će na kraju uporediti. Početna tačka elementarnog istraživanja biće analiza izabranih izvora iz štampe i sa interneta.

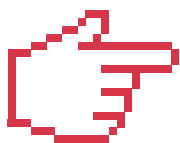
Učenici će analizirati različite fenomene, kao što su otvaranje prvih samoposluga u Beogradu, prisustvo određenih proizvoda i brendova na tržištu još od međuratnog perioda (priručnik *Američka istorija u učionici 1918–1941*), prodor globalno poznatih proizvoda koji nose društvenu i kulturnu konotaciju (koka-kola, Mekdonalds, levis) i način na koji su u Srbiji promovisani određeni proizvodi. Te informacije će učenici sagledati u širem geopolitičkom kontekstu uticaja SAD tokom hladnog rata, kao i na lokalnom nivou stvaranja novih ekonomskih potreba i postizanja kulturnih standarda specifičnim proizvodima i robnim markama – brendovima. Dodatne informacije o istraživanoj temi učenici će prikupiti putem usmenih izvora, na primer intervjuima sa članovima porodice.

U drugom delu aktivnosti, učenici bi istražili uticaj savremenog konzumerizma i novih modela potrošačkog društva kako u realnom (tržni centri, *outlet* centri), tako i u digitalnom okruženju (onlajn platforme, društvene mreže) i kako ti faktori oblikuju njihove potrebe i utiču na društveni ambijent na lokalnom i globalnom nivou. Na kraju istraživanja, učenici će uporediti istorijski i savremeni kontekst istraživane teme. Sve što su saznali učenici će kreativno predstaviti u digitalnom formatu koristeći različite medije kao što su video-klipovi, fotografije, *reel* i slično.

ŽENE

Doprinos Amerikanki borbi u Prvom svetskom ratu i njihova dugogodišnja borba za emancipaciju pomogli su da žene u SAD 1920. steknu pravo glasa. Dok su u Sjedinjenim Državama prava žena napredovala prvenstveno na polju obrazovanja i zapošljavanja, mnoge prepreke su opstajale, a tradicionalne rodne uloge pokazale su se kao duboko ukorenjen problem. Ograničavanje žene na dom dovelo je do pobune i drugog talasa feminizma krajem šezdesetih godina, sa zahtevima za reproduktivnu slobodu i bolji položaj na radnom mestu. Vrhovni sud SAD je 1973. pravo žene da prekine trudnoću označio kao ustavno, što je pokrenulo višedecenijske napore konzervativno-klerikalnih krugova da se to pravo ukine, pa je to i učinjeno maja 2022. godine.

U jugoslovenskom socijalističkom društvu, status žene je prošao kroz revolucionarne transformacije nakon Drugog svetskog rata. Socijalistička ideologija promovisala je rodnu ravnopravnost i omogućila lakši pristup obrazovanju, zapošljavanju i političkom učešću. Legalizacija abortusa u Jugoslaviji počela je tokom pedesetih godina, ali zvanično je završena tek 1974. godine, kada je pravo na pobačaj uneto i u najviši zakonodavni akt, čime je Jugoslavija postala treća država u kojoj je pravo na abortus bilo omogućeno Ustavom. Pravo žena na abortus je danas u Srbiji zagarantovano Ustavom iz 2006. godine, ali uprkos tome i dalje predstavlja jedno od centralnih pitanja u javnom diskursu o položaju i pravima žena u našoj zemlji.

LINKOVI:

- **Lepa Mladenović, „Počeci feminizma“ (Istorija ženskog pokreta):**
<https://www.womenngo.org.rs/zenski-pokret/istorija-zenskog-pokreta/217-poceci-feminizma-zenski-pokret-u-beogradu-zagrebu-ljubljani>
- **„Abortus – čije je moje telo“, RTS, 2. jun 2019:**
<https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/3541389/abortus---cije-je-moje-telo-.html>
- **„Žene, abortus, Srbija: Može li zabrana prekida trudnoće u SAD da utiče na život žena na Balkanu“, BBC Srbija, 28. jun 2022:**
<https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-61952534>
- **Jugoslovenska komedija Muškarci (1963):**
https://www.youtube.com/watch?v=Vlve_In1tl8

IZVORI:

„Žene u američkoj privredi“, *Borba*, 5. avgust 1956.

„Još samo u nekim nerazvijenim južnim i zapadnim krajevima SAD održalo se konzervativno shvatanje po kome ženi u društvu pripada jedino mesto domaćice i majke i, eventualno, daktilografkinje. U ostalim krajevima to shvatanje je potisnuto procesom industrijskog razvitka koji u apsorbovanju radne snage nužno nalazi među ženama najveći potencijalni izvor.

[...] Dok je između 1940. i 1955. broj ukupno zaposlenih žena porstao za oko 50 odsto, broj zaposlenih žena iznad 45 godina života porastao je za 170 odsto. [...] Iako su Amerikanke u toku poslednjih 15 godina učinile mnogo na svojoj afirmaciji kao radnice, one još uvek nisu izjednačene sa muškarcima u pogledu plata i mogućnosti za napredovanje. Veoma je česta pojava da su žene slabije plaćene od muškaraca na istom radnom mestu. [...] Može se konstatovati da je proces većeg uključivanja žena u privredni život, proces sticanja boljih kvalifikacija i zauzimanja odgovarajućih položaja, razume se i uz bolju nagradu, od rada naovamo ubzran.“

„Žene optužuju muževe“, *Ilustrovana politika*, 8. septembar 1959.

„Zanimljiva anketa u fabrici 'Makedonka': da li radnice moraju i kući da odrade još jednu smenu dok muševci obilaze prijatelje i kafane:

Čita tako, neka od 'glava' porodice pitanje: koliko vremena utroši na negu dece, pijacu, kuvanje i ostale posle i odgovara: posao u kući delim sa ženom. Dok ona priprema doručak ja sam na pijaci, kad ona kuva ručak - ja pazim na decu i tako redom. Jest, možda je to tako u Americi! [...] 'Naš radni dan počinje u pet sati izjutra. Pre nego što pođemo na posao, spremimo decu, pripreмимо doručak, počistimo kuću i tek onda krenemo na rad.' Tačno tako - onda tek kreću na rad! Muševci za to vreme spavaju. Oni se odmaraju duže, jer je tako od davnina ustaljeno: žena prva ustaje, ona vodi porodične poslove, bez obzira što će istim autobusom i u isto vreme zajedno poći u fabricu. [...] Ali, nije ovo Amerika! U našoj zemlji se zna ko je gazda u kući! [...] Kompromis je nužan u ovom času! Ali, to je ujedno sve što se može učiniti sa strane. Na glavne tačke 'optužnice' ipak će odgovor morati da daju - muševci. To možda i neće biti tako smešno, kad jednog dana i oni budu upisivali u nekakve anketne listove: na negu dece, pijacu i kuvanje - utrošimo tri sata dnevno. I razmer onda neće biti 16:8 na štetu žene.“

ЖЕНЕ ОПТУЖУЈУ МУЖЕВЕ

Занимљива анкета у фабрици „Македонка“: Да ли раднице морају и кући да одраде још једну „смену“ док мушевци обилазе пријатеље и кафане

Жене располажу убедљивим доказима у својим оптужбама: док су оне заузеле домаћим пословима, где су мушевци?..

Ко наређује у кући

Професор Роберт Хес са универзитета у Чикагу по ставио је групи америчке деце — њих 1.861 — следеће питање: „Ко наређује у вашој кући?“. 70 одсто дечака и 50 одсто девојчица од 7 до 8 година, одговорило је да у њиховој кући наређује отац; међутим, од оних старијих (изнад осам година) 50 одсто дечака и 75 одсто девојчица сматра да мајка у ствари има главну реч у кући.

**„Ко наређује у кући“,
Илустрована политика,
22. јануар 1963.**

„Povodom foruma Nin-a: Šta mislite o abortusu“, *Nin*, 28. јул 1963.

„Posle našeg foruma na temu: ‘Šta mislite o abortusu’ na kome su se čula razna mišljenja lekara, pedagoga, socijalnih radnika i drugih, naša redakcija primila je veliki broj pisama svojih čitalaca. [...]

Dr Vojislav Đukanović, pomoćnik državnog sekretara za narodno zdravlje i socijalnu politiku SFRJ: - [...] ‘Svakako da u rešavanju ovog zaista aktuelnog i akutnog problema, odlučujuću ulogu igraju savetovališta za kontracepciju koja još uvek po svom značaju nisu našla odgovarajuće mesto u našoj sredini.’

Prof. dr Petar Kostić, upravnik ginekološko-akušerske bolnice u Ulici Narodnog fronta u Beogradu: ‘[...] mišljenja sam da bi svakako trebalo pooštriti kriterijum kod davanja saglasnosti za prekid neželjene trudnoće. Ipak, najsigurniji i najbolji način koji bi umnogome smanjio broj pobačaja uopšte, svakako je kontracepcija.’ [...]

Čitateljka iz Sremske Mitrovice: [...] ‘Neka rađaju decu oni koji imaju zdrav nagon održavanja vrste, jer su samo takvi i sposobni da ih održe. Zato ne bi trebalo postaviti nikakva ograničenja legalnom pobačaju. [...] Ne samo da treba revidirati Uredbu u vezi legalnog abortusa već treba istu proširiti i na slodobnu sterilizaciju porodilja.’ [...]

Čitateljka iz Zagreba: ‘Pooštravanje mera ne bi dovelo ni do čega. Naime, dovelo bi do još većeg poskupljenja cene ‘TIM’ uslugama i još veće potražnje.

[...] Mišljenja sam da bi trebalo prepustiti nama ženama da same odlučimo hoćemo li roditi ili ne. Abortuse bi trebalo potpuno legalizirati. Zašto rađati neželjenu decu? Zar jedno neželjeno dete ne odnese više zdravlja nego jedan abortus? Trebalo bi se o tome malo više razmisliti, pa bi se došlo do zaključka da mi žene nismo mašine za rađanje dece kojima će neki nepoznati ljudi određivati da li da rode ili ne. To treba prepustiti samo nama ženama, a treba nam omogućiti da to napravimo što jednostavnije i bez učešća nekih nepotrebnih komisija, dakle potpuno legalno.“

„Amerikanke i abortus“, *Nin*, 15. septembar 1963.

„Problem abortusa zajednički je za mnoge zemlje sveta, a naročito za one u kojima vlada uticaj crkve. Kako se snalaze Amerikanke u toj šumi raznih vrlo oštih zabrana? [...]

Uprkos vrlo oštih zakonskih zabrana koje vladaju u SAD i relativno visokih izdataka za abortus koje Amerikanke daju u SAD ili odlazeći u zemlje sa blažim zakonodavstvom, statistika iz godine u godinu pokazuje konstantan porast pobačaja, što jasno govori da postoji konflikt između većine stanovnika i postojećih pravnih normi. [...]

U SAD abortus je stavljen van zakona u gotovo svim oblicima, osim u slučajevima kada je potrebno spasti život žene. [...] Svi ostali pobačaji, bez obzira kako, gde ili ko ih izvodi, okvalifikovani su kao 'ilegalne operacije'. Iz tih zakonskih tekstova proizilazi da je zabranjeno izvršiti abortus i nad ženom koja boluje od neke neizlečive bolesti - sem ako se ne ustanovi da bi je trudnoća 'ubila'. [...] Isto tako se ne sme izvršiti abortus ni nad žrtvom silovanja. [...] Iz tih razloga, a i zbog straha i ignorancije klinike i lekara, oko 5.000 žena umre svake godine u SAD od ruku neprofesionalaca kojima su one prvenstveno okrenute.“

АМЕРИКАНКЕ И АБОРТУС

Проблем абортуса заједнички је за многе земље света, а нарочито оне у којима влада утицај цркве. Како се сналазе Американке у тој шуми разних врло оштрих забрана?

„Šta je to Amerikanka?“, *Bazar*, 1. januar 1965.

„Porodica u kojoj je trebalo te večeri da budem gost ima četiri čana. Pred večeru, iznenadila me je svojom posetom lično – domaćica. Došla je po mene automobilom – umesto da priprema večeru! Domaćica je javila mužu da posle završenog rada u kancelariji skokne do prvog supermarketa (nešto kao naša samousluga) i kupi sve što je potrebno za večeru. On je postao već stručnjak za to, možda bolji od svoje supruge, jer – svakog dana obavlja istu dužnost [...]

Amerikanka radi sve. Za nju nema lepih i ružnih poslova. Ima samo poslova na kojima se manje ili više zarađuje...Amerikanka na svakom poslu, to je mala kozmetička izložba! Gotovo svaka, pre no što pođe na posao, ukoliko nije sasvim bez novca, otići će da se očešlja - kod prvog frizera. Blagodareći dobrim šamponima i losionima, ona je pripremila svoju kosu za taj poslednji čin frizerske veštine. Pravilo broj dva: nikad bez dovoljno kozmetičkih preparata na licu - pudera, karmina, pomade, krejona. I to po poslednjoj modi koju lansiraju televizija i modni časopisi. Godine uopšte nisu važne! Svejedno što su boje suviše jake. [...]

Zaključak – malo ironično sentimentalnog prizvuka – glasi otprilike ovako: ... i na kraju, možemo slobodno reći da u ovoj zemlji poznatoj po demokratskim slobodama i tradicijama, postoji i jedan mali, svemoguću car: naša cenjena – Amerikanka!“

ОНА ЈЕ »МАЛИ ЦАР« И ГЛАВА У КУЉИ, У ПОРОДИЦИ И – ЗА СВОГА МУЖА

НИМО ИЗ САА

ШТА ЈЕ ТО АМЕРИКАНКА

БЕЗ ОБИРА НА ГИБНИ СТАРОСТИ АМЕРИКАНКА НОСИ ШАРПЕ. ИЗАДОВАЊА ХАЉИНИ

ПОРОДИЦА у којој је требало те вечери да будем гост има четири чана. Пред вечеру, изненадила ме је својом посетом лично – домаћица. Дошла је по мене аутомобилом – уместо да припрема вечеру! Домаћица је јавила мужу да после завршеног рада у канцеларији скокне до првог супермаркета (нешто као наша самousлуга) и купи све што је потребно за вечеру. Он је постао већ стручњак за то, можда бољи од своје супруге, јер – сваког дана обавља исту дужност [...]

Домaćица је јавила мужу да после завршеног рада у канцеларији скокне до првог супермаркета (нешто као наша самousлуга) и купи све што је потребно за вечеру. Он је постао већ стручњак за то, можда бољи од своје супруге, јер – сваког дана обавља исту дужност [...]

Премајем, била сам једини професионалац али још увек недовољно млад је амбиција још да изведу савремена америчка дејства и уживују у њима. Јако сам срећна да сам и младост и здравље, уживујући у њима, али сам и довољно стар да се не дам одвести у невољу.

Али да се не дам одвести у невољу, али сам и довољно стар да се не дам одвести у невољу. Јако сам срећна да сам и младост и здравље, уживујући у њима, али сам и довољно стар да се не дам одвести у невољу.

Марио Стамболић

„Amerikanka između posla i porodice“, Bazar, 23. oktobar 1980.

„Godine 1970. 43 odsto američkih žena radilo je izvan kuće. Danas ih je već 51% i prvi put u istoriji zaposlenih udatih žena ima više nego domaćica. Međutim, izgleda da se o tu revoluciju oglašuju i vlada, i poslodavci, i muževi. [...] 'Mi smo jedna od malobrojnih razvijenih zemalja u svetu koja nema ozbiljne programe brige o deci. Primoravamo ženu da se dovija na najmućnije načine.' [...] To su problemi svih zaposlenih, a ne samo problemi zaposlene žene. Sedamdesetih godina došlo smo do 'revolucionarnog' otkrića da deca imaju dva roditelja. Međutim, većina ne može u tom roditeljstvu ravnopravno da učestvuje, jer im sistem to ne omogućava.' [...]

Neke žene se odriču rađanja. Demografi poručuju da je opadanje stope nataliteta u SAD istovremeno uzrok i posledica previranja među zaposlenim ženama. Neke od njih kažu: 'Ako samo ja treba da preuzmem roditeljsku odgovornost ne moram baš sada ni da imam dete.' [...]

'Nikada nećemo uspeti da ostvarimo bitne promene ako se za njih ozbiljno ne zainteresuju i očevi.' - kaže jedna žena. [...] 'Poslodavci često ne odstupaju od pravila da na posao mora da se dođe u 7 ujutru a da se radno mesto može napustiti tek u sedam uveče', kaže Linda Penington. 'Bilo mi je teško da uverim poslodavce da shvate da moja potreba da ispunjavam neke roditeljske obaveze neće ugroziti moju karijeru. Bilo je nedopustivo staviti karijeru na drugo mesto.'“

**АМЕРИКАНКА
ИЗМЕЂУ
ПОСЛА И
ПОРОДИЦЕ**

Усапашавање дошребе за машеринсвом и жеље да се не буде „бесна домаћица“ основна је Шешкоћа савремене Американке у земљи у којој жена није разабеша само између породице и радној месџа, нејо и између дијамешрално судојројних схваџања о њеној улози у друшћву, Ша Шешкоћа се, изнега, решава сџоро

0.30 часова: Са Гривево одговарао на њихово питање

0.45 часова: Дана Гривево разговарао са њом

1.10 часова: Гривево разговарао са њом

1.30 часова: Дана Гривево разговарао са њом

14.15 часова: Са њом разговарао у кући

16.00 часова: Са њом разговарао у кући

18.00 часова: Са њом разговарао у кући

19.00 часова: Са њом разговарао у кући

20.00 часова: Са њом разговарао у кући

21.00 часова: Са њом разговарао у кући

Aktivnost

Položaj, uloga i značaj žena u događajima, pojavama i procesima koji su se odigrali u prošlosti predstavljaju jednu od ključnih ali zapostavljenih tema u nastavi istorije. Realizaciji ove aktivnosti, sa ciljem prepoznavanja uticaja položaja žena u SAD na emancipaciju žena u Jugoslaviji, neophodno je izdvojiti dva školska časa. Prvi korak predstavlja pripremnu aktivnost, to jest podelu učenika u četiri grupe s tematski diverzifikovanim zadacima koje će započeti na času, a najveći deo rada obaviće u formi domaćeg zadatka.

Prva grupa treba da se upozna sa izvorima koji govore o ulogama i položaju žena u SAD (izvori: 1956, januar 1963, septembar 1963, 1980, i link ka edukativnom filmskom materijalu <https://www.retroreport.org/education/video/second-wave-feminism-the-equal-rights-amendment-and-phyllis-schlafly/> ili <https://www.ohchr.org/en/topic/gender-equality-and-womens-rights>).

Druga grupa bi se usmerila na položaj i prava i procese emancipacije žena u Jugoslaviji (1959, jul 1963, link ka filmu *Muškarci*).

Treća grupa bi analizirala statističke podatke poslednjeg i ranijih popisa u Srbiji posle Drugog svetskog rata koji se odnose na obrazovanje i zaposlenost žena u Srbiji, uključujući i podatke o digitalnoj pismenosti (<https://popis2022.stat.gov.rs/sr-latn/5-vestisaopstenja/news-events/20230731-skolska-sprema-pismenost/?a=0&s=0> i <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/popis/prethodni-popisi/>).

Četvrta grupa bi imala zadatak da obavi intervju sa svojim bakama i dekama i napravi izveštaj o njihovim iskustvima koja se odnose na hijerarhiju u društvu i porodici, s posebnim osvrtom na položaj žena tokom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. veka. Sve grupe treba da, držeći se svoje teme, naprave poređenje položaja, prava i uloge žena tokom hladnog rata i danas. Završna aktivnost bi bila realizovana na času na kome bi učenici predstavili rezultate svojih istraživanja u kombinovanoj digitalnoj i usmenoj formi.

MODA

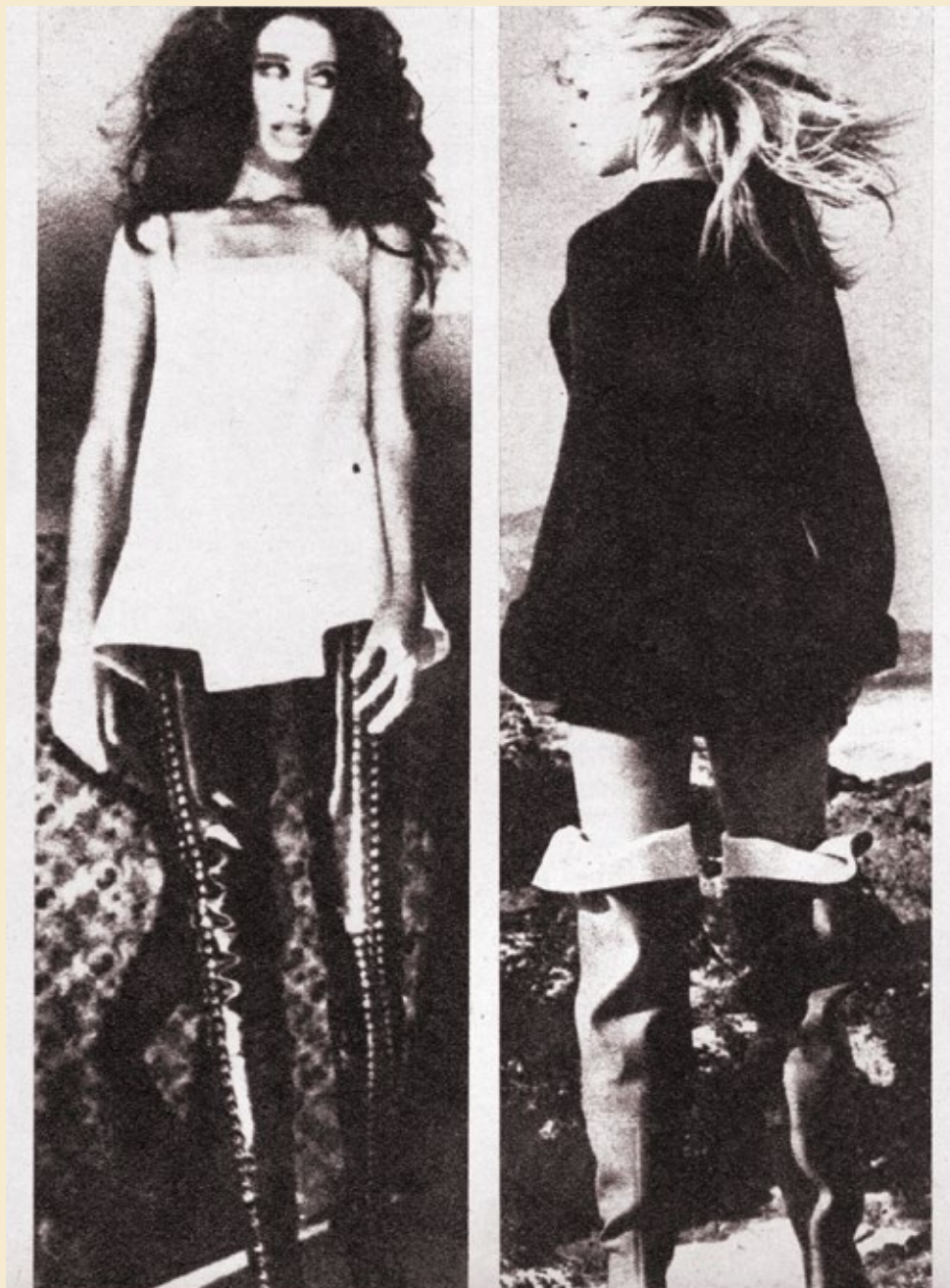
Deo amerikanizacije na našim prostorima bio je vezan i za preuzimanje američkih modnih trendova, na šta su uticali američki dizajneri i ličnosti pop-kulture, kao svojevrsni uzori širom sveta. Takozvani američki izgled (*American look*), koji su karakterisale naglašene siluete, ležeran i uglađen stil, preplavio je planetu, a ikone poput Merilin Monro, Odri Hepbern i Džeki Kenedi popularisale su figuru peščanog sata i klasičnu eleganciju. Pored toga, na nove modne trendove uticali su i značajni događaji (sletanje na Mesec, antiratni protesti) i umetnički pravci poput pop-arta.

IZVORI:

„Kratke suknje, duge čizme”, *Ilustrovana politika*, 21. novembar 1967.

„Njujorški proizvođač obuće Dejvid Ednis lansirao je čizme koje pokrivaju čitavu nogu!”

„Košulja za Evu“, *Ilustrovana politika*, 14. oktobar 1969.

„Let 'Apolo 11' i prvi ljudski koraci na Mesecu razigrali su maštu modnih kreatora. [...] Razume se da 'lunarna moda' nije predviđena za skakanje preko Mesečevih kratera ali je prilika za nove ludosti. Beogradski modni kreator Čedomir Čedomir nedavno je na šabačkoj 'Čivijadi' - festivalu humora, prikazao svoju 'lunarnu' kolekciju. Dvadeset modela izrađeno je od neuobičajenih materijala: polivinilske folije, aluminijuma, čipke i metalne dugmadi.“

„Evo šta je 'pop'“, *Bazar*, 13. mart 1971.

„Takozvani 'pop art' stil, odnosno popularna umetnost ponikla je u Americi. Posle slikarstva, skulpture i muzike – 'inficirala' je i modu. [...] Nova modna ludost – 'pop' prihvatio je neobične forme i smeje, napadne boje, pozajmljene sa slikarskih platana. Haljine, cipele, kape ili tašne u ovom stilu načinjene su kao kolaž fantastičnih aplikacija i na prvi pogled deluju kao plakat. Ovu vedru modu kao i svuda u svetu prihvaćće i kod nas mladi, naročito na odeći za letovanje.“

Vera Damjanov, „Amerikanka uveče“, *Bazar*, 9. decembar 1976.

„Prema tome gde izlazi Amerikanka će obući možda samo dugačku suknju sa dobro odabranim detaljima, svilene pantalone sa tunikom, skromniju večernju haljinu kupljenu u konfekciji ili model nekog od poznatih američkih kreatora. Kod nas se večernje haljine najviše prodaju u decembru, pred doček Nove godine, a u Americi im je najveća prođa još početkom jeseni. Čim počne pozorišna koncertna, pa i društvena sezona, a to je već početkom oktobra, svaka će Amerikanka, bez obzira na godine požuriti da svoju garderobu dopuni bar jednim novitetom pogodnim za večernje časove. [...] Ako bi se sudilo o Amerikanki na osnovu odeće koju će poneti posle 20 časova dobila bi se slika žene koja želi - da se vrati u minula vremena romantike, prefinjene elegancije, kada se ženi oprašta zavodljivost.“

Из нове колекције Рајфа Лорена: ексцентричан „својом“ у стилу широким рукавима.

Вечерња хаљина, подупрета и наизменично, али убојно добављено прилагођено да се изгледа што је.

За поворачке скупине и мале забаве црну хаљину — шифона стили и перама.

Креатор Малколм Снар израдио је за вече бујну колекцију модрило без брошева.

M. J. K., „Naša moda u Njujorku i Vašingtonu“, *Bazar*, 25. februar 1979.

„U velikoj balskoj dvorani luksuznog njujorškog hotela 'Pjer' održana je krajem prošlog meseca prva revija modela beogradske modne kreatorke Mirjane Marić. Ujedno, to je bila i prva prilika da se naši modeli prikažu na američkom kontinentu. Bolja premijera nije se mogla poželeti. Ogromna dvorana bila je prepuna, pa su mnoge zvanice stajale. [...] Dve modne revije i poslovi sklopljeni sa velikim robnim kućama i buticima u vrednosti od 600.000 dolara pokazuju da i naši modni kreatori mogu ne samo da izazovu interesovanje nego i da se plasiraju čak i na tako zasićenom tržištu kao što je američko.“

НАША МОДА
У ЊУЈОРКУ
И ВАШИНГТОНУ

Халјине са уметцима
од коже само су
део колекције за
јесен 1979.

Мирјану Марић и наше
мањекенке поздравио
је буран пљесак.

Модерни, а истовремено удобни, комплети од коже

**„Američki modeli za devojčice“,
Bazar, 1. septembar 1965.**

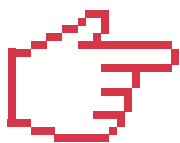
Aktivnost

Aktivnost je predviđena za realizaciju na časovima istorije, sociologije, likovne kulture i građanskog vaspitanja. Na osnovu odabranih izvora iz štampe, učenici treba da uoče kako se „ženska moda“ iz SAD percipirala u Srbiji i kako je s vremenom, uz određene prelomne događaje poput sletanja misije Apollo 11 na Mesec, uticala na oblikovanje domaćih trendova u svakodnevnom odevanju i podsticanje inovativnosti srpskih kreatora visoke mode za žene (1969; 1971). Važan momenat u proboju domaće „ženske mode“ na internacionalnu scenu predstavlja prezentacija modnih kreacija iz Srbije u SAD. Proširivanjem kruga informacija o položaju žena u SAD (1965) učenici mogu da prepoznaju ulogu modnih trendova u emancipaciji žena u globalnim i lokalnim okvirima, kao i da ustanove da li je i u kolikoj meri amerikanizacija u sferi mode prisutna i danas.

Pratni vizuelni materijal, uz članke iz štampe, može da posluži kao izvor na časovima likovne kulture za analizu modnih trendova šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka i uočavanje u kolikoj meri je moda tog vremena uticala na savremene modne trendove. Iste ilustracije iz štampe mogu poslužiti kao predložak za kreativan rad na času koji treba da obuhvati aktivnosti skiciranja, crtanja (uključujući i digitalne forme izražavanja u odgovarajućim programima za crtanje ili obradu fotografija) modela odeće inspirisanih modnim trendovima šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka.

DETINJSTVO

Amerikanizacija svakodnevnog života u Srbiji i Jugoslaviji bila je kod svih njenih građana prisutna od detinjstva. Deca su odrastala s Diznijevim junacima, gledala američke serije i filmove, čitala Marvelove stripove i igrala se kauboja i Indijanaca, automobilčićima ili barbikama. Dominantno prisustvo američkih junaka za decu pokazivalo je okrenutost društva ka Zapadu i zapadnoj kulturi. U većini američkih crtaća i junaka propagirale su se vrednosti prepoznatljive kao simboli amerikanizacije i kapitalističke ideologije.

LINKOVI:

- „Uz TV seriju 'Diznilend': Kako je propuštena prilika da i naš Kekec postane Diznijev junak“, *TV revija*, 1973 (obrada *Yugopapir*): <http://www.yugopapir.com/2014/11/volt-dizni-i-branko-karaole-kako-je.html>.
- „Snow White and the Seven Dwarfs: Whistle While You Work (Serbian)“ (Zviždi dok radiš): https://www.youtube.com/watch?v=XtePkJR7K2c&ab_channel=slobodnousername.
- **Strip, Usponi i padovi, domašaji i promašaji... ono što smo zaboravili:** <https://www.upsdownshighslows.com/sr/study/strip/>.
- „Vođenje: Muzej detinjstva“, *SeeCult*: <http://www.seecult.org/vest/vodenje-muzej-detinjstva>.

Diznijevi junaci su nesumnjivo bili omiljeni likovi mladih (ali i odraslih) u Jugoslaviji. Još u međuratnom periodu pojavljuju se prvi stripovi s Mikijem Mausom, Mini Maus, Šiljom, Plutonom i Pajom Patkom, a Miki je tada dobio i svog jugoslovenskog „dvojnika“ – Miku Miša. U vreme socijalizma, u Srbiji i Jugoslaviji Dizni je bio prisutan u svim medijima – u štampi, slikovnicama, na televiziji, u bioskopskim salama, u albumima za sličice, na školskim torbama i sveskama... S vremenom, uz Mikija Mause i Paju Patka, svoja mesta u istoriji popularne kulture i amerikanizacije Jugoslavije polako zauzimaju i junaci Diznijevih dugometražnih crtanih filmova i Diznijeve princeze. Fenomen diznizacije, pored kokakolizacije i mekdonaldizacije, predstavlja najprepoznatljiviji uticaj Amerike i američke kulture na jedno društvo.

IZVORI:

ПОЛИТИКИН ЗАБАВНИК

10
ДИНАРА
1952

ИЗЛАЗИ СУБОТОМ

Годиш XIV — Број 2 — Субота, 12. јануар 1952

WALT DISNEY:

МИКИ И ШИЉА на острву диносаура

2 САН ПОСТАЈЕ ЈАВА

ПРОФЕСОР ПРЕПОТОПКО, КОЈИ ЈЕ ЈЕДНЕ НОЋИ ПОСЕТИО МИКИЈА, ОБЈАВЉАЈА ЗАШТО ЈЕ ДОШАО

КАД СЕ МИКИ ПРОБУДИО

У ИДУЋЕМ БРОЈУ ПРОФЕСОРОВА УПУТСТВА

**Dečje novine,
oktobar 1966.**

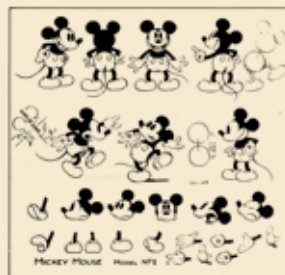
**Dečje novine,
21. novembar 1978.**

„Mikijeva družina u vašem domu“, Duga, 1. april 1979.

„Filmska redakcija Televizije Beograd, u svom redovnom terminu, (nedelja 10:30, I program) za najmlađe gledaoce emituje crtane filmove pod zajedničkim nazivom 'Družina Miki Mause'. Ovih dana se svuda u svetu proslavlja rođendan MIKI MAUSA, prvog Diznijevog junaka iz čarobnog sveta životinjskog carstva. Na filmskim platnima 1928. godine prvi put se pojavljuje lik u obliku miša, večiti borac protiv zla. [...] Pod pritiskom velikog tehnološkog napretka početkom pedesetih godina ovog veka, u Sjedinjenim Američkim Državama su se desile duboke promene, koje su uticale na mentalitet i navike ljudi. Tako, umesto, Miki Mause, na scenu je kročio Paja Patak, ličnost nesposobna da se prilagodi različitim životnim situacijama, uvek nezadovoljna i nemirna duha, pomalo neurotična, kao i većina Amerikanaca pedesetih godina našeg veka. Zatim je svet crtanih junaka bio preplavljen novim likovima životinja, ljudi super-muškaraca i super-žena, robotima i raznim vrstama čudovišta.“

„Zaista je rođen“ – Miki Maus, model broj 1.

**Milomir Niketić, „Njegovo mišje veličanstvo – Miki Maus“,
Dečje novine, 21. novembar 1978.**

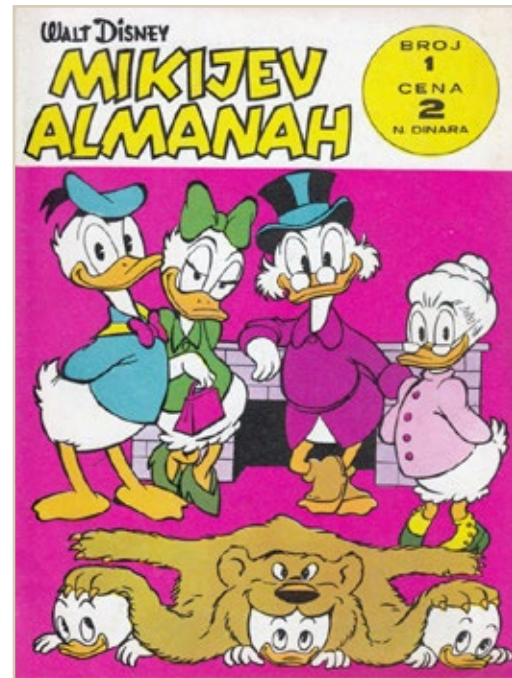
„Dečje novine‘ su pre desetak godina pokrenule Diznijev nedeljni magazin. Nije bilo potrebno da tražimo ‘kuma’. Nije imalo lepšeg imena od imena – MIKI! List ‘MIKI’ više ne izlazi, ali svakog meseca na svim kioscima pojavljuje se novi broj ‘MIKIJEVOG ALMANAHA’. [...] Danas stripove o Mikiju rade čitave ekipe crtača u Diznijevim studijima. ‘MIKIJEV ALMANAH’ na svojim prvim stranama svakog meseca donosi najlepše i najbolje Mikijeve avanture u boji. Smatra se da oko 35 miliona dečaka, devojčica i odraslih osoba godišnje redovno čita stripove o Mikiju. Premda je prvi strip-poljubac objavljen još 26. marta 1930. Mini je ostala Mikijeva večna ljubav. I baš tako i Miki je ostao voljen od svih. I Mini, s njim, takođe.“

Miki plače – umro je njegov tata, Volt Dizni

Dečje novine, 21. novembar 1978.

Mikijev almanah, broj 1, maj 1967.

Volt Dizni (1901–1966) poznat je pre svega kao tvorac i otac Mikija Mause, a zatim i ostalih junaka: Mini Maus, Šilje, Plutona, Paje Patka i brojnih drugih. Od samog početka, Dizni i njegova kompanija bili su u hodu s najnovijim tehnološkim dostignućima, ali i s političkim i društvenim zbivanjima u Sjedinjenim Državama i u svetu. Tako je, na primer, tokom Drugog svetskog rata Dizni proizveo veliki broj propagandnih crtanih filmova sa omiljenim likovima u glavnim ulogama, pozivajući Amerikance da se prijave u vojsku ili da pomognu vojsci kako god mogu. Dizni je 1955. otvorio i prvi zabavni park, Diznilend u Kaliforniji, čime je dalje širio svoje carstvo. Poslednji film koji je snimio pred smrt bio je *Meri Popins* (1964), ali njegov rad je nastavio da utiče na decu i odrasle širom sveta i nakon njegove smrti, kao neizostavan deo svakog detinjstva.

„Tvorac divnog sveta mašte – Izjava Dušana Vukotića povodom smrti Volta Diznija“, *Borba*, 16. decembar 1966.

„Umro je Volt Dizni – zaista zvuči neuverljivo i neprihvatljivo! Čovek koji je na radost dece i odraslih iz čitavog sveta decenijama neumorno sa svojim štabom gradio i stvarao predivni svet mašte naseljen crtanim junacima koji su postali mit XX veka. [...] Da bismo pronašli sebe krenuli smo drugim putevima [u Zagrebačkoj školi crtanoog filma], a od velikog Volta zadržali smo ono što je najdragocenije: ljubav i duboko poverenje u čudesni potez olovke.“

„Rastanak sa Diznijem“, *Filmski svet*, br. 627, 1967.

„Walt Dizni je umro. O njegovoj genijalnosti koja se sva stavila u službu mašte i humanosti, o njemu kao čoveku napisano je bezbroj dirljivih reči oproštaja. Izvesno je, svet će još dugo sa osećajem tuge govoriti o smrti ovog čarobnjaka, o nestanku čoveka koji je svojim delom postao jedan od najslavnijih ličnosti ovog veka. [...] Posle uspeha 'Meri Popins' Dizni se pitao kuda da krene dalje. Nažalost, smrt ga je omela da stvori nova dela koja raduju i oplemenjuju odrasle, a deci otvaraju nove vidike.“

Diznijevi dugometražni crtani filmovi poput *Snežane i sedam patuljaka*, *Alise u zemlji čuda*, *Maze i lunje*, *Robina Huda* i mnogih drugih pojavljuju se u bioskopima i na televiziji u Srbiji u vreme socijalizma. Od vremena kada je Dizni napravio crtane filmove o ovim junacima, oni su većini dece bili i prvi susreti sa svetom bajki, češće mnogo romantizovanijeg zapleta i kraja od originala. Dizni princeze sada već imaju kulturne uloge u globalnoj popularnoj kulturi, a kroz svoje crtane likove Dizni kompanija prati najaktuelnija društvena pitanja u Americi i svetu.

Nin, 2. april 1952.

Дивни Дизнијев филм „Дама и ескитница“ гледају подједнако и деца и одрасли. Деца би у њему још више уживала кад би духовити разговори његових личности били дублирани.

Ilustrovana politika, 14. april 1959.

Dečje novine, 15. februar 1977.

Stripovi – Od međuratnog perioda, američki strip je prisutan na jugoslovenskom prostoru. Počeci amerikanizacije stripa vezuju se za Diznija i njegove junake. No ubrzo su čitaoci širom zemlje dobili priliku da prate avanture i drugih likova – Mačka Feliksa, Beti Bup, Popaja – a sve veći broj časopisa bio je posvećen stripovima (*Veseli četvrtak*, *Mikijeve novine*, *Mika Miš*, *Politikin zabavnik*). Bogata tradicija stripa nastavila se i u vreme socijalističke Jugoslavije. Izbor stripova za vreme hladnog rata u Jugoslaviji i Srbiji bio je bogatiji u odnosu na međuratni period. Pored serije stripova o Tarzanu i Diznijevim junacima, kao i onih o novim likovima s Divljeg zapada, fanovi devete umetnosti imali su priliku da se upoznaju i sa superherojima danas najčuvenijih američkih izdavačkih kuća stripova, Marvela i DC-ja (Supermen, Betmen, Spajdermen, Osvetnici...), a mogli su da čitaju i o avanturama omiljenih filmskih junaka, na primer Indijane Džounsa.

Dečje novine, 16. septembar 1969.

Politikin zabavnik, 9. jul 1982.

Politikin zabavnik, 12. oktobar 1979.

Politikin zabavnik, 22. jun 1979.

Marvel i **DC** su dve najuticajnije kompanije koje se bave izdavanjem stripova o superherojima u Americi. **Marvel** je osnovan 1939. u Njujorku, a uspon doživljava početkom šezdesetih godina *Fantastičnom četvorkom* i stripovima o drugim superherojima čiji su autori Sten Li, Džek Kirbi i Stiv Ditko. Superjunaci poput Spajdermena, Ajron Mena, Kapetana Amerike, Vulverina i mnogih drugih deo su Marvelovog univerzuma i, sa izlaskom prvog filma *Ajron Men* 2008. godine, doživljavaju slavu i u kinematografiji.

Dve godine pre Marvela, osnovana je kompanija **DC**, takođe u Njujorku. Već 1938. DC izlazi sa svojim prvim superherojem, Supermenom, a godinu dana kasnije javnost se prvi put susreće i s likom Betmena. Junaci DC-ja – Supermen, Betmen, Čudesna Žena (Wonder Woman), Flaš Gordon i drugi – obeležili su mnoga detinjstva u Srbiji od vremena socijalizma do danas.

Svi ti stripovi, kao proizvodi američke popularne kulture, imali su značajnu ulogu u američkoj propagandi, pa su se tako pojedini superheroji borili protiv „američkih neprijatelja“, kao što su Nemačka i Japan tokom Drugog svetskog rata ili Sovjeti za vreme hladnog rata.

TV zabavnik, 25. mart 1974.

Eks almanah, br. 400, 1984.

Eks almanah, br. 407, 1984.

Dečje novine, 10. oktobar 1989.

Igre i igračke: kauboји i Indijanci i barbике - Partizani i Nemci, kauboји i Indijanci bile su omiljene igre dece na ulicama u Srbiji i Jugoslaviji, a pod uticajem vestern stripova, romana i filmova deca su nosila kaubojske šešire i čizme ili perjanice indijanskih poglavica. O popularnosti vesterna i kod najmlađih svedoče brojni tekstovi o dečjim igrama kauboја i Indijanaca, ali i tekstovi edukativne prirode iz *Politikinog zabavnika* i *Dečjih novina*, iz kojih su deca mogla više da se obaveste o istorijskim zbivanjima na Divljem zapadu.

Dečje novine, 19. maj 1970.

Divlji zapad album za sličice, 1976.

„Indijanci i Vojnici“, *Politikin zabavnik*, 3. jul 1970.

„U vreme kad su beli doseljenici prodrli u unutrašnjost američkog Zapada, kada su već postojale Sjedinjene Američke Države, protiv Indijanaca su organizovani pohodi prave regularne vojske. Vlada je s Indijancima sklapala ugovore o miru a zatim je te ugovore kršila a Indijanci su, najčešće prevarom, ubijani ili smeštani u rezervate gde su umirali od gladi, bolesti i tuge za

slobodom. Crveni ratnici su se očajnički branili, iz osвете napadali i spaljivali dilažanse i naselja, lutali prostranim američkim kontinentom tražeći novu domovinu. Ratovi su se vodili čitavog XIX veka a konačnu pobeđu izvojevali su bledoliki. Danas indijanska rasa provodi svoje poslednje dane u nekoliko rezervata.“

Prva barbika izložena je na američkom sajmu igračaka u Njujorku 9. marta 1959. godine. Najpoznatiju lutku na svetu osmislila je Amerikanka Rut Hendler napravivši je po uzoru na nemačku *Bild Lilli*. Američka kompanija za proizvodnju igračaka Matel, koja proizvodi barbiku, od prvih primeraka te lutke do danas pratila je svetske trendove i promene u američkom društvu i stoga je često modifikovala svoje lutke, pa je tako, doduše tek 1980. godine, Matel izašao s prvom serijom afroameričkih barbika. Bez obzira na boju kože, barbika je bila i ostala simbol potrošačkog društva. Često je bila predmet kritike i zbog svog neprirodnog izgleda i gotovo nedostižnih proporcija tela, što, kako pojedini stručnjaci tvrde, dovodi do nerealnih očekivanja devojčica u vezi s njihovim izgledom. Uprkos svemu tome, kritikama i osudama, pa i pretnji lutke Brac da joj oduzme tron prve decenije dvehiljaditih, barbika opstaje kao omiljena lutka. Film Grete Gervig *Barbi*, premijerno prikazan u Los Anđelesu 9. jula 2023, privukao je veliku pažnju javnosti, pa zahvaljujući tome ta lutka doživljava novu eru popularnosti.

**Prva Matelova Barbika iz 1958. godine
u Nacionalnom muzeju američke istorije**

https://americanhistory.si.edu/collections/search/object/nmah_1155897.

Dečje novine,
29. oktobar 1991.

Barbie album za sličice, 1983.

Posle premijere filma *Barbi* u leto 2023, svet je zahvatila prava barbimanija. Reagujući na najnoviji trend, Muzej Jugoslavije je izložio barbiku napravljenu po liku Lepe Brene. Ta lutka sa likom poznate pevačice na jugoslovenskom tržištu se pojavila 1990. i marketinški je pratila album *Boli me uvo za sve*, koji je bio i muzička podloga u filmu *Hajde da se volimo 3 – Udaje se Lepa Brena*.

Jugoslovenska barbika
– Lepa Brena,
Muzej Jugoslavije

Aktivnost

Aktivnost je predviđena kao projektna i realizuje se u dve faze.

Prva faza ima za cilj upoznavanje učenika sa sadržajem izvora iz štampe i samostalno prikupljanje informacija putem intervjua s roditeljima i starijim članovima porodice. U ovoj fazi se istražuju načini na koje je amerikanizacija uticala na zabavu i igre za decu u Jugoslaviji i Srbiji u vreme kad su njihovi roditelji bili deca. U tu svrhu mogu da se prikupe i analiziraju odgovarajući izvori kao što su stripovi, knjige, audio-bajke, igre, igračke iz socijalističke Jugoslavije. Stečena znanja i informacije poslužiće kao osnova za organizaciju školske izložbe.

Druga faza uključuje prikupljanje raznovrsnih predmeta, ili fotografija tih predmeta, koji najbolje ilustruju uticaj američke kulture i zabave na oblikovanje dečjeg sveta od šezdesetih godina sve do danas. Ti predmeti mogu poticati iz porodičnih kolekcija, biblioteka, fonoteka, videoteka i slično. Svi prikupljeni predmeti (slikovnice, video-kasete, stripovi, poster, lutke, igračke, figure, ploče, kostimi, fotografije s dečjih rođendana na temu amerikanizacije, albumi sa sličicama i dr.) biće eksponati na školskoj izložbi. U pripremi materijala učenici bi trebalo da označe svaki eksponat kratkim opisom (legendom) koji objašnjava šta predmet/slika predstavlja i iz kog perioda potiče, uz neki lični osvrt ili priču iz porodične istorije.

Pored izloženih predmeta, učenici mogu kreirati kratke video-radove na temu, koji bi se prikazivali u okviru izložbe. Primeri tih video-radova mogli bi obuhvatiti istorijat Diznijevih crtanih filmova i stripova u Srbiji/Jugoslaviji, stripove i filmske adaptacije posvećene superherojima, kao i istorijat i aktuelni film vezan za lutku Barbi i slično.

Ova projektna aktivnost može biti proširena na više odeljenja i uključena u školski godišnji plan kako bi se obezbedila dublja analiza i razumevanje uticaja amerikanizacije na dečji svet.

EKONOMSKA I NAUČNA RAZMENA

Tokom hladnog rata, Amerika je bila vodeća svetska ekonomija, a Jugoslavija je s njom imala značajnu ekonomsku saradnju iako su bile ideološki protivnici. Do sukoba sa Sovjetskim Savezom 1948, Amerika je Jugoslaviju smatrala „najodanijim sovjetskim satelitom“, ali i tada joj je pomagala, najviše posredstvom pomoći UNRRA. Posle sukoba sa Staljinom, a naročito od početka pedesetih godina, Jugoslavija je dobijala znatnu američku ekonomsku i vojnu pomoć, koja je bila veoma značajna za stabilizaciju i napredak zemlje, ali i za njenu vojnu bezbednost, zbog straha Jugoslavije od sovjetske intervencije. Suštinsko savezništvo dveju zemalja s različitim ideologijama doprinelo je tome da su Jugoslaviju nazivali *američkim socijalističkim saveznikom*, a jugoslovenski sistem – *koka-kola socijalizam*. Pored ekonomske saradnje, dve zemlje su imale i bogatu naučnu i tehničku saradnju, koja je započela 1952. i trajala sve vreme postojanja SFRJ. Nju su obeležili mnogobrojni programi obrazovne i naučne razmene, od kojih je najvažniji bio Fulbrajnov program, kao i međusobne posete naučnika, profesora, studenata i umetnika. U hladnom ratu, kada je svemirska trka bila jedna od najvažnijih trka u borbi za premoć dveju supersila, Jugoslavija je uz Ameriku slavila uspehe njene misije Apolo, a Tito je u Americi posetio i Nasu.

TEME:

1. Američka pomoć
2. Obrazovna diplomatija
3. Diplomacija sa Meseca
4. Medicina
5. Američki biznis na socijalistički način

AMERIČKA POMOĆ

Posledice Drugog svetskog rata su za jugoslovensku državu bile katastrofalne. Pored velikih ljudskih gubitaka, stanovništvo se suočilo s nestašicom elementarnih životnih namirnica, razrušenom infrastrukturom, nedostatkom motornih vozila i industrijskih postrojenja. U prvim poratnim godinama, Jugoslavija je imala podršku nekadašnjih saveznika zahvaljujući radu međunarodne organizacije UNRRA. Američka ekonomska pomoć postala je intenzivna nakon raskola Tita i Staljina, a tokom pedesetih godina potpisano je više sporazuma o ekonomskoj saradnji. Krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, Jugoslavija je od SAD dobila pomoć za obnovu železnica, kao i industrijske zajmove, sa ciljem modernizacije zemlje i realizacije planova privrednog razvoja.

UNRRA (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) je međunarodna organizacija osnovana 1943. godine sa ciljem pružanja pomoći zemljama koje su pretrpele ratna razaranja. Glavnu ulogu u UNRRA imale su SAD, čije je učešće u sredstvima organizacije iznosilo 73%. Za stanovništvo tih zemalja (među kojima je bila i Jugoslavija), suočeno s nestašicom hrane i osnovnih životnih namirnica, paketi UNRRA bili su od nemerljivog značaja. Pored prehrambenih namirnica (jaja i mleko u prahu, kafa, marmelada...), u tim paketima mogli su se naći medicinski materijal, odeća, obuća, proizvodi za održavanje higijene i građevinski materijal.

LINKOVI:

- **UNRRA – Yugoslavia Mission:**
<https://search.archives.un.org/yugoslavia-mission-29>
- **Leksikon YU mitologije:**
<https://www.leksikon-yu-mitologije.net/unra/>

„U splitsku luku doplovio je naš brod s prvom pošiljkom pomoći UNRRA-e“, *Borba*, 19. jun 1945.

„Prvi brod UNRRA-e stigao je u Jugoslaviju. Teretni brod jugoslovenske mornarice 'Dubrovnik' stigao je u Split prošle nedelje sa 3.300 tona hrane, odela, lekova i poljoprivrednog alata. [...] Među istovarenim materijalom nalazili su se 320 kamiona i traktora, 65 potpuno otpremljenih bolnica sa posteljama za 5.000 bolesnika i 5 vršalica od po 5 tona. Pored ovoga broj je doneo 1.300 tona drugih poljoprivrednih sprava, veterinarskog pribora, 700 tona hrane, 400 tona odela, 500 tona neperadene vune i preko 100 tona čeličnih ploča.

[...] UNRRA-ino snabdevanje Jugoslavije nastaviće se bez ikakvog opterećenja sve dotle dok se zemlja ne oporavi do te mere da bude u stanju finansirati svoj uvoz. UNRRA-in glavni zadatak jeste, da pomogne Jugoslaviji u postizanju ovog cilja.“

У сплитску луку допловио је наш брод с првом пошиљком помоћи УНРРА-е

Београд, 18. јуна
Први брод УНРРА-е стигао је у Југославију. Теретни брод југословенске морнарице „Дубровник“ стигао је у Сплит прошле недеље са 3.300 тона хране, одела, лекова и пољопривредног алата. Брод „Дубровник“ извукло је Бугарску 22 маја са првим товаром робе за послератну помоћ и обнову, утоварене за Југославију од стране удружених нација.
Од фебруара ове године Југославија је имала помоћ у веома ограничењој мери од савезничке војне мисије са помоћу, 15. априла преузела је УНРРА на себе испоруку којима је досада руководио војска и ваздуха је сав материјал помоћи испоручен од тога дана. Брод „Дубровник“ доноси први терет који је припремљен, укрцај и отпремљен од стране европског уреда УНРРА-е да би одговорио послератним потребама Југославије. Међу истовареним материјалом налази се 320 камiona и трактора, 65 потпуно опремљених болница са постелима за 5.000 болесника и 5 вршлица од по 5 тона. Пored овoga брод је донео 1.300 тона других пољопривредних справа, ветеринарског прибора, 700 тона хране, 400 тона одела, 500 тона неперадене вуне и преко 100 тона челичних ploča.

Из Сплита ће бити потребно тежити материјал који се не може пребацити камioniма, отпремити преко тринвалске луке. Трет је длава језика лука која је повезана железничком везом са унутрашњошћу Југославије. Досада је целокупна роба морала бити преносена камioniма из лука Сплита и Дубровника, а ваздуха је било најмање. Треба очекивати да ће се бродови УНРРА-е у будуће истоваривати директно у Трету, да би убрзали приток робе за помоћ и обнову у она места где је она најпотребнија. Јер је Трет природна лука у Југославију и лука из које је сада и једино могуће транспортовати веће количине материјала у унутрашњост. Пошто се обим снабдевања повећава и приморске луке, које се већ користе за УНРРА-ине пошиљке за Чехословачку и Пољску, такође ће примати товари за Југославију, нарочито за испоруку пољопривредних стројева за обнову

северозападне Југославије. Совјетска влада је објавила да УНРРА-ини бродови под било којом заставом могу да уђу у приморске луке Варчу и Констанцу, а Бугарска је ставила на располагању своју железничку мрежу.

Г. Михаило Сергејчик, шеф мисије УНРРА-е за Југославију рекао је приликом доласка брода „Дубровник“: „Ових 3.300 тона, које је довезао брод „Дубровник“ само су део потреба Југославије и УНРРА-иних планова. Ми на мисије УНРРА за Југославију добијали смо површан увид о разарању које је Југославија претрпела и знамо да је многим народима потребна и храна, одећа, камioni и трактори, лекови и стројеви, које Уједињени народи могу да пошаљу.

У прошлости је могла само француско мала количина материјала да уђе у Југославију, јер осим малих лука Сплита и Дубровника остале луке нису биле ослобођене. Сада, УНРРА намерава преко Трета и других лука северног Јадрана да доприни у циљно већој тојници не само „предмете прве помоћи“ као храну, одећу, лекове, већ оне више индустријског материјала и опреме, камione и железнички материјал и војни парови, пољопривредне стројеви и сировине.

Многи су питање да ли УНРРА-е кака ће и како Југославија бити у стању да плати ово УНРРА-ино снабдевање и опрему. Што се тиче Уједињених народа, Југославија је већ платила своју помоћ у облику војних уопесима и народним жртвама за време рата. УНРРА-ино снабдевање Југославије настајало се без икаквог терећања све докле, док се земља не опорави до те мере да буде у стању финансирати свој увоз. УНРРА-ини главни задатак јесте, да помогне Југославији у постизању овог циља.

Свама нам је драго што је први УНРРА-ин брод Југословенски брод „Дубровник“. Он је први од многих бродова Уједињених народа, који ће отоварити, стигло, у сваком броду враћати Југославији део оних материјалних добара, који је заједно са милионима недовољних животиња — доброволно жртвовале за отвор заједничке слободе.“ (Станјур)

„Амерички народ искрено žели да помогне југословенским народима у савлађивању прехранбених poteškoća“, *Politika*, 20. јануар 1951.

Амерички народ искрено жели да помогне југословенским народима у савлађивању прехранбених тешкоћа

Изјава директора организације КЕР — Госпођа Рузвелт одазвала се да уђе у свеамерички комитет за помоћ Југославији

Њујорк, 19 јануара

„Амерички народ гаји велике симпатије према Југославији и искрено жели да помогне југословенским народима у савлађивању прехранбених тешкоћа“ — изјавио је Пол Френч, директор америчке добротворне организације КЕР. Френч је истакао да су у акцији за прикупљање помоћи сви Американци показали жељу да са своје стране допринесу уклањању последица прошлогodiшње суше у Југославији. Он је ово тврђење поткрепио подацима о сталном порасту обима материјалних средстава за помоћ Југославији. Организација КЕР је до 15 јануара послала у Југославију 12.952 пакета у вредности 123.520 долара.

Директор Френч је затим истакао да организација КЕР сада ради на образовању свеамеричког комитета за помоћ Југославији и да су се многе истакнуте личности америчког јавног живота одазвале позиву да уђу у комитет, међу којима и госпођа Елеонора Рузвелт, Родер Балдвин, претседник Међународне лиге за права човека и многи други.

Поред обичних пакета који су се досад слали у Југославију, организација КЕР је проширила своју акцију. Она се обратила америчком Министарству пољопривреде молбом да јој уступи веће количине америчких вишкова хране. КЕР је од Министарства добила за одашћивање у Југославију 12.250.000 фунти конзервираних јаја, 24.500.000 фунти млека у праху и 11 милиона фунти путера.

Према изјави директора Френча, организација сада прикупља потребна средства за покриће транспортних трошкова око превоза ових прехранбених артикала у Југославију.

ТРИ АМЕРИЧКА БРОДА СА ХРАНОМ СТИГЛА НА РИЈЕКУ

Ријека, 19 јануара

Данас су у ријечку луку упловила три америчка трговачка брода са товарима хране за Југославију. Брод „Доли Турман“ довукао је 741 тону пасуља и 1027 тона јаја у праху, брод „Ексантија“ 502 тоне масли, а брод „Екселенс“ 1121 тону пасуља.
(Танјуг)

„Ovih dana stiže u Jugoslaviju prva pošiljka pomoći u sirovinama iz SAD“, *Politika*, 7. jun 1951.

„Pristizanjem prvih pošiljaka počela je realizacija programa nedavno odobrene pomoći SAD Jugoslaviji u iznosu od 29 miliona dolara. [...] U okviru ovog programa nabaviće se, osim pamuka, i niz sirovina i polufabrikata važnih za jugoslovensku industriju. Dosad su već obezbeđene nabavke u iznosu od oko 13 miliona dolara, a preostali deo pomoći nabaviće se do kraja ovog meseca. Iz dosad odobrene svote nabaviće se pored pamuka i koks, beli lim, valjani i čelični proizvodi, dekapirani i tanki lim, hladno valjane trake, transformatorski lim, bešavne cevi itd. Takođe će se nabaviti staro i sirovo gvožđe, hemijske sirovine, tehničke masnoće za proizvodnju sapuna, farmaceutske sirovine i lekovi, rezervni delovi za kožarsku i tekstilnu industriju, sirova koža i natron hartija za cementnu industriju.“

„Potpisan američko-jugoslovenski privredni sporazum“, *Borba*, 21. januar 1956.

„U Beogradu je u četvrtak potpisan sporazum između vlade FNRJ i vlade SAD na osnovu koga će Jugoslavija primiti oko 375.000 tona pšenice, 40.000 tona masti i 10.000 tona pamuka. Ovaj sporazum je u skladu sa američkim Zakonom o poljoprivrednim viškovima.

Ukupna vrednost ovih artikala iznosi oko 49 miliona dolara. Po istom Zakonu, Jugoslavija je već ranije primila 30.000 tona pšenice za ovu ekonomsku godinu.“

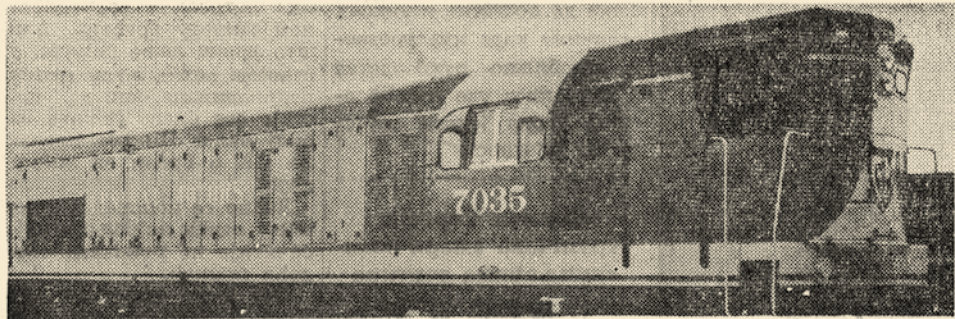
Осман Карабеговић, члан Савезног извршног већа и г. Пемс Ридлбергер, амерички амбасадор, потписују споразум

„Potpisivanje sporazuma o kreditu“, *Borba*, 27. jun 1959.

„Jugoslavija i Sjedinjene Američke Države potpisale su 12. juna sporazum na osnovu koga će američki Fond za privredni razvoj, kao što smo javili, dati zajam od pet miliona dolara jugoslovenskoj vladi radi nabavke oko 20 dizel lokomotiva i najvažnije rezervne delove za jugoslovenske železnice.“

„Uskoro stižu prve dizel-lokomotive za naše železnice“, *Borba*, 22. januar 1960.

УСКОРО СТИЖУ ПРВЕ ДИЗЕЛ-ЛОКОМОТИВЕ ЗА НАШЕ ЖЕЛЕЗНИЦЕ

Нова дизел-локомотива

Сплит, 21 јануара
Ускоро ће у Сплит сти-
ћи прве четири дизел-ло-
комотиве које су наше же-
лезнице набавиле од аме-
ричке компаније „Дене-
рал-моторс“. Како смо оба-
вештени у Машинском оде-
љењу Генералне дирекције
железница треба да стигне

још шеснаест оваквих ло-
комотива.

Максимална брзина но-
вих локомотива је 114 кило-
метара на час, располажу
снагом од 1.950 коњских
снага, а могу да се без о-
преме крећу на релација-
ма до 1.000 километара. У
прво време биће употреб-
љене на прузи између Кни

на и Сплита. Касније ће о-
ве машине бити уведене у
саобраћај и на другим пру-
гама. Стална гаража ових
локомотива налазиће се у
Книну.

Нове локомотиве превоз-
иће из Америке у Југо-
славију амерички и југо-
словенски бродови наизме-
нично. Ч. Л.

Fotografija dizel-lokomotive koju je za Jugoslovenske železnice isporučila američka kompanija *Dženeral Motors*.

S. Tadić, „Bezdimni vozovi na pruzi Zagreb – Beograd – Skopje“, *Borba*, 10. januar 1961.

„Od početka idućeg meseca, prema obaveštenjima iz železničko-transportnih preduzeća u Beogradu i Zagrebu, na pruzi Zagreb – Beograd – Skopje, biće sve više 'bezdimnih' vozova. Novonabavljene dizel električne lokomotive zamenjivaće postupno parnu vuču, prvo za međunarodne, a zatim i za sve brze vozove na ovoj pruzi. [...] Do kraja idućeg meseca, kao što je poznato, u našu zemlju treba da stigne 57 ovih lokomotiva nabavljenih u SAD, dok je odobren zajam za kupovinu još 23 dizel-električne lokomotive. Jedan broj lokomotiva već je raspoređen železničkim preduzećima, dok će ostale, kako se očekuje biti raspoređene ovih dana.“

„Zajam za prugu“, *Ilustrovana politika*, 2. april 1968.

З а ј а м   з а   п р у г у

Овако је изгледао свечани тренутак када су, после успешно завршених преговора, учесници сели за сто да потпишу споразум којим Светска банка у Вашингтону даје нашој земљи зајам од 50 мили-

она долара (625 милиона нових динара) за довршење железничке пруге Београд — Бар. На слици су, с лева на десно: Питер Лифтинк, извршни директор Светске банке, Мирко

Брунер, отправник послова Југословенске амбаскаде у Вашингтону, Џорџ Вуде, председник Светске банке, и Павле Павловић, директор Југословенске инвестиционе банке.

„Vlada SAD učestvuje u izgradnji Dečije bolnice u Beogradu: Sporazum o dodeli 20 miliona novih dinara – na ime učešća“, *Politika*, 26. april 1969.

„U Beogradu je juče potpisan sporazum o dodeli 20 miliona novih dinara od američke vlade za dovršenje zgrade i opremu Instituta za zdravstvenu zaštitu podmlatka na Novom Beogradu. [...] Sredstva američke vlade biće iskorišćena za dovršenje građevinskih radova na već podignutoj zgradi instituta od 13 spratova i za nabavku opreme. Institut je namenjen pružanju zdravstvene zaštite ženama, deci i omladini, obrazovanju srednjih, viših i visokih medicinskih kadrova i naučnim istraživanjima u oblasti zdravstvene zaštite majke, deteta i omladine.“

ВЛАДА САД УЧЕСТВУЈЕ У ИЗГРАДЊИ ДЕЧЈЕ БОЛНИЦЕ У БЕОГРАДУ

Споразум о додели 20 милиона нових динара — на име учешћа

У Београду је јуче потписан споразум о додели 20 милиона нових динара од америчке владе за довршење зграде и опрему Института за здравствену заштиту подмлатка на Новом Београду. У име југословенске владе споразум је потписао директор Савезног завода за међународну техничку сарадњу Благоје Богавић, а у име владе САД амерички амбасадор у Београду Берк Елбрик. Средства америчке владе биће искоришћена за довршење грађевинских радова на већ подигнутој згради института од 13 спратова и за набавку опреме. Институт је намењен пружању здравствене заштите женама, деци и оmladini, образовању средњих, виших и високих медицинских кадрова и научним истраживањима у области здравствене заштите мајке, детета и оmlадине.

За грађење новог Института у Београду досада је из средстава Републике и града Београда утрошено готово 21 милион динара. Са средствима америчке владе објект би требало да буде завршен до краја наредне године.

Директор Савезног завода за међународну техничку сарадњу Благоје Богавић изјавио је после потписивања споразума да југословенска влада високо цени овај хуманитарни гест америчке владе. Према његовим речима, он представља значајан допринос унапређењу здравствене заштите у Србији и ширем југословенском подручју и у духу је сарадње између две земље у овој и другим областима. Техничка сарадња Југославије и САД, рекао је Богавић, успешно се развија последњих година у многим областима. У том периоду две земље закључиле су споразуме о сарадњи у животу око 150 пројеката у разним научним областима, од чега скоро половина отпада на здравство. Поред тога, додао је Богавић, у Југославији је у последњих неколико година преведено на српскохрватски језик 75 стручних и научних дела америчких аутора и широко се развила сарадња две земље у техници, технологији, здравству, медицини и другим областима.

Амерички амбасадор Берк Елбрик, који се ускоро враћа у Вашингтон на нову дужност, изразио је уверење да ће средства од 20 милиона динара за довршење болнице „Мајка и дете“ у Београду допринети подизању здравственог стандарда у Југославији и проширити могућности за даљу размену информација и стручњака између две земље.

Aktivnost

Na osnovu analize istorijskih izvora učenici će kreirati grafički model, tabelarni prikaz ili mapu uma (u pisanoj ili digitalnoj formi) s fokusom na pomoći koju su SAD uputile Jugoslaviji prvih godina i decenija posle Drugog svetskog rata.

Ovaj odabrani model će se sastojati iz dva glavna segmenta – hronološkog i tematskog.

U tematskom segmentu, učenici će koristiti podatke iz izvora kako bi identifikovali vrste doniranih proizvoda, istakli oblasti privrede koje su dobile podsticaj (industrija, saobraćaj, zdravstvo itd.), obim pomoći (uključujući količinu i finansijska sredstva) i vrstu podrške koju su SAD pružile (poput finansijske pomoći, kreditiranja, donacija industrijskih sirovina i finalnih proizvoda, stručnog znanja i drugih). Analizom tih podataka moći će da prepoznaju oblasti društva i privrede koje su bile prioritete za američku pomoć Jugoslaviji.

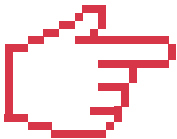
Hronološki segment će se baviti uočavanjem kontinuiteta ili diskontinuiteta u pružanju ekonomske pomoći tokom određenih perioda.

U ovom istraživanju, učenici će moći da identifikuju kako su se intenzitet i vrsta pomoći menjali tokom vremena, te kako su bili povezani s važnim istorijskim događajima i procesima. Ukrštanjem dobijenih podataka iz oba segmenta učenici će biti u mogućnosti da povežu intenzitet i vrstu pomoći Jugoslaviji sa istorijskim procesima koji su se odigrali u određenom periodu.

Učenici bi mogli da tragaju i za odgovorom na pitanje čime je bila uslovljena podrška SAD jednoj socijalističkoj zemlji i njenoj vladi u vremenu hladnog rata, što bi omogućilo dublje razumevanje geopolitičkog konteksta ove teme.

OBRAZOVNA DIPLOMATIJA

Obrazovne razmene su bile važne u periodu hladnog rata jer su omogućavale zemljama da se bolje upoznaju, dele znanje i razvijaju diplomatske odnose. To je važno i za odnose Sjedinjenih Država i Jugoslavije. Obrazovna razmena je studentima, naučnicima i nastavnicima iz obe zemlje omogućila da se upoznaju s kulturom, jezikom i akademskim sistemom one druge, što je pomagalo u razbijanju stereotipa i doprinosilo boljem međusobnom razumevanju. Iako su postojale i u međuratnom periodu, razmene u oblasti obrazovanja između dve države dostigle su vrhunac nakon Drugog svetskog rata. Prvo je 1959. godine počela saradnja s Fordovom fondacijom, koja je pored stipendiranja studenata obuhvatala i opremanje fakulteta i finansiranje različitih projekata. Ipak, vrhunac u prosvetno-naučnoj saradnji Jugoslavije i SAD ostvaren je potpisivanjem Sporazuma o kulturno-prosvetnoj razmeni – Fulbrajtovog programa, 9. novembra 1964. godine. Tom prilikom je i sam senator Vilijam Fulbrajt posetio Jugoslaviju i sastao se s predsednikom Titom, naglasivši da je to prvi sporazum s jednom socijalističkom državom. Kulturno-prosvetna saradnja SAD i Srbije u okviru tog programa aktivna je i danas.

LINKOVI:

- **Udruženje Fulbrajt i prijatelji:**
<https://fulbright.org.rs/>
- **Dokumentarac o Fulbrajtovom programu:**
<https://www.youtube.com/watch?v=IVTAFc3mWLU>
- **Jugoslovensko-američki odnosi kroz foto-objektiv, Beograd 2021:**
www.muzej-jugoslavije.org/wp-content/uploads/2021/05/YU-US-SRP-IV.pdf

IZVORI:

***Politika*, 19. decembar 1949.**

„Njujork, 18. decembra – Dopisnik Tanjuga javlja:

Mnogi američki univerziteti obraćaju se ambasadoru FNRJ u SAD Savi Kosanoviću i pomoćniku ministra inostranih poslova dr Vilfanu s molbom da im drže predavanja o Jugoslaviji i Ujedinjenim nacijama. Dr Vilfan održao je prošle nedelje dva predavanja, prvo na Pravnom fakultetu univerziteta u Bostonu sa temom, 'Razvoj Ujedinjenih nacija', i drugo na univerzitetu u Filadelfiji sa temom 'Ujedinjene nacije u očima Jugoslovena'. Na molbu studenata i profesora Svorsmor Koledža kod Filadelfije dr Marija Vilfan govorila je na koledžu o aktivnosti jugoslovenskih žena. Svim predavačima jugoslovenskih pretstavnika prisustvovao je veliki broj profesora i studenata, koji su pokazali jako interesovanje za Jugoslaviju.“

„Poklon knjiga ambasade SAD Beogradskom univerzitetu“, *Politika*, 22. maj 1952.

„U rektoratu Beogradskog univerziteta [...] ambasador SAD u Beogradu g. Džordž Alen predao je rektoru profesoru dr Iliji Đuričiću dve kolekcije od oko 200 knjiga. Pored osoblja Američke ambasade, svečanosti su prisustvovali i istaknuti profesori Beogradskog univerziteta.“

Г. Джорџ Ален и др Илија Ђуричић разгледају књиге

„Студенти са Сан Франциско коледжа допутовали у Београд“, *Borba*, 16. август 1956.

СТУДЕНТИ СА САН ФРАНЦИСКО КОЛЕЏА ДОПУТОВАЛИ У БЕОГРАД

Јуче после подне допутовала је возом у Београд једна група студената са Сан Франциско стејт колеџа. Групу предводи професор политичких наука на овој високој америчкој научној установи, г. Луис Васерман.

По доласку у Београд амерички студенти су посетили Гроб незнаног јунака на Авали. У току следећа два дана они ће обићи више установа

а затим одлазе у Дубровник и Сплит. У Југославији се задржавају укупно седам дана.

Студенти са Сан Франциско стејт колеџа обидазе разне земље у жељи да се лично упознају са политичком ситуацијом у свету. Приликом последње посете нашој земљи, пре неколико година, њих је примио и претседник Републике Јосип Броз Тито

Група студената са Сан Франциско колеџа по доласку на Београдску железничку станицу

Fulbrajтов програм је престижна међународна иницијатива за образовну размену, коју је основао сенатор Вилијам Фулбрајт 1946. године. Циљ тог програма је да промовише разумевање између Сједињених Држава и других земаља путем културне и образовне размене. Програм обезбеђује стипендије студентима, научницима и уметницима из различитих земаља за студирање, подучавање или истраживања у иностранству. Фулбрајтов програм с Југославијом, који је био активан од 1964. до 1992. године, омогућио је студентима и представницима научне и интелектуалне елите из СФРЈ и САД да се ангажују у академским активностима друге земље. Тај програм је подстакao интелектуалну сарадњу, промовисао међукултурно разумевање и одиграo значајну улогу у jaчању билатералних веза двaju народа пре распада Југославије. Након обнављања Фулбрајтовог програма 2000. године, образовна сарадња двеју земаља успешно је настављена, а Влада Србије од 2014. године доприноси његовом финансирању.

„Potpisan sporazum SFRJ-SAD o programu razmene u oblasti obrazovanja“, *Borba*, 10. oktobar 1964.

„Sporazum otvara novi put komunikacijama i dobroj volji između naših zemalja’ – izjavio je senator Vilijam Fulbrajt. [...] ‘Potpisivanjem Fulbrajtovog sporazuma Jugoslavija–SAD [...] uvodi se još jedan vrlo koristan vid razmene naučnih i univerzitetskih radnika, nastavnika i studenata, koji će pored uzajamnog upoznavanja sa najnovijim ostvarenjima u oblasti tehničkih, društvenih i ostalih nauka omogućiti šire direktne kontakte i plodno povezivanje odgovarajućih organa i ustanova dve zemlje.’

[...] Fulbrajt je naglasio da je ovo prvi sporazum SAD i jedne socijalističke zemlje, u okviru programa prosvetne saradnje koji je on predložio u Senatu SAD. Govoreći o ciljevima programa, senator Fulbrajt je, između ostalog, rekao da je jedan od najvažnijih zadataka ‘izgrađivanje osećaja svetske zajednice, osećanje zajedničkih vrednosti i interesa, osećanje da je efikasna komunikacija moguća, osećanje vere i poverenja u naše ciljeve.’ [...]

‘Program za međunarodnu razmenu na prosvetnom polju može da suzi ovaj jaz, pomažući nam da se probijemo kroz neke preovlađujuće mitove o međunarodnim odnosima, od koji je najopasnije verovanje da različite političke filozofije ne mogu da postoje zajedno u istom svetu, i da ranije ili kasnije jedna mora da prevlada nad svim ostalim.’“

Амбасадор САД Елбрик и Јанез Випотник потписују споразум

Prijem senatora Fulbrajta, Brdo kod Kranja 14. novembar 1964.
Jugoslovensko američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 56.

„Snežana Đorđević, američki postdiplomac: ‘Ja bih da stvaram našu nauku’“, *Ilustrovana politika*, 12. april 1988.

„Snežana Đorđević ima 23 godine. Na Niškom univerzitetu završila je hemiju sa prosečnom ocenom 9,56, a diplomirala na Beogradskom sa desetkom. U vreme kada ovaj broj *Ilustrovane* stigne do čitalaca, Snežana će biti u Milvokiju gde će nastaviti učenje na tamošnjem medicinskom koledžu, kao stipendista američke vlade.

[...] ‘Zašto idem u Ameriku? Pre svega uslovi rada su neuporedivo bolji nego ovde. Počevši od biblioteke koja je stalno otvorena, pa do laboratorija koje su opremljene kako se samo poželeti može. Stipendija je tolika da mogu da živim. [...]

Šta mislim kasnije... pa ništa ne mislim. [...] Pričala sam sa nekim drugarima iz Beograda, sjajni su momci, i svi odlaze na dalje školovanje bilo u Ameriku, bilo ovde u Evropi. I svima nam je krivo što ćemo morati da se borimo za pozicije negde tamo, umesto te pozicije da osvajamo u našoj zemlji. I smislili smo da im pokupimo svakojaka znanja, da iskoristimo njih, a onda da se vratimo i stvaramo našu nauku ovde. To možda zvuči klinačni, ali je sigurno lepše nego da ostanemo da radimo tamo negde. I ovde bismo mogli da radimo baš lepe stvari.”

Aktivnost

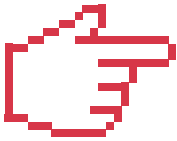
Analizom pisanih i vizuelnih izvora vezanih za ulogu senatora Vilijama Fulbrajta i najviših jugoslovenskih zvaničnika u pokretanju programa bilateralne razmene i uspostavljanja veza na naučnom i obrazovnom nivou od 1964. godine, učenici mogu da izvedu zaključke o važnosti i uticaju uspostavljene saradnje na razvoj nauke u Srbiji i Jugoslaviji. Neke od smernica za analizu i traženje odgovora na temu bila bi pitanja:

- Šta se, na osnovu fotografija iz 1966. i 1971. godine, može zaključiti o značaju uspostavljanja saradnje i uloge senatora Fulbrajta u bilateralnim odnosima dveju država?
- Kako senator Fulbrajt vidi važnost bilateralne saradnje u oblasti nauke i obrazovanja u poređenju s političkim odnosima?
- Koje naučne discipline su bile obuhvaćene programom razmene 1964. godine?
- Kakve vrednosti podržava ova vrsta saradnje prema izvorima iz 1964, s obzirom na ideološke i političke razlike između dve države?
- Da li i danas postoji Fulbrajnov program koji je dostupan studentima i naučnicima iz Srbije?

Realizacijom ove aktivnosti učenici bi, pored razvijanja analitičkih veština kritičkog mišljenja, stekli neke od važnih informacija o bilateralnoj saradnji SAD i Jugoslavije u razvoju nauke i obrazovanja, kao važnih segmenata društvene istorije.

DIPLOMATIJA SA MESECA

Sletanje na Mesec američke misije Apolo 11, 20. jula 1969. godine imalo je globalni odjek. Bio je to događaj koji su direktno pratili milioni ljudi širom sveta, uključujući i Jugoslaviju. U „Misiji dobre volje“ astronauti su, nakon sletanja na Mesec, krenuli na svetsku turneju, dodatno promovišući taj američki uspeh. U kontekstu jugoslovensko-američkih odnosa, poseta posade Apola 11 Beogradu od 18. do 20. oktobra 1969. godine bila je od posebnog značaja jer je Jugoslavija bila jedina socijalistička država koju su astronauti posetili na toj turneji. Sletanje Nila Armstronga, Majkla Kolinsa i Edvina Oldrina u Beograd, nedugo posle njihovog sletanja na Mesec, omogućilo je jugoslovenskoj javnosti da se bliže upozna sa američkim svemirskim programom i njegovim dostignućima, ali i da bude deo globalne proslave tog američkog uspeha. Zainteresovanost za tehnološki napredak i svemirsku trku jugoslovenski predsednik Josip Broz Tito pokazao je i tokom prve posete SAD, koju je započeo posetom Hjustonu i Svemirskom centru NASA 30. oktobra 1971. godine.

LINKOVI:

- **Poseta posade Apolo 11 Domu pionira:**
https://www.youtube.com/watch?v=x_6jhnQITPE&t=73s
- **TV prilog „Gde je Bog posle Apola 8?“, 20. februar 1969. (I i II deo):**
<https://www.youtube.com/watch?v=y86pviCqGt4>
<https://www.youtube.com/watch?v=VeYrLbg1BuY>
- **Pesma Mašinke Lukić „Apolo 9“:**
<https://www.youtube.com/watch?v=RtaLnz0CbH0>
- **Pesma Olivere Vučo „Himna Čoveku“ (tekst Bože Timotijevića i muziku Vojislava Kostića):**
<https://www.youtube.com/watch?v=d579HJ4WJc8>
- **„Apolo, srpska sedmorka i David Vujić“:**
<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-49096345>
- **„Vi ste svet – Apolo“:**
https://www.youtube.com/watch?v=qKMJXone_74

IZVORI:

„Slušaoci na Meseцу“, *TV novosti*, 18. jul 1969.

„[...] U nedelju, 20. jula, od 21.20 do 21.30 modul će se spustiti na Mesečevu tle, a slušaoci Radio Beograda uključice se u direktan prenos, kao i sve radio-stanice sveta. Glavni reporteri biće, u stvari, kosmonauti, čije će se reči istog trenutka prevoditi na naš jezik. Centralni događaj ekspedicije na Mesec odigrava se u istorijski ponedeljak 21. jula 1969!

Naša emisija trajaće od 7 do 10 časova i pružice mogućnost da iskoristimo najnovije tehničke uređaje i damo slušaocu obilje informacija iz oblasti astronautike. Sa kosmičkim brodom obezbedili smo stalnu vezu, a ti novi uređaji omogućice da se povežemo sa našim najpoznatijim naučnicima. Kada Armstrong stupi na tle Meseca, uspostavićemo vezu sa našim dopisnicima iz Njujorka, Londona, Pariza, Moskve – da čujemo kako svet reaguje. Naši slušaoci koji imaju pri ruci telefon moći će da postavljaju pitanja i nama i svim našim sagovornicima, naučnicima i dopisnicima... [...] Najzad, Radio Beograd će se uključiti i u direktan prenos sa spuštanja kapsule Apola 11 u Pacifik i naši slušaoci će biti svedoci trijumfalnog dočeka.“

„Kako su brigadisti reagovali na osvajanje Meseca - Ljubav u krateru“, TV novosti, 25. jul 1969.

„Ni ptica od civila ne sme večeras za vreme prenosa spuštanja Apola 11 na Mesec da uđe u naselje, ni ptica od brigadira ne sme da izleti iz njega! Naređenje zamenika komandanta dežurni naselja shvatio je toliko ozbiljno da je malo nedostajalo pa da deo ekipe Televizije Beograd, koja je te večeri snimala reagovanje brigadira na posetu 'Orla' Mesecu, za internacionalni program američke kompanije CBS, oстане – 's one strane rampe'. [...]

Dvadesetogodišnja Ljubica Glončar, prevodilac i vodič pri glavnom štabu, student prve godine Fakulteta političkih nauka u Beogradu, izgovorila je na srpskohrvatskom rečenicu, koju je kasnije, za vreme snimanja, ponovila i na engleskom [...]: 'Uzbuđena sam pri pomisli da ću možda i sama jednom otići na Mesec – na izlet. Igrala bih lopte, šetala...'

[...] Klaru Mandić, apsolvanta Stomatološkog fakulteta, interesovali su likovi astronauta. [...] Za CBS ona nije o njima govorila: 'Osvajanje Meseca neosporno je veliki događaj, ali ne treba samo o tome misliti i okrenuti leđa drugim stvarima. Ne treba zaboraviti da, prema podacima OUN koje sam negde pročitala, ¼ čovečanstva gladuje. Ti ljudi nisu ništa manji od onih koji lete na Mesec.'“

АНКЕТИРАНИ: Љубица Глончар, Клара Мандић (друга и трећа с лева, у првом реду) и Момчило Ж. Жикић (први у другом реду) са репортером Николом Виторовићем и групом бригадира који су учествовали у емисији снимљеној за ЦБС

„Ljudi sa Meseca sutra stižu u Beograd“, *Politika*, 17. oktobar 1969.

„Jugoslavija je jedina zemlja na Balkanu koju ćemo posetiti u toku našeg puta oko sveta. Posebno se radujemo dolasku u Jugoslaviju, jer se divimo jugoslovenskim narodima, a naročito predsedniku Titu. Zadovoljstvo nam je što ćemo prekosutra sleteti u Beograd, ne samo zato što je to veoma interesantan grad, već i zato što u njemu, kao i u ostalim gradovima vaše zemlje, imamo dosta prijatelja. [...] Osvajači Meseca Nil Armstrong i pukovnici Majkl Kolins i Edvin Oldrin, koji od 15. ovog meseca borave u Rimu, stižu u Beograd, 18. oktobra, specijalnim četvoromotornim mlaznim avionom predsednika Niksona. Na 'putu mira' oko sveta će obići 22 zemlje u toku 38 dana.“

„Beograd oduševljeno pozdravio osvajače Meseca“, *Borba*, 19. oktobar 1969.

„Na putu kroz Beograd, čije su glavne saobraćajnice bile zakrčene i prepune sveta, njih su dočekale ovacije i frenetični aplauz. Astronauti su zasipani cvećem, a mnogi mladići bili su se popeli na gradske autobuse i trolejbuse kako bi što bolje videli ovaj jedinstveni prizor.“

[Armstrong:] 'Za mene je posebno zadovoljstvo što sam došao u Jugoslaviju. Moj prvi naučni eksperiment koji sam još kao đak izvršio u školi bila je izrada modela jednog pronalaska Nikole Tesle. [...] Za nas predstavljaju posebnu počast visoka odlikovanja koja ste nam uručili, posebno zbog toga što su narodi Jugoslavije poznati u istoriji po svojoj hrabrosti.“

**БЕОГРАД ОДУШЕВЉЕНО
ПОЗДРАВИО ОСВАЈАЧЕ МЕСЕЦА**

Astronauti, članovi posade Apolo 11, prolaze kroz centar Beograda, 18. oktobar 1969. (Foto Stevan Kragujević)
Jugoslovensko-američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 65.

„Tito odlikovao američke astronaute“, *Borba*, 19. oktobar 1969.

„Predsednik Republike Josip Broz Tito sa suprugom Jovankom primio je juče u podne u Belom dvoru američke astronaute Nila Armstronga, Majkla Kolinsa i Edvina Oldrina.

Pošto se srdačno pozdravio sa svojim gostima i čestitao na epohalnom podvigu, predsednik Tito je uručio hrabrim članovima posade *Apolo-11* visoka jugoslovenska odlikovanja Orden jugoslovenske zvezde sa lentom. Američki astronauti su zahvalili na odlikovanju a zatim su predali predsedniku Titu poklon kopiju mikrofилma sa porukama koje su ostavili u onom istorijskom trenutku kada je čovek prvi put stao na površinu Zemljinog satelita. Astronauti su takođe poklonili predsedniku Titu snimak ploče koju su postavili na mestu gde je Apolo 11 aterirao i na kojoj je zapisano da je tu čovek prvi put dotakao Mesec.“

Jugoslovensko-američki odnosi kroz foto-objektiv, str. 63.

„Osvajači Meseca u poseti Jugoslaviji“, *Borba*, 20. oktobar 1969.

На пријему у Савезном извршном већу Митја Рибичић предао је астронаутима на поклон копије детаља „летилице“ са средњевековне фреске у манастиру Дечанима. Када је у току пријема, који је протекао у изузетно срдечној атмосфери, хор Иво Лола Рибар запевао црначку спиритуалну песму »Nobody knows the trouble I've seen« (Нико не зна моје патње) астронаути су им се придружили.

После конференције за штампу астронаути су посетили Дом пионира где су им млади, уз изведени програм, предали своја сликарска остварења инспирисана освајањем космоса. Пионири су отпевали и песму Војислава Костића комповану у част његовог подвига.

„Kapsula 'Apola 10' u Beogradu“, *Politikin zabavnik*, 2. oktobar 1970.

КАПСУЛА „АПОЛА 10“ У БЕОГРАДУ. — Недавно је на Тргу Маркса и Енгелса у Београду била изложена капсула свемирског брода „АПОЛА 10“ којим су космонаути Томас Стафорд, Џон Јанг и Јуџин Сернан у мају 1969. године тридесет један пут облетели Месец. Њихов лет је био изведен у оквиру генералне пробе за спуштање на Месец и трајао је осам дана. Капсула је у Београду била изложена два дана и око ње су се увек могли видети радознали пролазници

Aktivnost

Na osnovu analize fotografija i tekstova iz štampe, učenici bi trebalo da prepoznaju značaj koji se u Jugoslaviji pridavao sletanju posade Apola 11 na Mesec, kao i dočeku astronauta u Beogradu. Aktivnost učenika podrazumeva donošenje zaključaka na osnovu pisanih izvora – tekstova iz štampe i pesama posvećenih astronautima (opšte euforično raspoloženje građana, stručnjaka, istaknut značaj događaja i dr.) – i prepoznavanje konteksta i uočavanje detalja na fotografijama kao vizuelnim izvorima (zvanični prijem s državnim vrhom, parada kroz Beograd, susreti s decom, uzbuđenje građana i sl.).

Aktivnost se sprovodi u dva koraka.

Prvi korak podrazumeva analizu konteksta i informacija vezanih za želju da se putem direktnog televizijskog prenosa učestvuje u sletanju na Mesec, kao izuzetno važnom istorijskom događaju od univerzalnog značaja. Učenici bi trebalo da istraže pripreme koje su prethodile događaju (komponovanje posebne pesme, organizovanje televizijskog prenosa, iščekivanje građana i dr.).

Drugi korak obuhvata analizu fotografija i tekstova koji se odnose na doček astronauta u Beogradu. Učenici bi trebalo da izdvoje različite aspekte i elemente posete (političke, propagandne, društveno afirmativne, populističke, afektivne i dr.), jer je tom posetom i jugoslovenska država ostvarila međunarodnu promociju. Takođe, učenici bi trebalo da uoče kako su astronauti povezani sa Srbijom (npr. isticanje Nikole Tesle, prijem poklona – detalj kopije freske iz manastira Visoki Dečani i sl.). Aktivnost može da se realizuje u pisanoj, usmenoj ili digitalnoj formi.

MEDICINA

Tokom hladnog rata, medicina je imala značajnu ulogu u jugoslovensko-američkim odnosima, posebno u konceptu medicinske diplomatije, koja je služila kao sredstvo za izgradnju odnosa i unapređenje međusobnog razumevanja. Sjedinjene Države su pružale medicinsku pomoć i ekspertizu Jugoslaviji, doprinoseći razvoju njenog zdravstvenog sistema. Američki lekari i medicinski radnici posećivali su Jugoslaviju, deleći i razmenjujući svoje znanje i stručnost, dok je jugoslovensko medicinsko osoblje imalo priliku da se obuču u najboljim medicinskim centrima SAD. Vrhunac te saradnje predstavljaju posete virusologa Alberta Sejbina, kardiohirurga Majkla Debejkija, Dadlija Džonsona i Džona Luisa. Medicinska diplomatija nije samo doprinela unapređenju zdravstvenog sistema u Jugoslaviji, već je olakšavala kulturnu razmenu i saradnju.

LINKOVI:

- „Heart operation – Live – Michael D Bakey in Belgrade, Second Surgical Clinic“:
<https://www.youtube.com/watch?v=jGEXF-L9FiI&t=320s>
- „U Beogradu otvoreno odeljenje za pulmologiju renovirano novcem vojske SAD“, *Glas Amerike*, 9. mart 2023:
<https://www.glasamerike.net/a/balkan-srbija-sjedinjene-drzave-amerika-donacija-pulmologija-bolnica-vojska-sad/6997564.html>
- „Amerikanci donirali sanitetska vozila srpskim domovima zdravlja“, *Nova.rs*, 26. avgust 2021:
<https://nova.rs/vesti/drustvo/americka-donacija-srbiji-vozila-hitne-pomoci/>

Albert Sejbin (1906–1993) bio je poznati američki lekar i virusolog. Najpoznatiji je po svom revolucionarnom radu u razvoju oralne vakcine protiv dečje paralize. Njegovo istraživanje poliovirusa i njegova uspešna klinička ispitivanja utrli su put za iskorenjivanje te strašne zarazne bolesti. Sejbinova vakcina je bila presudno otkriće u globalnim naporima za iskorenjivanje dečje paralize. Ovaj naučnik je Jugoslaviju posetio čak četiri puta. Tokom posete 1960. godine, poklonio je Institutu „Torlak“ originalne sojeve poliovirusa, što je Jugoslaviju učinilo jednom od prvih zemalja u kojima se proizvodila vakcina protiv dečje paralize. Ta saradnja je pomogla da se poboljša javna zdravstvena infrastruktura, obuču medicinski stručnjaci i iskoreni jedna od najvećih pošasti.

„Pohod protiv dečije paralize“, *Ilustrovana politika*, 12. jul 1960.

„Za dan-dva u Srbiji će početi pravi pohod protiv jedne od najtežih zaraznih bolesti savremenog sveta: dečje paralize. Ovo oboljenje biće savladano domaćom vakcinom, proizvedenom pod rukovodstvom dr Ljubinke Stojković u Odeljenju za polio Higijenskog instituta Srbije.

[...] Vakcina dr Sejbina, koju je autor prošle godine poslao Higijenskom institutu Srbije, primenjena je i u našoj zemlji, u Kragujevcu, gde je njome zaštićeno oko sedam i po hiljada dece od šest meseci do osam godina. [...] Zato je odlučeno da se u Odeljenju za polio Higijenskog instituta priđe spravljanju vakcine sa živim virusima. Uspeh je postignut u rekordno kratkom vremenu, jer je vakcina napravljena posle svega nekoliko meseci rada. To je omogućilo Savetu za narodno zdravlje Srbije da donese naredbu o obaveznoj vakcinaciji, koja upravo treba da počne.“

Dečja paraliza ostavlja teško posledice oduzetosti. One male otklanjaju se savremenim metodama lečenja, koji se uspešno primenjuju i u Savesnom institutu za rehabilitaciju.

ПОХОД ПРОТИВ ДЕЧЈЕ ПАРАЛИЗЕ

Ovih dana почиње masovna vakcinacija dece od šest meseci do sedam godina — živom vakcinom

3a dan-dva u Srbiji će početi pravi pohod protiv jedne od najtežih zaraznih bolesti savremenog sveta: dečje paralize. Ova bolest, koja progoljuje slična gola i ovom nezdravljama bića, poznata u medicini kao virus, biće savladana domaćom vakcinom, proizvedenom pod rukovodstvom dr Ljubinke Stojković u Odeljenju za polio Higijenskog instituta Srbije.

Dosadašnji tok bolesti
Tok ove bolesti u poslednjih trideset godina nema je značajan. Kao što o tome kaže naš poznati stručnjak za infektivne bolesti akademik dr Kosta Todorović:

— Poliomijelit, dečja paraliza, bio je sve do 1928 godine sporadičan bolest. Do tog vremena bili su zabeleženi samo pojedinačni slučajevi obolavanja i među de-

com i među odraslima. Do 1940, na primer, broj obolelih bio je mali — ispod sto godišnjem. Izuzetak je predstavljala 1929 godina, kad je od dečje paralize obolelo 201 lice. U ovom vremenskom razdoblju dečja paraliza je imala veliku smrtnost. Tako, od ruzinog broja obolelih 1929 godine umrlo je 21 odsto, 1940 — 23 odsto, 1934 — 29 odsto i 1928 — 34 odsto. Od 1948 godine broj obolelih se povećavao, tako da je 1953 godine iznosio 710. Te godine umrlo je 41 osoba, što znači da se smrtnost povećala ispod deset odsto. Naše dve godine bio je zabeležen najveći broj obolelih: 1954 godine — 339, a smrtnošću od 7,96 i 1953 godine — 325 sa smrtnošću od 4,31 odsto. Godine 1956 broj prijavljenih bolesnika, togovno se učestvorostrojilo — 1.284! Tada su umrli 93 bolesnika,

najviše u poslednjih 30 godina, ali je procenat smrtnosti, s obzirom na ukupni broj obolelih, bio manji nego, recimo, 1955 godine, i iznosio je 4,22 odsto. U poslednje četiri godine broj obolelih bio je uvek manji nego u 1956 godini.

Ko obolava od paralize
Primarne školsku i vaspitnu o uticaju bolesnika koji obolavaju od dečje paralize. Najviše obolavaju deca od jedne do tri godine, dok su oboljela, u izvesnom smislu, posleđena ove bolesti. U krajevima gde se dečja paraliza javlja epidemijom, obolavala od 14 i 15 godina obolava u nešto većem broju nego manji deca i odrasli. Godine 1956, kada je ova bolest u Srbiji imala najviše epidemije, među obolavlima su se nalazili i jedno novo-rođeno od dve nedelje i zvezdani od 36 godina, koji je uzeo bio i najstariji bolesnik od dečje paralize u nas. I sledeći podatak je, verovatno, mnogo zanimljiviji: do 1957 godine najviše bolesnika bila je iz osnove, a ne gradskog stanovništva. To znači da je bila 1951, ova se ni do danas nije mnogo promenila.

Iskustvo mnogih zemalja pokazuje da se s razvojem vakcinacije i broj oboljela povećava. Na to ukazuju primeri SAD, Danske, Švedske, Francuske, Nemacke, SSSR i drugih. Zbog toga su ove zemlje, posle otkrivanja vakcine protiv dečje paralize — što je prvi put u svetu pošlo za rukom američkom naučniku dr Salku — prihvatile upotrebu obavezne i sistematizovane vakcinacije. Vakcine dr Salka, po-

Oko 1.800 vakcina važno je Higijenski institut Srbije, kojima se stručnjaci služe za spravljanje „žive vakcine“.

„Profesoru Sejbinu uručeno visoko odlikovanje“, *Borba*, 7. april 1966.

„Predsednik SANU Velibor Gligorić predao je juče profesoru Alberu Sejbinu Orden jugoslovenske zastave sa lentom. Svečanosti održanoj u prostorijama Akademije prisustvovao je veliki broj akademika, javnih, političkih i kulturnih radnika, profesora Univerziteta, predstavnika Saniteta JNA i predstavnik ambasade SAD u Beogradu.

Predsednik Republike Josip Broz Tito odlikovao je profesora Alberta Sejбина visokim jugoslovenskim odlikovanjem za njegov bogati istraživački i naučni rad i naučne zasluge, kao i za njegovu posebnu ljubav prema našoj zemlji koju je veliki naučnik izrazio stavljajući Jugoslaviji na slobodno raspolaganje svoju vakcinu protiv dečje paralize.“

ПРЕДСЕДНИК ТИТО ПРИМИО ДР АЛБЕРТА СЕЈБИНА

Председник Тито и др Алберт Сејбин

„Srce na ekranu“, *Borba*, 20. avgust 1967.

„Jedan od najpoznatijih svetskih hirurga, Majkl de Bejki, juče je oko 9 časova na Drugoj hirurškoj klinici Medicinskog fakulteta u Beogradu započeo devetu operaciju srca u Jugoslaviji, a nekoliko minuta pre 12 njegovi saradnici završili su operaciju.

Desetine najpoznatijih beogradskih hirurga imali su prilike da preko televizijskog ekrana prate operaciju koja nije nepoznata našim hirurzima, ali koja u izvođenju Majkla de Bejkija traje znatno kraće nego inače i poseduje svojstvene kvaliteta.

Jugoslovenski televizijski gledaoci takođe su juče posle podne pratili rad spretnih ruku dr Majkla de Bejkija. Njegovu drugu operaciju obavljenju u toku popodneva za gledaoce više evropskih zemalja, prenosila je Evrovizija, neposredno iz operacione sale u Beogradu.

U zgradi SIV-a predsednik Saveznog izvršnog saveta za zdravstvo i socijalnu politiku dr Nikola Georgijevski primio je juče dr Majkla de Bejkija, profesora Univerziteta u Hjustonu. [...] Majkl de Bejki je tom prilikom izjavio da je retko u kojoj zemlji koju je dosad posetio imao priliku da vidi da vlada poklanja toliki iznačaj unapređenju zdravstvene zaštite.“

СРЦЕ НА ЕКРАНУ

Operaciju obolalei ljudske srca koju je juče u Beogradu obavio poznati hirurzi Majkla de Bejki, posmatrali bezbrojni gledaoci televizije u Evropi

Jedan od najpoznatijih svetskih hirurga, Majkl de Bejki, juče je oko 9 časova na Drugoj hirurškoj klinici Medicinskog fakulteta u Beogradu započeo devetu operaciju srca u Jugoslaviji, a nekoliko minuta pre 12 njegovi saradnici završili su operaciju.

Desetine najpoznatijih beogradskih hirurga imali su prilike da preko televizijskog ekrana prate operaciju koja nije nepoznata našim hirurzima, ali koja u izvođenju Majkla de Bejkija traje znatno kraće nego inače i poseduje svojstvene kvaliteta. Jugoslovenski televizijski gledaoci takođe su juče posle podne pratili rad spretnih ruku dr Majkla de Bejkija. Njegovu drugu operaciju obavljenju u toku popodneva za gledaoce više evropskih zemalja, prenosila je Evrovizija, neposredno iz operacione sale u Beogradu.

U zgradi Saveznog izvršnog saveta za zdravstvo i socijalnu politiku dr Nikola Georgijevski primio je juče dr Majkla de Bejkija, profesora Univer-

ziteta u Hjustonu. U toku razgovora kojem su prisustvovali profesor dr Radomir Terpić, profesor dr Vojislav Stojanović i profesor dr Vojislav Vujađinović, gost je pokazao veliko zanimanje za jugoslovensko zdravstveno zakonodavstvo. Majkl de Bejki je tom prilikom izjavio da je dosad posetio, imao priliku da vidi da vlada plaćanja toliko značaj unapređenju zdravstvene službe. Iskustvo koje sam steкао saradujući sa našim lekarima, sada, kao i pri- likom ranijeg boravka u vašoj zemlji, pokazalo mi je da je medicinska služba u Jugoslaviji na visokom nivou, izjavio je dr De Bejki.

Dr De Bejki za vreme operacije

Uveličani američki kardio-hirurg u toku juče- rne prepoznate operacije zamenio je 33. godišnjem pacijentu obolali srčani zalistak veštačkim. Patri- jent je ovu operaciju, koja se završila u najkomplikovanije Beogradu komentarisao je izjavom: Operacija je tra- jala oko 2 časa. Poslednjom operacijom, prenosima pre- ko Evrovizije i u Italiji

Dr B. ŠEKLER

„Poverenje u ljudsko srce“, *Nin*, 27. avgust 1967.

„Još su nam pred očima dramatične slike koje smo pratili na ekranima naših televizora: otvoreni ljudski grudni koš, srce koje kuca i vešte, hitre ruke koje sigurnim potezima prekrajaju čovekov najosetljiviji organ. U ovoj do krajnosti napetoj trci sa fatalnim, poremećenim biološkim zakonima koji svake godine šalju milione ljudi u smrt, doktor Dibejki je pobedio. [...] Tog dana, 19. avgusta 1967, bili smo očevici jednog podviga koji će iz dana u dan, zahvaljujući uveliko i požrtvovanom hirurgu iz Hjustona, postajati sve običniji. [...] Tog dana, u Beogradu, televizija je učinila još veći podvig: svet je svela na dimenzije samo jednog ljudskog srca. [...] Taj dan nije bio samo trijumf nauke već i pojedinca, naučnika koji živi samo za nju i zbog nje. U hirurškoj karijeri doktora Dibejkija bila je to samo jedna od svakodnevnih epizoda, rutinerska igra sa najvećim neprijateljem čoveka, iz koje on samo poneki put ne izađe kao pobednik.“

ЈОШ СУ нам пред очима драматичне слике које смо пратили на екранима наших телевизиора: отворени људски грудни кош, срце које куца и веште, hitre ruke koje sigurnim potezima prekrajaju čovekov najosetljiviji organ. U ovoj do krajnosti napetoj trci sa fatalnim, poremećenim biološkim zakonima koji svake godine šalju milione ljudi u smrt, doktor Dibejki je pobedio. [...] Tog dana, 19. avgusta 1967, bili smo očevici jednog podviga koji će iz dana u dan, zahvaljujući uveliko i požrtvovanom hirurgu iz Hjustona, postajati sve običniji. [...] Tog dana, u Beogradu, televizija je učinila još veći podvig: svet je svela na dimenzije samo jednog ljudskog srca. [...] Taj dan nije bio samo trijumf nauke već i pojedinca, naučnika koji živi samo za nju i zbog nje. U hirurškoj karijeri doktora Dibejkija bila je to samo jedna od svakodnevnih epizoda, rutinerska igra sa najvećim neprijateljem čoveka, iz koje on samo poneki put ne izađe kao pobednik.“

Тог дана, 19. августа 1967., били смо сведоци једног подвига који ће из дана у дан, захваљујући у великој и пожртвованој трци са фаталним, поремећеним биолошким законима који сваке године шаљу милионе људи у смрт, доктор Дибек је победио. На крају, објавило се да постоје које су коришћене како је описано претходним бројем часописа „Нина“.

Тог дана, 19. августа 1967., били смо сведоци једног подвига који ће из дана у дан, захваљујући у великој и пожртвованој трци са фаталним, поремећеним биолошким законима који сваке године шаљу милионе људи у смрт, доктор Дибек је победио. На крају, објавило се да постоје које су коришћене како је описано претходним бројем часописа „Нина“.

Тог дана, 19. августа 1967., били смо сведоци једног подвига који ће из дана у дан, захваљујући у великој и пожртвованој трци са фаталним, поремећеним биолошким законима који сваке године шаљу милионе људи у смрт, доктор Дибек је победио. На крају, објавило се да постоје које су коришћене како је описано претходним бројем часописа „Нина“.

Доктор Дибек је хирург. Био је то један од највећих хирурга. За њега је људски живот драгоценији од сваког другог и њега, људско срце.

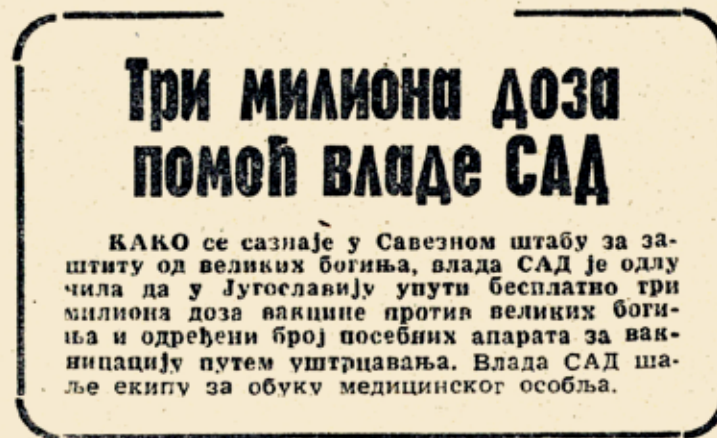
Мас ЕРИСТАЈ

Majkl Debejki (1908-2008) bio je poznati američki kardiovaskularni hirurg i medicinski inovator. Dao je značajan doprinos u oblasti kardiohirurgije, pionirskih tehnika kao što su prenosnica koronarne arterije i implantati veštačkog srca. Debejki je igrao ključnu ulogu u unapređenju oblasti kardiovaskularne medicine kroz svoja istraživanja, hiruršku ekspertizu i izume. Izveo je preko 60.000 uspešnih operacija, spasavajući živote. Ovaj kardiolog svetskog renomea je tokom leta 1967. godine boravio u Jugoslaviji i zajedno sa kolegama iz Ljubljane i Beograda obavio 10 operacija na otvorenom srcu, a ona koju je obavio 19. avgusta u Drugoj hirurškoj klinici Univerziteta u Beogradu je direktno televizijski prenošena. Pored toga je početkom 1980. godine postao deo lekarskog konzilijuma koji je lečio predsednika Josipa Broza Tita.

„Tri miliona doza pomoć vlade SAD“, *Večernje novosti*, 30. mart 1972.

Radina Vučetić, *Nevidljivi neprijatelj: Variola vera 1972*, Beograd: Službeni glasnik, 2022, 186.

„Specifičan položaj Jugoslavije u hladnom ratu doprineo je tome da je ona postala ‘ciljani’ objekat hladnoratovske vakcinalne diplomatije, ali i pokazatelj delimično propagandno iznuđene, ali svakako dobrodošle međunarodne solidarnosti. [...] Pomoć Jugoslaviji uputili su SZO (500.000 odmah na početku epidemije), DR Nemačka (60.000), SR Nemačka (125.000), Albanija (200.000), Francuska (225.000), Holandija (250.000), Grčka (300.000), Rumunija (300.000), Bugarska (600.000), a najveću pomoć dali su Kina (3.500.500), SAD (3.251.000), SSSR (3.000.000 doza i 2.000 doza hiperimunog gamaglobulina) i Švajcarska (2.325.000).“

**„Vakcinacija džet-pištoljem“ u: Radina Vučetić,
*Nevidljivi neprijatelj: Variola vera 1972, 182.***

„Dolazi dr Džonson“, Ilustrovana politika, 31. jul 1984.

„Poznati kardiohirurg iz Milvokija potvrdio je da će od 9. septembra u Beogradu operisati teške srčane bolesnike koji bi, inače, morali da traže pomoć u inostranstvu.

‘Veoma sam zahvalan vašoj redakciji i Kliničkom centru u Beogradu što ću uskoro sa svojim kolegama posetiti Beograd, jedan od vodećih medicinsko-naučnih i nastavnih centara u svetu. Posebno mi je drago što ću raditi sa jugoslovenskim lekarima što predstavlja uzajamno dopunjavanje medicinske nauke, posebno hirurgije srca. Radujem ce susretu s lekarima koji su imali prilike da budu u Milvokiju i rade sa mojom ekipom. ...’, stoji, između ostalog, u pismu koje nam je uputio profesor Dadli Džonson.

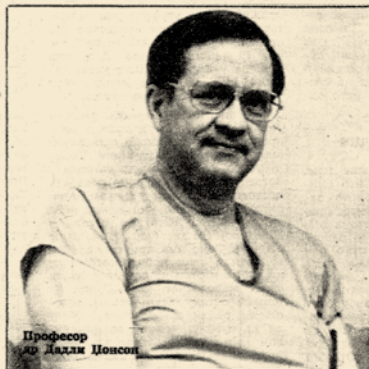
[...] I rukovodilac hirurške ekipe profesor Borislav Vujadinović, koji je do danas obavio na desetine operacija na otvorenom srcu, priprema svoj tim. Oni će asistirati američkim lekarima. ‘Dolazak dr Džonsona imaće višestruku korist za pazvoj hirurgije u našoj zemlji’, kaže dr Vujadinović. ‘Jedna operacija bajpasa u SAD košta oko 30.000 dolara. Međutim, želim da istaknem da je profesor Džonson danas jedna od najpoznatijih ličnosti u svetu koji je uveo u koronarni bajpas specijalni metod: dovodi krv u obolele srčane arterije korišćenjem spoja unutrašnje mamarne arterije. Za ovo je danas zainteresovana cela Evropa.’

[...] Američki hirurg, iako dolazi sa svojom ekipom, operisaće s jugoslovenskim lekarima. To će mnogo značiti za usavršavanje naših mladih hirurga.“

**Познат
кардиохирург
из Милвокија
потврдио је
да ће од
9. септембра
у Београду
оперисати
тешке срчане
болеснике
који би, иначе,
морали да
траже помоћ
у иностранству**

**НА ПОЗИВ «ИЛУСТРОВАНЕ»
И КЛИНИЧКОГ ЦЕНТРА БЕОГРАД**

ДОЛАЗИ ДР ЏОНСОН

Професор
др Дадли Џонсон

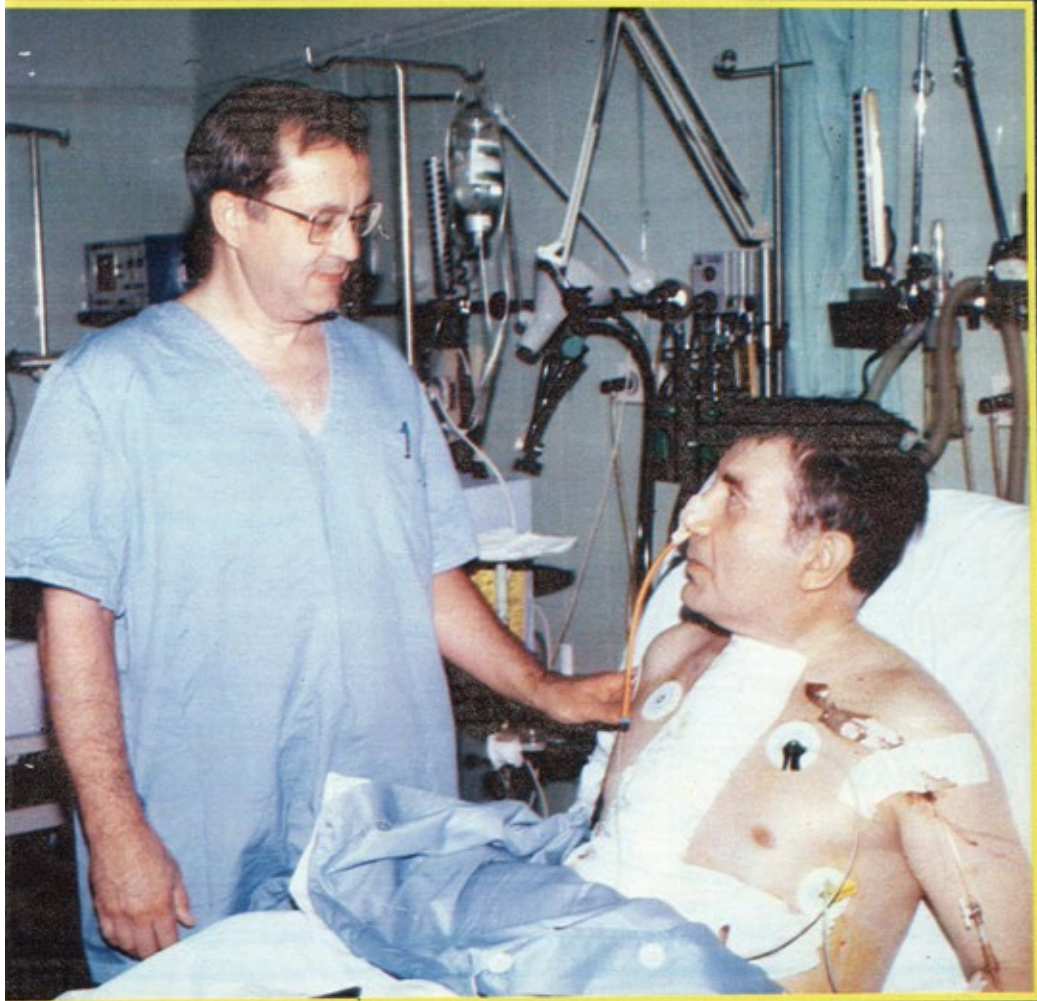
**ИЛУСТРОВАНА
ПОЛИТИКА**

БРОЈ 1350 • 18. IX 1984 • 40 ДИНАРА

Издавач: ЈП „Илустрована Политика“ АД, Београд, Београдска 24
Издање: 1984. Штампа: СМБ Београд. Контакт: Београд 871 31

ДР ЦОНСОН ОПЕРИШЕ У БЕОГРАДУ

АРТЕРИЈА СПАСАВА СРЦЕ

„Arterija spasava srce“, Ilustrovana politika, 18. septembar 1984.

Aktivnost

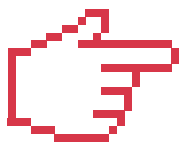
Na osnovu tekstualnih i audio-vizuelnih izvora o operaciji srca koju je hirurg Majkl Debejki, univerzitetski profesor iz Hjustona, izveo u Beogradu avgusta 1967. godine, učenici treba da razumeju značaj tog događaja u svetskim i lokalnim razmerama. Učenici će iz izvora izdvojiti informacije koje se odnose na društvene, političke, tehnološke aspekte tog događaja i objasniti njegovu recepciju u jugoslovenskoj javnosti. Kako bi razumeli društveni značaj i posebnost samog događaja, učenici treba da prepoznaju napore uložene u organizaciju, za to vreme, izuzetno zahtevnog televizijskog prenosa uživo, prisustvo mnogih domaćih medicinskih stručnjaka, međunarodni prenos operacije putem Evrovizije, zvanični doček dr Debejkija na visokom državnom nivou, izveštavanje medija o operaciji, najave budućih svemirskih putovanja i slično.

Svoje zaključke učenici mogu da saopšte usmeno, u pisanoj ili digitalnoj formi. U daljem toku časa, nastavnik bi mogao podstaći diskusiju sa učenicima koristeći i druge primere, kako bi se produbila tema globalnog značaja medicine, naučnih dostignuća i međunarodne saradnje za društveni napredak i opstanak čovečanstva.

AMERIČKI BIZNIS NA SOCIJALISTIČKI NAČIN

Jugoslovenska privreda je, nakon perioda oslanjanja na ekonomsku pomoć iz inostranstva, počela da sprovodi korenite reforme. Početkom pedesetih u Jugoslaviji je, kao znak nezavisnosti od Sovjetskog Saveza, počeo da se razvija sistem samoupravnog socijalizma koji je podrazumevao uvođenje društvene svojine, a preduzeća su dobila veću autonomiju. Sa željom da intenzivira ekonomske odnose sa inostranstvom, a naročito sa zapadnim zemljama, Jugoslavija je počela da sprovodi ekonomske reforme tokom prve polovine šezdesetih godina. Dok su američki proizvodi lako nalazili put do jugoslovenskih potrošača, razmena u obrnutom smeru bila je mnogo zahtevnija. Slikovit primer jugoslovensko-američke ekonomske razmene, na kojem se najbolje videla jugoslovenska poslovna orijentacija, odvijao se u zajedničkim ulaganjima. Posredstvom zajedničkih ulaganja sa američkim kompanijama, jugoslovenska preduzeća su usvajala moderne tehnologije i znanja, dok su ih strani investitori posmatrali kao priliku za prodor na nova tržišta. Neke od najpoznatijih američkih kompanija koje su ulagale u Jugoslaviju bile su *Džilet* (Gillette), *Dženeral motors*, *Hanivel* i *Mekdonalds*.

Zajednička ulaganja (*joint ventures*) predstavljaju poseban oblik poslovne saradnje u kojem dve kompanije ili više njih udružuju svoj novac, tehnologiju i znanja kako bi zajednički realizovale određeni poslovni projekat. Tokom 1967. godine, Jugoslavija je postala prva socijalistička zemlja koja je uvela zakone o ulaganju stranog kapitala u formi zajedničkih ulaganja. Sve do kraja osamdesetih godina, maksimalan procenat učešća stranog partnera u zajedničkom ulaganju na prostoru Jugoslavije iznosio je 49%.

LINKOVI:

- **Reklama za Yugo 45 u SAD:**
<https://www.youtube.com/watch?v=SwQsJRBM7Vo>
- **Yugo Florida reklama:**
https://www.youtube.com/watch?v=Ogl_pUjGsok
- **Yugo u filmu *Die Hard with a Vengeance* (1995):**
https://www.youtube.com/watch?v=kSe_H9GbXxc
- **Yugo u filmu *Dragnet* (1987):**
<https://www.youtube.com/watch?v=TcMSiqo3g7k>

IZVORI:

„Pismo iz SAD”, *Nin*, 17. mart 1974.

„Gospodin Luis Rejnolds iz Norviča (država Konektikat, SAD) poslao je pismo zemunskom 'Navipu' kojim izražava veliko zadovoljstvo što može da kupi 'Navipovo' vino u SAD. 'U toku prošlih 10 godina probao sam razne vrste evropskih vina [...] Pre otprilike godinu dana probao sam i 'Navipova' vina i moja potraga za dobrim vinima izgleda da se završila', piše Rejnolds. On dodaje 'Navipov' game je najbolje vino koje sam pronašao i to je jedino vino koje pijem u poslednje vreme.'“

Винарство

ПИСМО ИЗ САД

Господин Луис Рејнолдс из Норвича (држава Конектикат, САД) послао је писмо земунском „Навипу“ којим изражава велико задовољство што може да купи „Навипово“ вино у САД.

„У току прошлих 10 година пробао сам разне врсте европских вина... Пре отприлике годину дана пробао сам и „Навипова“ вина и моја потрага за добрим винима изгледа да се завршила“, — пише Рејнолдс. Он додаје:

„Навипов“ game је најбоље вино које сам пронашао и то је једино вино које пијем у последње време.“

Пошто говори о методама које убрзавају ферментацију и о ономе што ми зовемо „стручним мућкама“, господин Рејнолдс завршава своје писмо: „Нека бог спречи да такве методе икад уђу у Југославију“.

M. Ko., „Nova investicija u Kikindi: Livnica sa Dženeral Motors-om“, 4. Oktobar: organ radničkog saveta Livnice željeza i tempera, jul 1976.

„Juni ove godine će svakako biti jedan od onih meseci u godini, čiji će događaji vezani za modernizaciju i investicionu izgradnju našeg kolektiva, ostati zabeleženi u analima razvoja Livnice, jer 8. juna na Bledu je potpisan Sporazum sa General Motorsom o nameri sklapanja ugovora o zajedničkom ulaganju u fabriku odlivaka i obrade odlivaka. [...] Početak ove proizvodnje predviđa se 1980. godine, a pun kapacitet sa kompletnom proizvodnjom u 1981. godini. [...] Sporazumom se predviđa da obe strane ulože svoja sredstva za investicije i to: Livnica bi uložila 51% od ukupne vrednosti cele investicije, a 49% General Motors. [...] Cela ova proizvodnja [...] izvozila bi se za fabrike General Motorsa u Evropi, a na prvom mestu obrađeni odlivci izvozili bi se za potrebe automobilske industrije firme 'OPEL'. [...] U ovoj novoj savremenoj fabrici sa svim pratećim odeljenjima zaposlilo bi se oko 900 radnika. Ukoliko dođe do realizacije ovog programa, onda će to biti prvi ugovor General Motorsa u našoj zemlji a i u ovom delu istočne Evrope.“

ЛИВНИЦА СА ГЕНЕРАЛ МОТОРС-ОМ

- О заједничком улагању потписан Споразум — Постоји сагласност покрајинске, републичке и Савезне привредне коморе — За ову производњу неће требати увозне сировине

RADIAL TG 605 Tigar B.F. GOODRICH-USA

RUBBER PRODUCTS INDUSTRY

Tigar

- THE NEW GENERATION OF TG 605 SERIES 70 RADIAL TYRES — FIRST IN YUGOSLAVIA
- LOWER TREADS
- STEEL BELT IN THE BRAKER
- UP-TO-THE-MINUTE DESIGN

Ekonomska politika, 9. oktobar 1979. godine.

„Ei-Honeywell informacijski sistemi“, Računari, jul 1984.

„Ei-Honeywell Informacioni sistem je preduzeće sa zajedničkim ulaganjem (*joint venture*) američke firme 'Honeywell Information System' Inc. sa središtem u Mineapolisu, poznatog svetskog proizvođača računara, 'Elektronske industrije', Niš jednog od najpoznatijih preduzeća u oblasti elektronike i digitalne tehnike u Jugoslaviji i 'Progres', OOUR 'Progres-Informatika', Beograd, kao generalnog zastupnika i distributera opreme Honeywell, za koju pruža korisnicima svu stručnu pomoć, i kao takvo preduzeće bazirano na uspešnoj saradnji 3 partnera obavlja sledeće delatnosti: Proizvodnju DPS6 modela mini, srednjih i velikih računara, video terminala i serijskih štampača iz proizvodnog programa Honeywell-a. Plasman mini, srednjih i velikih računara na jugoslovenskom tržištu. Export mini, srednjih i velikih računara u više od 50 zemalja sveta, posebno u nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju. Projektovanje informacionih sistema, Razvoj aplikativnih softvera. Distribuciju sistemskog softvera i aplikativnih paketa. Instaliranje, održavanje i poslove field - engineering-a. Obuku korisnika računarskih sistema.“

Ei Honeywell
INFORMACIONI SISTEMI

PROGRES

Ei — HONEYWELL INFORMACIONI SISTEMI

„Ei-HONEYWELL“ informacijski sistem je preduzeće sa zajedničkim ulaganjem (*JOINT VENTURE*) američke firme „HONEYWELL INFORMATION SYSTEM“ Inc. sa središtem u Mineapolisu, poznatog svetskog proizvođača računara, **ELEKTRONSKE INDUSTRIJE**, Niš jednog od najpoznatijih preduzeća u oblasti elektronike i digitalne tehnike u Jugoslaviji i „PROGRES“, OOUR 'PROGRES-INFORMATIKA', Beograd, kao generalnog zastupnika i distributera opreme HONEYWELL, za koju pruža korisnicima svu stručnu pomoć, i kao takvo preduzeće bazirano na uspešnoj saradnji 3 partnera, obavlja sledeće delatnosti:

- Proizvodnju DPS6) modela mini, srednjih i velikih računara, video terminala i serijskih štampača iz proizvodnog programa Honeywell-a
- Plasman mini, srednjih i velikih računara na jugoslovenskom tržištu
- Export mini, srednjih i velikih računara u više od 50 zemalja sveta, posebno u nesvrstane zemlje i zemlje u razvoju
- Projektovanje informacionih sistema
- Razvoj aplikativnih paketa
- Distribuciju sistemskog softvera i aplikativnih paketa
- Instaliranje, održavanje i poslove field-engineering-a
- Obuku korisnika računarskih sistema

Svi računari se proizvode pod znakom „Ei-HONEYWELL“, koji garantuje kvalitet, proizvoda na svetskom nivou, sa automatski prenetim novim znanjima i otkrićima samog „HONEYWELL“ a

Danas na 5-godišnjicu potpisivanja „JOINT VENTURE“ Ugovora, možemo se pohvaliti da smo sa otvaranjem nove fabrike u Nišu (1. maj 1981) uspešni da zadovoljimo velike potrebe jugoslovenskog tržišta, i dostavili plasiramo preko 300 sistema koji su dobili mnoge pohvale i priznanja od strane zadovoljnih korisnika.

Proizvodnja računara „Ei-HONEYWELL“

„Ei-HONEYWELL“ NUDI OPREMU PO POTREBAMA I MOGUĆNOSTIMA KORISNIKA, ZATO, POTRAŽIMO REŠENJE ZAJEDNO!

DPS 6/95

Računski centar sa sistemom „Ei-HONEYWELL“ DPS 6/95 Karakteristike tog modela su:

- najbrži model iz serije Ei-HONEYWELL DPS6
- 32 — bitni procesor visok performansi za komercijalne i naučne obrade
- memorija kapaciteta 2 MB do 16 MB
- mogućnost priključivanja do 112 terminalskih radnih jedinica i/ili komunikacionih linija
- kapacitet diska do 3.5 GB (igra bajt)

Elektronska industrija Niš
Ei-HONEYWELL
DPS 6/95

Honeywell
SECTION MARKETING
Ei-HONEYWELL

PROGRES
OOUR 'PROGRES-INFORMATIKA'
BEOGRAD

Višnja Marjanović, „Poslovnost na američki način: Daju avion za šunku“, *Ilustrovana politika*, 19. avgust 1986.

„U Long Biču je središte velike fabrike aviona 'Mekdonel Daglas' od koje Jugoslavija kupuje letelice, a pod čijim okriljem posluje i naša turistička agencija 'Kompas'. [...] 'Sa Jugoslavijom saradjujemo već dvadeset godina, otkakao su JAT i 'Ineks' kupili prve avione, a želja nam je da pomognemo izvoz i privredu. U početku je bilo teško, ali sada smo stekli prijatelje i upoznali sve više republike i pokrajine, obišli gotovo sve fabrike. Tražili smo način da svakoj zemlji omogućimo kupovinu naših aviona i došli do tog ofset-programa koji bih nazvao visokim stepenom trampe. Vi letite 'Daglasovim' avionima, 'Daglasovi' radnici doručkuju jugoslovensku šunku i putuju u Evropu i Jugoslaviju kao turisti. Iz te potrebe za dobrom organizacijom putovanja širom starog kontinenta rodila se naša saradnja sa 'Kompasom'. Sad smo jedna porodica.“

ПОСЛОВНОСТ НА АМЕРИЧКИ НАЧИН

ДАЈУ АВИОН ЗА ШУНКУ

Дана Мери Мери... (text continues)

На истража омиљеница

... (text continues)

ДАЈУ АВИОН ЗА ШУНКУ

... (text continues)

Надлетана Мери

... (text continues)

Мери Веа „Монста“

... (text continues)

... (caption text)

Bogosav Marjanović, „Beogradski orači na američkim njivama“, *Ilustrovana politika*, 1. april 1986.

„Kragujevački 'jugo' više nije sam u Sjedinjenim Američkim Državama. Društvo mu prave i naši traktori. Industrija mašina i traktora sa Novog Beograda počela je odnedavno na ovom velikom tržištu da prodaje svoje motorne 'orače'. Industrija traktora i mašina proizvodi godišnje 42.000 traktora, 35.000 motokultivatora i oko 100.000 raznih priključnih mašina. Za trideset godina postojanja napravila je oko pola miliona traktora od čega je više od sto hiljada plasirala na strano tržište. Izvozilo se uglavnom u nerazvijene zemlje: Indiju, Tanzaniju, Libiju. [...]

A u Americi?

'Tamo smo poslali prvu pošiljku', kaže Nedeljković, 'od 150 traktora'. Proba je kaže uspjela i sada spremamo premijeru, odnosno serijski izoz koji počinje u julu. [...] 'Naši traktori mogu da konkurišu stranim jer imamo odlične stručnjake u službi za razvoj koji su stvorili sve naše mašine, a i radnike. Uz to, naš glavni adut je da smo od drugih proizvođača jevtiniji za 40%. Tako da ćemo i kvalitetom i cenom dobiti bitku za Ameriku.'"

**Milica Šibalić, „Balkanski metak zviždi prerijom“,
Ilustrovana politika, 16. jun 1987.**

„Everybody needs yugo sometimes’ – ‘Svako u jednom trenutku poželi jugo’ – ovakva reklama za naš najunosniji izvozni proizvod može se videti u televizijskim reklamama i štampi. Osnovna propagandna poruka se zatim razrađuje: to je najjevtiniji i najmanji auto na američkom tržištu, najmanje troši, najmanje se mesečne otplate kredit. [...] Reklama još hoće da kaže da je naš ‘jugo’ pravi auto za zakrčene gradske ulice, pretrpane parkinge, tanji džep i gotovo neverovatno ograničenje brzine vožnje i na najvećim autoputevima Amerike.

[...] Najsvežije statistike još kažu da 52 odsto kupaca ‘juga’ čine žene, da je 56 odsto kupaca u braku, da ih 86 odsto ima između 18 i 45 godina, 71 odsto godišnja primanja manja od 40 hiljada dolara i da je među 28 odsto studenata. Devet od deset kupaca videli su reklame za ‘jugo’ na televiziji ili u štampi, ali je prodaja naglo skočila (3.990 dolara).“

Introducing the same old idea.

YUGO \$3990

THE ROAD BACK TO SENSIBILITY

FOR THE YUGO DEALER NEAREST YOU CALL 1-800-USA-YUGO

In 1969...
...you could put 34 people*
in the least expensive car sold in the U.S.

In 1987...
...you can put 33 people**
in the least expensive car sold in the U.S.

History repeats itself.
simple, basic, affordable transportation

YUGO ANN ARBOR
287 WASHINGTON PHONE 434-8008

1988 Yugos available from \$4199

*The Yugo 1988 is a four-seater. Pre-1969 four-wheel drive vehicles with a 20-21 cubic foot load capacity. **The Yugo sports a 70-hp overhead-cam engine, 4-speed manual transmission, 107-hp independent suspension, multi-link, shock absorbers, power steering, disc brakes, 1000 cc gas engine, alloy steel body, fuel oil, undercoating, 13-valve alloy, 2000 cc engine, 1200 cc engine, 1200 cc engine, 1200 cc engine.

Aktivnost

Na osnovu analize odabranih izvora, učenici će moći da istraže i ilustruju na koje su načine tržišna privreda i poslovanje između američkih i srpskih kompanija, direktno ili posredno, uticali na razvoj jugoslovenskog i srpskog turizma, ugostiteljstva, kao i na izgradnju održive komunikacije na domaćem i međunarodnom planu tokom sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka. Naredni korak bi bio identifikovati kompanije iz tih sektora koje i dalje posluju u Srbiji i razmotriti značaj i trajnost uspostavljenih veza na osnovu prisustva tih kompanija u savremenom kontekstu.

A red-tinted photograph of various tools including pliers, a hammer, and a wrench on a wooden surface. The tools are arranged on a wooden table with a visible grain. A pair of pliers is in the center, a hammer is on the right, and a wrench is on the left. The background shows a piece of fabric or paper. The word "RADIONICE" is written in white, bold, serif font across the center of the image.

RADIONICE

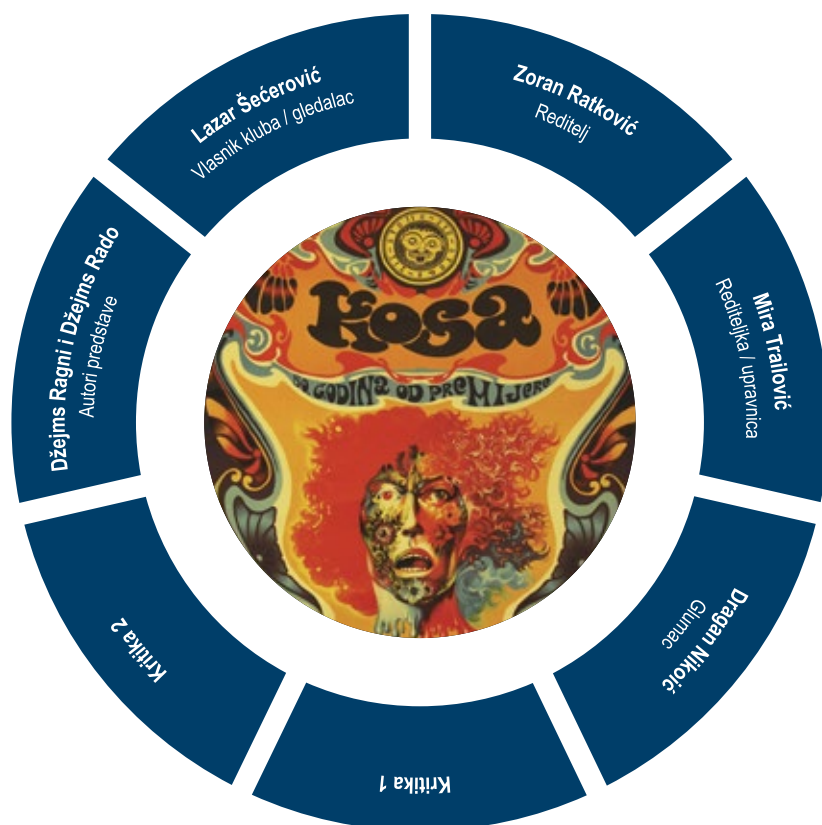
RADIONICA 1

„KOSA“

Cilj radionice je upoznavanje učenika sa idejama i recepcijom američke popularne kulture i kontrakulture u Srbiji krajem šezdesetih godina na primeru predstave *Kosa* pozorišta Atelje 212 iz Beograda (1969), kao i razumevanje kompleksnosti i značaja predstave u kontekstu društvenih prilika, primenom koncepta multiperspektivnosti.

Aktivnosti

Izvori izdvojeni za radionicu „Kosa“ podeljeni su u četiri grupe (vizuelni izvori; svedočanstva autora i gledalaca; novinski članci/pozorišna kritika; audio, audio-vizuelni materijal). Nastavnik ima mogućnost da izvore, pored predloženog, koristi i na druge načine, birajući one aktivnosti i metode za koje smatra da najviše odgovaraju učenicima određenog razreda, uzrasta, znanja ili nivoa postignuća. Neki od izvora su nastali neposredno posle premijere, a drugi su vremenski udaljeni više godina. Prilikom korišćenja svedočanstava kao izvora prvog reda, može se primeniti didaktički model multiperspektivnosti. Svaka od predloženih aktivnosti zahteva rad u blok nastavi ili na dva školska časa.

Pristupi obradi teme:

Kako bi se primenio koncept multiperspektivnosti u nastavi, potrebno je upoznati učenike sa širim vremenskim i kontekstualnim okvirom povezanim s datom temom. U ovom slučaju, taj okvir obuhvata globalne geopolitičke događaje tokom hladnog rata, pobune mladih protiv tradicionalnih vrednosti, rata i konzervativnog društva, što su centralni elementi predstave, kao i društvene i kulturne prilike u SFRJ kasnih šezdesetih. Takođe, učenici bi trebalo da budu upoznati sa osnovnim sadržajem, idejama i istorijatom mjuzikla *Kosa*.

Jedan od načina primene multiperspektivnosti bio bi da učenici u paru istraže i analiziraju stanovišta različitih učesnika u tom događaju. Svaki par bi analizirao po jedno stanovište, što bi podrazumevalo utvrđivanje identiteta i uloge autora izvora u događaju, procenu relevantnosti i objektivnosti izvora. Učenici bi na papiru beležili svoje utiske, zapažanja i zaključke, kako bi u kasnijoj fazi mogli da ih iznesu pred čitavim odeljenjem.

Sledeći korak uključuje usmenu prezentaciju opažanja i zaključaka vezanih za svaku pojedinačnu perspektivu pred čitavim odeljenjem. Na taj način, svi učenici bi bili upoznati sa svakim pojedinačnim izvorom ili tačkom gledišta. Nastavnik bi koordinirao prezentaciju svake perspektive redom, pružajući podršku učenicima kako bi u finalnoj fazi aktivnosti obogatili i povezali različite perspektive, čime bi se tema dublje sagledala iz različitih uglova. Učenička zapažanja, zabeležena na papirima, nakon toga bi bila izložena na tabli ili zidovima učionice, kako bi svi učenici mogli da ih samostalno analiziraju i uporede.

Tokom završnog dela radionice, nastavnik bi vodio učenike ka opštim zaključcima postavljanjem pitanja koja se tiču sličnosti i razlika među stanovištima, njihove pouzdanosti, objektivnosti, vrednosne orijentacije i doprinosa u stvaranju što potpunije slike o vremenu, događaju, učesnicima i posledicama. Poseban fokus bio bi na zaključcima o uticaju te predstave na istoriju kulture i društva u Srbiji, s obzirom na to da je unela ideje i duh nove generacije.

U završnim razmatranjima nastavnik bi dao osvrt na tok i ključne rezultate radionice vrednujući argumentaciju, stavove i način komunikacije učenika tokom realizacije aktivnosti, otvarajući prostor za razumevanje značaja uvažavanja različitih gledišta i identiteta.

LINKOVI:

- <http://www.michaelbutler.com/hair/holding/articles/HairArticles/Newsweek7-7-69.html>

RADIONICA 2

„EVERYBODY NEEDS YUGO SOMETIMES“

Cilj radionice je razumevanje različitih aspekata, nivoa i perspektiva ekonomske saradnje Srbije/Jugoslavije i SAD na primeru izvoza automobila jugo – jednog od najpoznatijih proizvoda fabrike „Zastava“ iz Kragujevca.

Realizacijom ove radionice, kod učenika se stvaraju uslovi za razvijanje koncepta kritičkog i istorijskog mišljenja i ključnih kompetencija (pismenosti; višejezične; digitalne; lične, socijalne i kompetencije učenja; građanske; za preduzetništvo; kulturne svesti i izražavanja), uz podsticanje kreativnosti. Izvođenje radionice zahteva interdisciplinarni pristup (moguće povezivanje predmeta: istorija, srpski jezik i književnost, engleski jezik, likovna kultura, muzička kultura, građansko vaspitanje, sociologija, psihologija) u okviru projektne nastave.

U izvođenju radionice se primenjuje grupni oblik rada u učionici.

Aktivnosti

Učenici će biti podeljeni u nekoliko grupa u zavisnosti od broja učenika u odeljenju. Svaka grupa će funkcionisati kao mala istraživačka i projektno-marketinška agencija. U okviru diverzifikovanog grupnog rada, učenici će međusobno raspodeliti uloge i kreativno pristupiti rešavanju dodeljenih zadataka kroz saradnju i timski rad.

Zadaci za svaku grupu uključuju:

- sprovođenje malog istraživanja na osnovu izvora i dodatnih informacija o dobrim i lošim stranama automobila modela jugo i njegovom plasmanu na američko tržište;
- dizajniranje inovativnog modela jugo automobila za budućnost;
- izradu promotivnog materijala i osmišljavanje kampanje (ekološki održiv, prilagođen zaštiti životne sredine, ekonomski prihvatljiv za širu populaciju, društveno inkluzivan i sl.) za potrebe američkog i potrebe lokalnog/regionalnog tržišta.

Da bi uspešno odgovorili na zahteve, učenici treba da se upoznaju sa sledećim aspektima fenomena:

1. Na osnovu izvora iz štampe i sa internet stranica (npr. emisija *SAT: 40 godina juga* <https://www.youtube.com/watch?v=L9K-QN8m1Q8>) učenici treba da steknu osnovne informacije o istoriji juga, srpsko-američkoj saradnji, plasiranju automobila na američko tržište i izazovima na koje su nailazili distributeri i proizvođači.
2. Upoznavanje s reklamnom kampanjom za američko tržište, analiziranje ekonomsko-propagandnih poruka, slogana (*More freedom for less money* – Više slobode za manje novca; *Yugo, the lowest price dependable transportation* – Jugo, najjeftiniji pouzdani transport; *Everybody needs yugo sometimes* – Svako u jednom trenutku poželi jugo i dr.), načina na koji se jugo predstavljao američkim kupcima. Učenici treba da identifikuju ciljnu grupu (npr. mladi, porodica, stariji), kao i elemente koji su isticali kao poseban kvalitet automobila.

LINKOVI:

- **Reklama za jugo (1985):**
<https://www.youtube.com/watch?v=D2pmkoqlG7c>
- **Reklama za jugo (1986):**
<https://www.youtube.com/watch?v=-a3XfW6iEG4>
- **Reklama za jugo – *Everybody needs Yugo* (1986):**
https://www.youtube.com/watch?v=_pvwd1GqH1w
- **Reklama za jugo (1987):**
<https://www.youtube.com/watch?v=0qaMD5b0MPo>
- **Reklama za jugo – *Yugo America Commercial* (1987):**
<https://www.youtube.com/watch?v=9-rx5JJ4IAc>
- **Reklama za jugo:**
<https://www.youtube.com/watch?v=idXjAqGzjKE>

3. Treća perspektiva je sticanje uvida u statističke podatke o prodaji juga i današnjem broju registrovanih automobila tog modela u SAD. Učenici bi mogli da uporede različite podatke i izvedu zaključke o zastupljenosti na velikom tržištu, tražeći odgovor na pitanje da li je „proboj“ juga u SAD bio komercijalni uspeh ili neuspeh (podaci o ukupnom broju prodatih modela juga u SAD po godinama <https://en.wikipedia.org/wiki/Yugo>; broj evidentiranih jugo automobila u SAD 2021. godine <https://s3-prod>.

autonews.com/2021-12/Total-vehicles-in-operation-by-manufacturer-in-US-through-Q3-2021.pdf). Dodatno, učenici bi mogli da intervjuišu članove uže ili šire porodice o tome da li je neko od njih posedovao ili vozio jugo i kakva su njihova iskustva vezana za kvalitet i ekonomičnost tog automobila.

4. Način na koji je jugo prikazan u holivudskim filmovima učenicima može biti korisna perspektiva za razumevanje stereotipa u američkoj popularnoj kulturi o proizvodima iz socijalističkih država tokom hladnog rata.

Umri muški 3 https://www.youtube.com/watch?v=kSe_H9GbXxc

Policajska posla / Dagnet <https://www.youtube.com/watch?v=TcMSiqo3g7k>

Ko je ubio Monu / Drowning Mona <https://www.youtube.com/watch?v=o8oQsYKaLhE>

5. Tokom devedesetih, automobil jugo je u SAD bio i deo umetničkog, školskog projekta transformacije vozila za svakodnevnu upotrebu u umetnički rad. Studenti su na jugo automobilima izvodili umetničke i konceptualne intervencije, što je zabeleženo na izložbi radova postavljenoj u Njujorku 1995. godine. Učenici imaju priliku da analiziraju i razmotre dodatnu perspektivu koja se neočekivano otvorila za taj automobil u SAD, što može da im posluži kao podsticaj za sopstvenu kreativnost u okviru ovog projekta.

Yugo Art Exhibit 1995. <https://www.youtube.com/watch?v=j2U6ztoln4w>;
<https://www.youtube.com/watch?v=P8msJhy5g44>

Svaka od navedenih perspektiva sagledavanja pozicije automobila jugo u američko-srpskim okvirima treba da posluži kao polazište za istraživačke i kreativne aktivnosti navedene na početku scenarija radionice. Kreativnost učenici mogu da iskažu na različite načine (plakat, video-klip uz korišćenje muzike i sl.), koristeći tradicionalna i digitalna sredstva izražavanja.

Ukoliko se radionica realizuje u okviru bilingvalnog časa, jedna reklamna kampanja (materijal) treba da bude na engleskom jeziku za tržište SAD, a druga na srpskom jeziku za domaće/regionalno tržište. Svoje radove učenici mogu da predstavljaju na engleskom ili srpskom jeziku.

Završna aktivnost – predstavljanje i evaluacija radova.

Za evaluaciju radova nastavnici predmeta koji učestvuju u projektu treba da odrede kriterijume na osnovu predloženih kategorija za nagradu, kako bi vrednovali rad učenika i njihove kampanje. Na kraju bi trebalo da se organizuje mala ceremonija – dodela priznanja za najbolje radove učenika u više kategorija:

istorijsko istraživanje; najinovativniji estetski dizajn novog automobila; koncept najbolje društveno i ekološki odgovorne reklamne kampanje; najbolja kampanja za regionalno tržište; najbolja kampanja za tržište SAD i sl. Proglašenje pobjednika i dodela simboličnih nagrada može se organizovati na nivou škole prilikom obeležavanja nekog od značajnih datuma: Svetski dan obrazovanja o zaštiti životne sredine (26. januar); Dan planete Zemlje (22. april); Svetski dan zaštite životne sredine (5. jun) i sl. Ovom radionicom se, pored istorijskih znanja, podiže svest učenika o značaju zaštite životne sredine, neophodnosti društvene odgovornosti, saradnje i međunarodnog povezivanja, i o potrebi da se razvijaju odnosi interkulturalnosti i inkluzivnosti.

RADIONICA 3

UTICAJI SAD I RAZMENA S JUGOSLAVIJOM

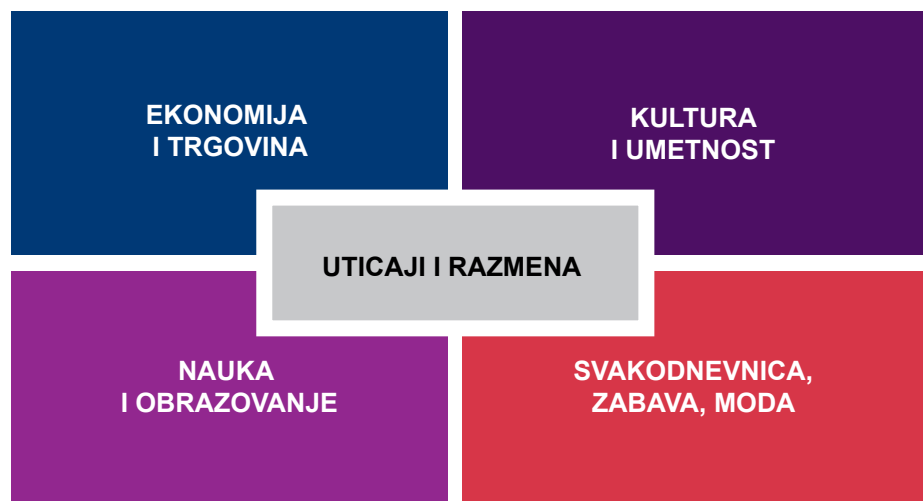
Cilj radionice je da, analizom i upoređivanjem informacija iz izvora, učenici ovladaju određenim veštinama kritičkog i historijskog mišljenja uočavajući i razumevajući važnost, raznovrsnost, višeznačnosti razvojnu dinamiku odnosa između SAD i Jugoslavije/Srbije u različitim oblastima tokom hladnog rata.

Radionica se može izvoditi u okviru nastave istorije, ali i u okviru integrisane/interdisciplinarne nastave s drugim školskim predmetima.

Aktivnosti

Radionicu čine četiri faze: priprema, projektni rad, predstavljanje rezultata i evaluacija radova.

- 1) Učenici će biti podeljeni u četiri grupe, a svaka grupa će dobiti zadatak da, na osnovu primera iz priručnika i dodatnih izvora informacija, istraži po jednu oblast koju im odredi nastavnik (ekonomija i trgovina; kultura i umetnost; nauka i obrazovanje; svakodnevica, zabava i moda). Svaka od tih širih oblasti sadrži različite potkategorije (prehrambena trgovina, industrijski proizvodi; automobili; pozorište i film; medicina, mašinstvo; prirodne nauke; moda i dr.). Učenici će koristiti primere iz priručnika kao osnovu za svoje istraživanje, a nastavnik će im pružiti smernice za dalje istraživanje relevantnom literaturom ili preporučenim zvaničnim internet stranicama institucija, muzeja, pozorišta, umetnika i sl.

Zbog ograničenosti prostora u priručniku, neke od važnih tema nisu predstavljene u punom obimu, pa su, u tom smislu, instrukcije nastavnika za dalje istraživanje veoma važne (ovo se naročito odnosi na oblast umetnosti, gde bi trebalo istaći značaj uticaja na osnivanje Muzeja savremene umetnosti u Beogradu 1958; umetnički opus Marine Abramović u SAD; retrospektivnu izložbu u njujorškom muzeju MoMA *Toward a Concrete Utopia in Yugoslavia*, 2018/2019. <https://www.moma.org/calendar/exhibitions/3931> i sl.).

- 2) Priprema podrazumeva da svaka grupa, u okviru svoje teme, napravi selekciju izvora koje će analizirati i da na flipčart papiru nacrtta tabelu od četiri kolone. U jednu kolonu bi učenici upisivali pojave i konkretne proizvode koji su došli u Srbiju i Jugoslaviju, ili nastali usled uticaja iz SAD. U drugu kolonu bi unosili podatke o američko-jugoslovenskim/srpskim odnosima koji su podrazumevali međusobnu saradnju, ulaganje ili razmenu. Dve kolone bi bile posvećene „tehničkim podacima“. U jednu bi učenici upisivali izvor iz kojeg su preuzeli informaciju, a u drugu hronološke podatke vezane za fenomene uticaja ili razmene, navedene u istorijskim i drugim izvorima informacija. Uvodeći vremensku dimenziju, mogli bi da prate razvojnost uočenih i izdvojenih pojava.

Primer:

		EKONOMIJA I TRGOVINA	
Hronologija	Izvor	Uticaji iz SAD	Razmena i zajedničko ulaganje

- 3) Projektni rad učenika podrazumeva analizu izvora i izdvajanje relevantnih informacija koje će uneti u tabelu nacrtanu na flipčart papiru.

Primer:

		EKONOMIJA I TRGOVINA	
Hronologija	Izvor	Uticaji iz SAD	Razmena i zajedničko ulaganje
jun 1975.	„Prodor u svet biznisa“ – <i>Nin</i>		procesna industrija, proizvodnja mašina i opreme, poljoprivredna, prehrambena industrija, trgovinska razmena...

Izdvajanjem uticaja SAD, razmene ili zajedničkih aktivnosti u određenoj sferi života u Jugoslaviji/Srbiji u okviru tabele, učenici će biti u prilici da uporede nalaze do kojih su došli i steknu uvid u razmere uticaja i značaja SAD u kreiranju domaće privrede, kulturne i umetničke scene, naučnog napretka, različitih vidova zabave i konzumerizma u Jugoslaviji. Smernice za njihova istraživanja treba da obuhvate:

- razumevanje geopolitičkih okolnosti i konteksta veza SAD i Jugoslavije tokom hladnog rata;
- uočavanje intenziteta i opsega uticaja SAD u Jugoslaviji u tom periodu;
- uočavanje disproporcije u okviru američko-jugoslovenske razmene u korist SAD;
- identifikaciju prioriteta uticaja i razmene u različitim oblastima života (šta dolazi iz SAD, šta se izvozi u SAD, koji su zajednički projekti/ ulaganja i sl.);
- razumevanje razloga iz kojih su određene oblasti u američko-jugoslovenskim odnosima bile jednosmerne (širenje uticaja iz SAD), a druge dvosmerne (podsticanje razmene);
- uočavanje državno organizovanih kampanja i uticaja SAD u određenim oblastima u odnosu na spontane, koji su bili deo regionalnih/globalnih procesa.

Nakon unošenja faktografskih podataka u tabelu, na posebnom flipčart papiru učenici treba da, vodeći se zadatim smernicama, napišu svoje zaključke do kojih su došli analizom podataka o uticajima i razmeni u okviru određene oblasti.

- 4) Predstavljanje rada grupa treba da se realizuje tako što će učenici na zidove učionice postaviti flipčart hartije sa ispunjenim tabelama i zaključcima, koje će svi moći da razgledaju posle časa. Svaka grupa treba da odabere jednog izvestioca, ili nekoliko njih, da pred ostalim grupama saopšti rezultate do kojih je grupa došla analizom izvora i drugih materijala.

Nastavnik ima ulogu koordinatora koji treba da usmerava izlaganja grupa i da, povezujući sve četiri oblasti zajedno u diskusiji sa učenicima, izvodi opšte zaključke o prirodi, dinamici, kontinuitetu i posledicama uticaja i američko-jugoslovenske saradnje tokom hladnog rata.

- 5) Završnu aktivnost predstavlja evaluacija radova i aktivnosti učenika, koja može da obuhvati više aspekata: nivo analize izvora, razumevanje prirode istraživanih fenomena i procesa, uloženi trud, saradnju unutar grupe, kvalitet formulisanih zaključaka, jasnoću izlaganja i sl.

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

1838

CENTAR ZA AMERIČKE
STUDIJE

UNITED STATES EMBASSY
SERBIA

ISBN-978-86-7035-509-5